

**TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YOKSULLUK VE KADIN
OLGUSUNUN ULUSAL YAZILI BASINDA TEMSİLİ: HÜRRİYET, YENİ
ŞAFAK VE CUMHURİYET GAZETELERİ ÖRNEĞİ**

Ömer İPCİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Didem DENİZ

Uşak

Haziran, 2019

T.C.
UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YOKSULLUK VE KADIN
OLGUSUNUN ULUSAL YAZILI BASINDA TEMSİLİ: HÜRRIYET, YENİ
ŞAFAK VE CUMHURİYET GAZETELERİ ÖRNEĞİ

Ömer İPCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Didem DENİZ

Uşak
Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YOKSULLUK VE KADIN OLGUSUNUN ULUSAL YAZILI BASINDA TEMSİLİ: HÜRRİYET, YENİ ŞAFAK VE CUMHURİYET GAZETELERİ ÖRNEĞİ

Ömer İPCİ

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Didem DENİZ

Neredeyse insanlık tarihinin her döneminde var olan yoksulluk, küreselleşmeyle birlikte gitgide derinleşirken aynı zamanda dünya çapında yaygınlaşan bir insanlık sorunu olmayı sürdürmektedir. Dolayısıyla insanları tüketim üzerinden tanımlayan neoliberal süreç, küreselleşmeyle birlikte yeryüzünde oluşabilecek bütün yoksullukları arttırmaktadır.

Bu çerçevede, hayatı sürdürebilmek için gereken temel ihtiyaçlara ulaşılamayan bir mahrumiyet durumu olan yoksulluk, birtakım gereksinimlerin karşılanamaması anlamına da gelen geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir kavramdır. Bu noktada yoksulluğu tam olarak açıklayabilmek için çeşitli kavramlar türetilmiştir. Bunlardan biri de yoksullar arasında kadınların oranının fazla olması ve yoksulluğu daha yoğun yaşamalarıyla ortaya çıkan ‘yoksulluğun kadınlaşması’ olgusudur. Yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutuyla ilgili olan kadın yoksulluğu, yoksulluğun kadınlar tarafından erkeklere göre daha şiddetli yaşandığını ve bu yüzden kadınların daha kırılgan olduğunu gösteren bir kavramdır.

Bu tez çalışması da ulusal yazılı basında kadın ve yoksulluğun nasıl dile getirildiğini, nasıl algılandığını ve nasıl sunulduğunu farklı ideolojilere sahip gazeteler (Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet) üzerinden nitel veri analiziyle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Küreselleşme, Toplumsal Cinsiyet, Yazılı Basın.*

ABSTRACT**POVERTY IN THE CONTEXT OF GENDER AND REPRESENTATION OF WOMEN IN NATIONAL PRINT MEDIA: THE CASE OF HÜRRIYET, YENİ ŞAFAK AND CUMHURİYET NEWSPAPERS**

Ömer İPCİ

Department of Communication Science

Social Sciences Institutes of Uşak University, June 2019

Advisor: Dr. Didem DENİZ

Although, poverty has existed almost all periods of human history. It continues to be both widespreading and ever increasing humanity problem all over the world with effect of globalization. There by neoliberal process defining human-being over consumption has increased all varieties of poverty which can be occured in society by globalization.

Within this scope, poverty a for reaching and hyperdimensional term which means not afford a number of necessities is a deprivation condition fails to meet basic needs of human to maintain a life. At this juncture, various consepts has been put forward to explain to term poverty in depth. Two of these concepts are the idea that poverty rates are more common among women and the phenomenon; ‘Feminization of Poverty’ that came out as a result of women’s struggle with poverty more than others “Poverty of Woman” which concerns with the gender aspects of poverty is concept indicating that poverty has more violent effects on women than men therefore women are more fragile.

This thesis study aims to analyze in what ways the terms poverty and especially the phenomenon; women and poverty in the context of gender addressed and represented on national printed press by examining and using qualitative and quantitative datas of three different newspapers (Hürriyet, Yeni Safak and Cumhuriyet) which have national and current ideological and political views.

Keywords: *Poverty, Feminization of Poverty, Globalization, Gender, Printed Press*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İletişim Bilimleri Ana Bilim / Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Programı 164018004 No'lu öğrencisi Ömer İPCİ'nin " TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA YOKSULLUK VE KADIN OLGUSUNUN ULUSAL YAZILI BASINDA TEMSİLİ: HÜRRİYET, YENİ ŞAFAK VE CUMHURİYET GAZETELERİ ÖRNEĞİ" adlı tezi 25 /06 / 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	: Dr. Öğrt. Üyesi Didem DENİZ	
Üye	: Doç. Dr. Şadiye DENİZ	
Üye	: Dr. Öğrt. Üyesi Taybe TOPSAKAL	

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tezin konusunun belirlenmesinde ve hazırlanmasında engin bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, hiçbir vakit yardımını esirgemeyen saygı değer hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Didem Deniz'e teşekkürü borç bilirim.

Bu teze başladığım ilk günden itibaren varlığıyla hep yanımda olan ve gece gündüz demeden hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyip stres ve yorgunluğuma ortak olan ve beni hep motive eden can yoldaşım, hayatımın baharı, yol arkadaşım canım eşime canı gönülden teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmayı annem Feride İPCİ'ye ve sevgili eşim Emre TOPRAK İPCİ'ye adıyorum.

Ömer İPCİ

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı soyadı: Ömer İPCİ

Doğum tarihi: 10.08.1987

Doğum Yeri: Erzurum/Horasan

E-posta: omeripci2@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: Havva Özişbakan Lisesi (2001-2004)

Lisans: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü (2010-2014)

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Günde 1 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus.....	26
Tablo 2: Kadın ve Yoksulluğa İlişkin Haberlerin Seçilen Gazetelerdeki Genel Dağılımı.....	84
Tablo 3: Seçilen Gazetelerin Ana Sayfalarında Yer Alan Kadın, Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haberlerin Genel Dağılımı.....	85
Tablo 4: Seçilen Gazetelerde Yer Alan Kadın Temalı Haberlerin Genel Dağılımı.....	86
Tablo 5: Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Kaynaklarının Seçilen Gazetelerdeki Genel Dağılımı.....	87
Tablo 6: Seçilen Gazetelerde Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Başlıkları.....	88

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HPI	: Human Poverty Index-İnsani Yoksulluk İndeksi
ILO	: International Labour Organization-Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development-Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TV	: Televizyon
UNDP	: United Nations Development Programme-Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	: United Nations International Children's Emergency Fund-Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WB	: World Bank-Dünya Bankası
WTO	: World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM:	4
NEOLİBERALİZM VE YOKSULLUK KAVRAMLARI	4
1.1.KLASİK LİBERALİZMDEN NEO-LİBERALİZME LİBERALİZM HALLERİ	4
1.1.1.Klasik Liberalizm	4
1.1.2.Sosyal Liberalizm	7
1.1.3.Neo-liberalizm	11
1.2.KÜRESELLEŞME VE NEO-LİBERALİZM BAĞINTILARI	13
1.2.1.Küreselleşme.....	13
1.2.2.Neo-liberal Küreselleşme	14
1.2.3.Küreselleşme Yaklaşımları	17
1.2.3.1.Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı (Hyperglobalist).....	18
1.2.3.2.Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic)	19
1.2.3.3.Evrimsel- Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist)	20
1.2.4.Vahşi Kapitalizmin Yeni Adı: Küreselleşme.....	20
1.3.YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	23
1.3.1.Yoksulluk Kavramı ve Tanımı	23
1.3.2.Yoksulluk Türleri.....	25
1.3.2.1.Mutlak Yoksulluk	25
1.3.2.2.Görelî Yoksulluk.....	27
1.3.2.3.Objektif ve Sübjektif Yoksulluk	28
1.3.2.4.İnsani Yoksulluk	29
1.3.2.5.Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	30
1.3.2.6.Kapasite Yoksulluğu	31
1.3.2.7.Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma	32
1.3.2.8.Çocuk Yoksulluğu	33
1.3.2.9.Kadın Yoksulluğu	34
1.3.3.Yoksulluğa Kuramsal Yaklaşımlar	35

1.3.3.1.Yoksulluğa Yönelik Bireysel Kuramlar	36
1.3.3.2.Yoksulluğa Yönelik Marksist Yaklaşım Ve Çatışmacı Yoksulluk Kuramları	40
1.3.4.Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	43
1.3.4.1.Yoksulluğa Yönelik Dolaylı Mücadele Yaklaşımı	44
1.3.4.2.Yoksulluğa Yönelik Doğrudan Mücadele Yaklaşımı	46
İKİNCİ BÖLÜM:	48
TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN YOKSULLUĞUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	48
2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI	48
2.1.1.Feminizm	55
2.1.1.1.Liberal Feminizm.....	58
2.1.1.2.Radikal Feminizm.....	59
2.1.1.3.Marksist-Sosyalist Feminizm	60
2.1.1.4.Diğer Feminizmler	61
2.2.KADIN EMEĞİ	62
2.2.1.Kadının Görünmeyen Emegi: Hane İçi Ücretsiz Emek.....	64
2.2.1.1.Bakım Emegi ve Ev İşleri	65
2.2.2.Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Kadın İşsizliği	66
2.3.FEMİNİST İKTİSATÇILAR: BİR ÇÖZÜM MÜ?	68
2.4.TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞU	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	75
MEDYADA KADIN YOKSULLUĞUNUN TEMSİLİNE YÖNELİK HABERLERİN ANALİZİ	75
3.1.MEDYADA KADIN VE YOKSULLUĞUN TEMSİLİ	75
3.2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	80
3.2.1.Araştırmanın Amacı.....	80
3.2.2.Araştırmanın Örnekleme	81
3.2.3.Araştırmanın Metodu (Yöntemi)	82
3.3.BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	83
3.3.1.Sayısal Veriler.....	83
3.3.1.1.Ana Sayfada Yer Alan Haberlerin Sayısal Verileri	83
3.3.1.2.Kadın Sorunlarıyla İlgili Kadın Temalı Haberlerin Sayısal Verileri	85
3.3.1.3.Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Kaynaklarının Sayısal Verileri	86
3.3.1.4.Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Başlıkları.....	87
3.3.2.Nitel Veri Analizi.....	91
3.3.2.1.Acıma Duygusu ve Korku-Nefret Uyandıran Haberler	92
3.3.2.2.Dramatik-Bireysel Başarı Hikâyeleriyle İlgili Haberler	94
3.3.2.3.Hayırsızlıkla Bitmeyen Kadın Yoksulluğu.....	96
3.3.2.4.İstatistik Veriler ve Kurum Kuruluş Adına Yapılan Açıklamalar	97

3.3.2.5.Kadın Emeği ve Yoksulluk.....	99
3.3.2.6.Savaşların Beraberinde Getirdiği Kadın Yoksulluğu	100
3.3.2.7.Toplumsal Sorumluluk Kampanyalarıyla İlgili Haberler	101
3.3.3.Gazete Haberlerinde Analizi Yapılan Kadın Yoksulluğunun Genel Değerlendirmesi ve Öneriler.....	101
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	107

GİRİŞ

Yoksulluk neredeyse insanlık tarihinin her döneminde var olmasına karşın, küreselleşmeyle birlikte gitgide derinleşmekte ve dünya çapında yaygınlaşan bir insanlık sorunu olmayı sürdürmektedir. Dolayısıyla insanları tüketim üzerinden tanımlayan neoliberal politikalar, küreselleşmeyle birlikte yeryüzünde oluşabilecek bütün yoksullukları daha da arttırmaktadır.

Yoksulluk, birtakım ihtiyaçların karşılanamaması anlamına gelen geniş kapsamlı ve çok yönlü bir kavramdır. Bu nedenle yoksulluğu tam olarak açıklayabilmek için mutlak/görelî yoksulluk, insani yoksulluk, kapasite yoksulluğu, çocuk yoksulluğu ve kadın yoksulluğu gibi kavramlar türetilmiştir. Bu kavramlardan biri olan kadın yoksulluğu, yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutuyla alakalıdır.

Günümüzde birçok kadın yeterli bir eğitime sahip olmamakla beraber ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, işgücü piyasasında olan kadınlar ise bazı zamanlarda düşük ücretli ve aynı zamanda sigortasız işlerde çalışabilmektedir. Kadın emeğinin yok sayılması, ücretlendirilmemesi ya da tam hakkının verilmemesi gibi durumlar kadının bireysel yoksulluğunu arttırmakta ve onları toplumun dezavantajlı gruplarından biri haline getirmektedir. Bu noktada yoksul olan kadınların oranlarının artmasıyla birlikte yoksulluğu daha yoğun ve şiddetli yaşamaları kadın yoksulluğu olgusunun daha fazla gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu anlamda yoksulluğun bir kadın sorunu halini almasından kaynaklı olarak, kadına uygulanan şiddet, çocuk yaşta gerçekleşen evlilikler, eşin evi terk etmesi, hane içinde yaşanan eşitsizlikler, kadın eğitim oranının düşük olması ve işgücünde yer alamamaları gibi sorunlar kadın yoksulluğunun merkezini oluşturmaktadır (Yusufoglu, 2010).

Kadınların, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında emeğinin karşılığını alamayarak yoksullukla karşı karşıya kalması kadın yoksulluğunu toplumsal bir sorun haline de getirmektedir. Yoksulluk, kadınlar için gelir yoksulluğu, toplumsal hayata katılamama, sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalma, eğitim ve sağlık hizmetlerine eşitsiz erişim, işgücüne katılımın düşüklüğü anlamına gelmektedir. Bu noktada kadının toplumsal hayatta bu eşitsizliklerle karşı karşıya kalması, toplumsal cinsiyete dayalı kapsamlı bir analizin gerekliliğini işaret etmektedir (Yıldırım alp ve Özdemir, 2013: 50).

Bir toplumsal sorun olarak kadın yoksulluğunun toplum tarafından ne ölçüde bilindiği ya da bu yoksulluğa karşı ne gibi çözüm önerileri ürettiği/üretebileceği oldukça kapsamlı bir sorudur. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken başka bir

durum ise kitle iletişim araçlarının bu sorun karşısında nasıl bir tutum izlediğidir. Kitle iletişim araçlarının kullandığı söylem ve göstergelerle yaşam pratiğinde yer alan bireyi yönlendirebilirken toplumda var olan olguları da kendine has bir bakışla anlamlandırmaktadır. Bu noktada habercilik ve haberin yer aldığı mecra olan gazeteler, gündemi oluşturan konuları belirleyebilmekte, toplumsal bir olayı olguya çevirebilmekte ya da tam tersi bir tutumla sorunları göz ardı ederek toplumsal sorunlara dayalı olguları sıradan bir haber niteliğinde sunabilmektedir. Gazeteler gündelik yaşam üzerinde oldukça güçlü etkilere sahip olmakla birlikte, göz ardı edilemeyecek derecede toplumun gündemini değiştirebilen ve bireyler tarafından benimsenen söylemler ve ürünler yaratabilmektedir.

Yoksulluk ve kadın yoksulluğu, özellikle 1980'den sonra yeniden yapılanan küresel sermaye ile birlikte neoliberal politikalar sonucunda oluşan bir sorun olarak yorumlanmaktadır. Toplumsal bir olgu olan yoksulluk, bilhassa toplumsal cinsiyet bağlamında yaşanan kadın yoksulluğu oldukça önemli bir toplumsal sorundur. Ancak bulunduğumuz dönemde, yoksulluk genel olarak hanelerle sınırlandırılmakta ve kadının yoksulluğu önemsenmemektedir. Bu doğrultuda “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yoksulluk ve Kadın Olgusunun Ulusal Yazılı Basında Temsili: Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet Gazeteleri Örneği” adlı çalışmamızın amacı, ulusal yazılı basında yoksulluğun özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve yoksulluk olgusunun nasıl ele alındığı ve temsil edildiği, ulusal düzeyde günlük yayımlanan farklı ideolojilere ve politikalara sahip üç gazetenin sayısal verilerden de yararlanılarak nitel veri analiziyle incelenmesidir.

Üç ana bölümden oluşan tez çalışmamızın ilk bölümünde “Neoliberalizm ve Yoksulluk Kavramları” başlığı altında ilk olarak “Klasik Liberalizmden Neoliberalizme Liberalizm Halleri”ne değinilerek liberalizmin çeşitlerinden bahsedilecektir. Ardından “Küreselleşme ve Neoliberalizm Bağlantıları” alt başlığıyla birlikte küreselleşme sürecine değinilecektir. Son olarak ise “Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluğa Kuramsal Yaklaşımlar” alt başlığıyla yoksulluk ve türleri açıklanacaktır.

“Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Yoksulluğunun Kuramsal Çerçevesi” adlı ikinci bölümde ise, ilk olarak genel anlamda “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları”na değindikten sonra, kadın yoksulluğuna bakışı ve çözümü noktasında “Feminizm” alt başlığıyla devam edilip “Feminizm Türleri”nden de bahsedilecektir. Sonrasında ikinci başlığımız olan “Kadın Emeği” ile alt başlıkları olan “Kadının Görünmeyen Emeği: Hane İçi Ücretsiz Emek” ve “Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Kadın İşsizliği” ile

devam edilecektir. Üçüncü başlığımızda ise, “Feminist İktisatçılar” ile devam edilip kadın yoksulluğu noktasında çözüm olup olmayacağı açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak ise, bu bölümü sonuca bağlayacak olan “Türkiye’de Kadın Yoksulluğu” başlığı altında kadın yoksulluğu istatistiki verilerle açıklanıp ülkemiz üzerinden tartışmaya açılacaktır.

Son bölümde ise, toplumsal cinsiyet bağlamında yoksulluk ve kadın olgusunun Türkiye basınında ne kadar ve nasıl yer bulabildiği sorusunun cevabını aramak ve kadının genel anlamda haberlerde nasıl temsil edildiğini görmek için, farklı ideoloji ve yayın politikalarına sahip olan üç gazete incelenecektir. Bu bölümde Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan haberler çalışmaya esas olarak alınmıştır. Ayrıca kadın yoksulluğunun Türkiye basınında nasıl algılandığını ve okuyucuya nasıl aktarıldığını, ele alınan gazetelerde karşılaştırmalı olarak izleme imkânı da mümkün olacaktır.

Bütün bunlara ek olarak, hazırlanırken ilk iki bölümünde konumuz ile ilgili yazılı kaynaklara başvuru, üçüncü bölümünde ise bölümün özelliğinden kaynaklı olarak gazete sayfalarının taramasının yapıldığı tez çalışmamızın hipotezleri şöyledir:

- 1) Medya kadınların yoksulluğunu görmezden gelmektedir.
- 2) Medyada kadınlar, ‘kadın emeği’ bağlamında ekonomik bir özne olarak gösterilmemektedir.
- 3) Medyanın en önemseydiği haberleri içeren gazetelerin ana sayfalarında yoksulluk ve kadın yok sayılmaktadır.
- 4) Medyada kadınlara haberin kaynağı olarak yer verilmemektedir.
- 5) Medyada kadınlar genel olarak kimlikleri, icraatı, başarılarıyla değil, yaşadıkları mağduriyetler ile dramatize edilerek öne çıkmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

NEOLİBERALİZM VE YOKSULLUK KAVRAMLARI

1.1.KLASİK LİBERALİZMDEN NEO-LİBERALİZME LİBERALİZM HALLERİ

Liberal düşünce geleneğinin köklerinin İngiltere'nin 1215 yılındaki Magna Carta'sına ya da daha öncesine, Antik Yunan Devletleri'ne kadar var olduğuna dair fikir sunanlar olmasına karşın, genel anlamda hâkim düşünce, liberalizmin Locke'un yapıtlarıyla doğma aşamasına girdiği ve 18. ve 19. yüzyılda gelişmesini gerçekleştirerek olgunlaşma gösterdiği'dir. İspanyolca asıllı olduğu söylenen liberalizm kelimesi de sosyal düşünce literatürüne ilk defa 19. yüzyılda girmiştir (Cranston'dan Akt. Yayla, 2000: 159).

Modern dünyanın esas politik ideolojilerinden biri olan liberalizm, Rönesans ve Reforma dayanmakla birlikte temellerini daha çok 18. Yüzyılda, sanayi toplumuna geçiş ile birlikte, sağlamlaştırdığı söylenebilir.

Kapitalizmin içerisinde tohumlarını atıp gelişme gösteren liberalizm ve liberal düşünce, aynı zamanda kapitalizmin fikrîsel anlamda da temelini oluşturmuştur. Liberal düşünce, kapitalist sistemin kurum ve kuruluş gibi yapısal örgütlerinin kurulmasına da temel oluştururken, bu anlayışın tabiatında devletin ve ekonominin birbirinden ayrı tutulması ve birbirlerine karışmamaları ilkesi yer almaktadır. "Bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler" ilkesi ekseninde işlemesi ve gelişmesi beklenen liberalizmde ekonominin devletten hür bir şekilde özel mülkiyet ilişkileriyle yönlendirilmesi şart koşulmaktadır (Güngör, 2013: 340).

Esas olarak "klasik liberalizm" ve "sosyal liberalizm" adıyla bilinen iki ana çizgiden oluşan liberal düşünce geleneğine yakın zamanda üçüncü bir çizgi daha eklenirken, ona da "neoliberalizm" adı verilmiştir (Özdemir, 2004: 61).

1.1.1.Klasik Liberalizm

Liberalizmin doğuşu ile birlikte şekillenen klasik liberalizm, devletin görev alanını mümkün olduğunca daraltmaya çalışan ve iktisadi özgürlüklerin öncelikli olduğu bir piyasa ekonomisini arzulayan ve toplum ve birey ilişkilerinde de bireyin hak ve özgürlüklerine vurgu yapan bir öğreti olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2005: 26).

Bu çerçevede liberalizm, bireyi üstün tutan bir toplumu savunurken aynı zamanda akılla süslenen özgür bireyin üzerinde başka bir buyruğu tanımayan

yaklaşımı temsil ederek, bir anlamda mülkiyetin bireyin özgürlüğünün güvencesi olduğuna işaret etmektedir (İnsel, 1989: 42).

Locke, emek ile mülkiyet arasında inşa ettiği ilişki ile mülkiyete bir meşruluk kazandırmakla beraber onu kutsamasına rağmen, bu hak Locke'da sonsuz olmayıp kişinin ihtiyacı ile sınırlandırılmış bir mülkiyet hakkıdır. Bireyler doğal sistemin sakıncalarından kurtulmak için bir toplumsal düzen kurmaya çalışırken bu düzenin hem kurucusu hem de faydalanıcısı konumunda olurlar. Bu düzenin esas ilkesi ise, özgürlüklerin ve mülkiyet haklarının karşılıklı olarak elde edilmesinin yerine getirilmesi olurken, liberal düşünceye sahip olanların özgürlük, mülkiyet ve otoriter olmayan yansız devlet ve doğal düzen zihniyetinin önünün açılmasına da destek vermiştir (Küçükkalay, 2015: 220). Bu noktada, yoksullukla bağlantılı olarak sosyal adalet ilkesinden bahsetmek gereklidir. Her bireyin yaşadığı toplumda başat ihtiyaçlara ulaşabilmesi ve hiç olmazsa minimum refah seviyesinde yaşama hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla, yoksulluğa büyük oranda sebebiyet veren dağıtım mekanizmalarındaki eşitsizliklerin yok edilmesi üzerine kurulan sosyal adalet ilkesi, bu dağıtım süreçlerindeki ilişkilerin daha adil olması gerektiğini savunmaktadır.

Klasik liberalizm, devlete sorumlu tuttuğu işler haricinde devletin hiçbir işle kendini görevlendirmemesi gerektiğini belirten Adam Smith'in ifadesini savunarak piyasa ekonomisi ve asgari devlet anlayışını benimser (Özdemir, 2004: 61).

Liberal düşünce geleneğinde bir yazar olan Smith, gerçekten piyasa ekonomisinin en iyi tasvirlerinden birini yapmış ve "Görünmez el" (invisible hand) benzetmesini liberalizm literatürüne kazandırmıştır (Yayla, 2000: 161). Adam Smith'in "Görünmez el" görüşüne göre, herkes kendi çıkarı peşinden koşarken aynı zamanda bir görünmez el de toplumun çıkarını arttırmak için uğraşmaktadır (Küçükkalay, 2015: 226). Bu görüşe göre piyasa en verimli hale dışarıdan hiçbir müdahalenin olmadığı bir ortamda gelmektedir. Bu sebeple devletin piyasaya müdahalesi piyasanın dengesini bozmaktadır.

Liberalizm, ekonomik alanda, piyasanın egemenliğine ve "çıkarların doğal uyumu"na dayanmaktadır. Bu inanca göre, eğer işbölümüne dayanan bir değişimin olduğu ekonomide bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerine izin verilirse, yaşadıkları toplumun refahının da bu sayede mecburi olarak artması beklenmektedir. Bu bağlamda klasik liberal ekonomistler, her türlü teleolojik (erekselci) etkiden ve baskıdan sıyrılmış ve kendi kendine uyum sağlayan bir piyasa tarif etmektedirler. İtici güç, rasyonel bireyin kendi çıkarının ne olduğunu bilmesi ve

bunun peşinde koşmasıdır; bireysel çıkar ise, bir değişim ekonomisinde kişinin kendi çıkarlarına hizmet etmek için başkalarının çıkarlarına hizmet etmesinin gerekliliği nedeniyle, kamusal yarara endekslenmektedir (Berkday, 2016: 60). Ancak bu durumun somut olarak gerçekleşebilmesi için gerçekten serbest bir piyasaya ihtiyacın olduğu savunulmakta, aksi takdirde alternatif bir ayarlama ya da düzenlemenin toplumda ekonomik durgunluğa ya da krizlere yol açacağı öngörülmektedir.

Diğer ilkelerin pratik düzlüğe iletilmesinin en önemli dayanağı olan özgürlük de, klasik liberalizmin en önemli öğelerinden biri olmaktadır. Bu anlamda, klasik liberalizme göre özgür olunmadan piyasada herhangi bir sözleşme yapılamazken, bireyin sahip olduğu akıl iş görmez bir hal almakta ve bu noktada iyi fikirler yaratılamamaktadır. Yani en iyi fikir bir rekabetin ardından kazanılan fikir olarak düşünülmektedir (Taner, 2004: 12). Bundan dolayı liberalizmin tabiri caizse bir özgürlük teorisi olduğu iddia edilebilir. Ancak özgürlük negatif özgürlükle sınırlı kalmakta ve eşitlik ilkesi yasalar önünde eşitlikle sınırlı kalmakta, sosyal eşitlik ise ekonomik özgürlüğün önünde bir engel olarak görülmektedir.

Liberalizmin özgürlük düşüncesi genel anlamda *negatif özgürlük* olarak tanımlanırken, temeli dışarıdan gelebilecek herhangi bir baskı olmadan bağımsız bir şekilde hareket edebilmesine dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyin kendisine yaşadığı toplumdaki diğer bireyler tarafından müdahale edilmediği takdirde birey özgür olarak kabul edilmektedir (Yayla, 2000:174). Bireye dışarıdan herhangi bir baskıcı müdahale olmadığı sürece birey bulunduğu alanı daha da genişletecektir ve de daha da özgürleşecektir. Yani, burada bahsedilen özgürlük, yalnızca beşeri (insani) ilişkiler çerçevesinde özgür olmak ya da olmamaktır.

Özetleyecek olursak, klasik liberalizmin içinde negatif özgürlük anlayışıyla bağlantılı olarak negatif adalet, bireycilik, liberal akılcılık, devletin özellikle ekonomik ve sosyal alandaki hareket alanının en aza indirgenmesi, doğal düzenle birlikte oluşan ve gelişen sosyal düzen ve müdahale edilmeden kendiliğinden gelişen piyasa ekonomisi gibi öğeler yer almaktadır.

Klasik liberalizmin yoksulluğa bakış açısını göz önüne aldığımızda; klasikler arasında, unsurlarından biri olan negatif özgürlük bağlamında müdahaleci devletin yoksulluk problemini çözmeye değil daha çok uyguladıkları politikalarla yoksulluğun kaynağı olduğu düşüncesi hâkim olmaktadır.

Liberaller, eğer yoksulluğa karşı edilecek mücadelede sosyal refah devleti devreye girecek olursa, niteliksiz hizmetler, tutumsuzluk, savurganlık, verimsizlik ve

işsizlik gibi problemlerin ortaya çıkacağını savunmaktadır (Aktan, 2003: 152). Klasik liberalizmin bu tutumu ister istemez yoksulluğu, işsizliği ve sefaleti de beraberinde getirmekte, devleti dışarıda tutarak çözüm üretmesine de engel olabilmektedir.

Liberalizm yoksulluğun bireysel sebeplerden kaynaklı olarak ortaya çıktığını ifade ederken ayrıca toplumsal hayatta var olan yapısal nedenlerin farkına varamamamıza sebebiyet vermektedir. Başka bir ifadeyle, liberal yaklaşım yoksulluğun nedenlerini yoksulların kendilerine yükleyerek ve yoksulluğun sebeplerinin birey merkezli olduğunu belirterek toplumsal hayatta bulunan eşitsizlikleri açıklayamamaktadır. Dolayısıyla yoksulluğu açıklama noktasında bu şekilde bir tavır sergileyen liberal yaklaşım, bir anlamda yoksulluk sorununu çözümsüz bırakmaktadır (Özdoğan, 2009: 43).

Klasik liberalizm sanayi toplumunun erken döneminde karşımıza çıkan bir ideoloji olması sebebiyle sanayi devrimin yarattığı/yaratabileceği etkileri tam olarak öngörememektedir. 20. Yüzyılın başlarında olgunluk aşamasına gelen sanayi toplumu ve onun yarattığı küresel faaliyetler gelir dağılımı adaletsizliği, açlık, yoksulluk, işsizlik, sosyal eşitsizlik gibi dünyayı saran sorunları ortaya çıkarmıştır.

1.1.2.Sosyal Liberalizm

Klasik liberalizmin serbest piyasa ekonomisine yaptığı vurgu ve görünmez el teorisi 20. Yüzyıla gelindiğinde farklı sorunlarla karşı karşıya kalınmasına sebep olmuştur. Dünya savaşının ardından yaşanan 1929 Ekonomik Buhranı liberalizmin açmazlarını ortaya koyarken, klasik liberalizm sivil toplum ihtiyaçlarını ve adaletsizlikleri giderme hususunda yeterli gelmediğini de göstermiştir. Bu dönemde devletin özellikle sosyoekonomik sorunlar çerçevesinde çözüm üretmesi ve bu doğrultuda müdahale etmesi gerektiğine dair düşünceler sosyal liberalizmin doğmasına neden olmuştur.

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Sanayi Devriminin yaşandığı ve liberalizmin temellerinin atıldığı topraklarda ekonomik ve toplumsal sorunlar baş göstermeye başlamıştır. 1942 yılında İngiltere’de Beveridge Raporuna göre mücadele edilmesi gerek “beş dev” sorun dile getirilmiştir: fakirlik, cehalet, işsizlik, bakımsızlık ve hastalık. Klasik liberal düşüncenin de yol açtığı düşünülen bu sorunlara karşı ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ inancı terk edilmiş, bu sorunlara sosyal çözümler bulunması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır (Heywood, 2014: 75).

Toplumsal düzenin, klasik liberalizmde yer alan “sosyal soruna” çözümler bulunarak sağlanabileceği ve bunun için de bireylere temel hak ve özgürlüklerin

tanınmasının yeterli olmadığı, bunların yanı sıra ekonomik ve toplumsal hak ve özgürlüklerin de sağlanması gerektiği görüşü önem kazanmıştır. Bu bağlamda devlete, bağımlı çalışan sınıfların ekonomik ve sosyal durumlarının düzeltilmesi yoluyla, sosyal düzeni sağlaması görevi verilmiştir. Bu durum farklı güvence ve önlemlerle toplumsal ve ekonomik yaşama karışan ve liberal devlet formundan farklı olan sosyal refah devleti anlayışının gerekliliğini doğurmuştur (Güven, 2001: 81). Bu durum liberaller arasında Sanayi Devrimi'nin toplumsal sonuçlarına gösterdikleri tepkilerin farklılıklarından kaynaklanan ayrışmalara neden olmuştur.

Sanayi Devrimi'nin öncüsü İngiltere'de işçi sınıfının içine düştüğü, Charles Dickens'in romanlarına da yansıyan feci koşullar¹, özellikle kıta Avrupası'nda reform hareketlerinin ve sosyalizmin gelişmesine yol açmıştır. Bazı liberaller de bu gelişmeler sonucunda, yaşanan yoksulluk, cehalet ve hastalıklar gibi feci koşulların ortadan kaldırılmasının ancak devlet müdahalesiyle gerçekleşeceğini düşünmekteydiler. Halkın sosyal refahına duydukları ilgi nedeniyle, bunlara sosyal refah ya da sosyal refah devleti liberalleri denmektedir (Berktaş, 2016: 75). 20. yüzyılın başına gelindiğinde her ne kadar istenirse de, klasik liberalizm yerini sosyal reform yasalarını ve devlet tarafından olabilecek müdahaleyi onaylayan “sosyal liberalizm” anlayışına bırakmıştır.

Liberal düşüncenin gerçek yaşamla uyumsuzluk içinde bulunduğunu ileri süren Simonde de Sismondi, ekonomi biliminin içeriği yönünden liberal düşüncüyü yetersiz bulmaktadır. Sismondi'ye göre, rekabet sonucu elde edilen ucuzluk, işçilerin sağlık ve çalışma gücünün azalması karşılığında elde edilmektedir. Büyük sanayi ve rekabet en değerli sermaye olan insan hayatı ile oynamıştır. Kapitalist toplumlarda, emekle anamalin birbirinden ayrılması nedeniyle, anamal emeği sömürmeye başlamış ve kendi gelirini gittikçe arttırarak, emeğin gelirini düşürmüştür. Bu da yoksulluğun en önemli ve temel nedenidir (Sismondi'den Akt. Güven, 2001: 67). Sosyal liberalizme göre, bu dengesizlik sonucunda ortaya çıkan yoksulluk ve adaletsizliği de çözüme ulaştıracak ve kişisel çıkarlara sınır koyarak bunların toplum açısından kötüye kullanılmasını önleyecek güç devlet olmaktadır.

¹ Charles Dickens, romanlarında, söz konusu dönemdeki yoksulları, yoksullara bakış açısını ve yoksulluğu en çarpıcı biçimde anlatan en önemli 19. Yüzyıl yazarlarından birisidir. Birçok romanının ana teması yoksulluk olan yazarın belirgin biçimde yoksulluğu işlediği romanları “Antikacı Dükkânı”, “Oliver Twist”, “David Copperfield” ve “Yedi Yoksul Gezgin” olarak sıralanabilir.

Sosyal liberaller, ortaya çıktıkları dönemin hâkim düşüncesine muhalifliklerinden kaynaklı olarak genel anlamda sol tarafta kabul edilmelerine karşın, piyasaya ve bireyselliğe aykırı davranmamışlardır. Piyasadan kaynaklı olarak var olduğunu düşündükleri toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklerin, hayırseverliği ilke edinmiş bir devlet aracılığıyla her zaman gerekli olacak müdahalelerle iyileştirilmesini savunan sosyal liberaller, bu durumun özgürlüğün korunması noktasında daha iyi olacağını düşünürler. Ayrıca sosyal liberaller devletin müdahalesinin gerekli olduğundan yola çıkarak, tam istihdamın kazandırılması, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim konularında gitgide artması gereken rollerin zorunlu olmasını savunmuşlardır (Özdemir, 2004: 66).

Klasik liberallere karşı olarak, devlet müdahalesinin gerekliliğini savunan bir başka yaklaşım da ‘Paternalist Muhafazakârlık ‘tır. Bu yaklaşım, bireyin devletle olan ilişkisinin karşılıklı çıkar doğrultusunda işe yarar bir şekilde uygulanabileceğini ve çözüm için gereken düzenlemenin piyasa rekabeti ile hükümet arasında yatmakta olduğunu savunmaktadır. Ancak, bu anlayış her ne kadar refahın şahsi girişim ve rekabet ile sağlanacağını ve bunun da toplumun genel çıkarına yarayacağını iddia etse de sosyal eşitlik idealine pek sıcak bakmamaktadır (Heywood, 2014: 78).

Klasik liberalizmin, bireye tanınacak özgürlüğün bireyin ve toplumun gelişimi ve refahı açısından önemli bir unsur olduğundan ve bu bağlamda, sınırlı ve müdahaleci olmayan bir devletin makbul olduğu görüşünü benimseyen negatif özgürlük anlayışını ön plana çıkardığı söylenebilmektedir. Ancak negatif özgürlük ilkesine karşılık olarak, sosyal liberal pozisyonu şekillendiren ve T. H. Green’in başını çektiği teorisyenler, devletin müdahalesine dayanan ve bireylerin özgürlükleri noktasında onların faydalarına olacağı düşünülen *pozitif özgürlük* anlayışını savunmaktadırlar. Buna göre pozitif özgürlük, bireyin kısıtlamadan ya da müdahaleden kurtulmuş olması değil, devlet tarafından bireyin toplum ile uzlaşımı da hesaba katılarak bir şeyleri yapabilmesi ya da onlara ulaşabilmesi demektir. Bir şeyin yokluğunu değil, bir şeyin gerçekleşmesini işaret eden pozitif özgürlük, hedeflenen bir şeyi gerçekleştirmek için gerekli olan fiziksel, zihinsel, toplumsal, ekonomik ve politik araçlara sahip olmak anlamına gelir (Berkday, 2016: 84).

Pozitif özgürlük anlayışına göre, eğer birinin üretmek istediği şeyi üretmesine olanak sağlayacak üretim araçlarına kendisi sahip değilse onun o şeyi yapma noktasında özgür olduğu söylenemez. İnsanları istedikleri şeyleri yapmaktan alıkoyan yalnızca dış engeller değildir; cehalet, yanlış bilinç, yeteneksizlik, algılama eksikliği

vb. içsel engeller de bu konuda rol oynayabilir. Ama pozitif özgürlük anlayışını savunanlar genelde kişilerin tek tek hedefleriyle değil, kamusal hedeflerle; başka bir deyişle, her bireyin toplumun kolektif yaşamının düzenlenmesi için alınan ortak kararlara katılma özgürlüğüyle ilgilidir (Berktaş, 2016: 84). Kısaca, Bu anlayışa göre devlet tarafından gerçekleştirilecek müdahale, hem bireylere sağlanacak fırsatları ve özgürlükleri artırırken hem de kamusal yararı göz önünde bulundurmaktadır (Türkbay ve Polat, 2011: 88).

Özetleyecek olursak, devlet tarafından toplum ve birey üzerinde daha fazla gerçekleştirilmesi gereken müdahale, pozitif özgürlük, sosyal adalet ve toplumsalcuk gibi temel taşlar sosyal liberalizm içerisinde yer almaktadır (Yayla, 2000: 160).

1929 Büyük Depresyonunun sonrasında Keynezyen İktisat Okulu'nun 'müdahaleci devlet' düşüncesi tüm dünyada önemini arttırırken, Keynezyen iktisat politikaları tüm dünyada 1970'li yılların bitimine kadar pratikte kendine yer bulmuştur. Ayrıca bu politikalarla birlikte devletin iktisat alanındaki rolü ve fonksiyonları çoğu ülkede artarak büyümüştür (Aktan, 1994: 10). Bununla beraber, sanayileşmeyle birlikte oluşan gerilimler ve 1929 ekonomik bunalımının ardından ortaya çıkan sosyal liberalizm ve sosyal refah devletinin gerçek anlamda 1973'te gerçekleşmiş olan krize kadar ortaklık noktasında kapitalizmle uyumu söz konusu olmuştur. Sosyal liberalimin şekillendirdiği refah devleti, bir taraftan ekonomik sistemi serbest bırakarak kapitalizme destek vermekte ve bu sayede gelişmeyi sağlayacak piyasanın çalışmasına yardımcı olmakta, bir yandan da bu iktisadi düzende oluşabilecek sorunlarla mücadele edebilmek amacıyla ekonomiye müdahalede bulunabilmektedir. (Özdemir, 2004: 66). Ancak kapitalizmin dinamik doğasından kaynaklı olarak krizlerin ardı arkası kesilmeyince, bu anlayış daha fazla ayakta kalamamıştır. Refah devleti kapsamında hâkim olan özgürlük düşüncesi kapitalizmin sürekliliği noktasında her ne kadar kendi içinde tutarlı olsa da, 1970'li yıllarla birlikte gelen krizin faturasını kapitalizm refah devletine kesip kendi içerisinde yer alan sosyal hakları da bir noktada yok etmeye çalışarak yoluna devam etmiştir (Türkbay ve Polat, 2011: 88). Özetle sosyal liberalizm, klasik liberalizmin dışarıda tuttuğu devlet müdahalesini özellikle sosyal hakların kazanımı çerçevesinde kabul etmektedir. Ancak sosyal liberalizmin öngördüğü bu refah sisteminin kapitalist sistem tarafından benimsenmemesi, liberalizmin tekrar "az yöneten devlet" anlayışa dönerek devletin küçülmesi gerekliliğini tekrar gündeme getirmiştir.

1.1.3.Neo-liberalizm

Otoriteler tarafından dünyada hızlı büyümenin yaşandığı ve 1945-75 yılları arasında kapitalizmin altın çağının yaşandığı belirtilen dönem, 1970'lerin ortalarına gelindiğinde son bulmuştur. Sermaye, bu refah döneminde aşırı üretim sorununun yarattığı kar oranlarının düşme eğilimini neo-liberal yeniden yapılandırma, çevre ülkelerinin küresel piyasa ekonomisiyle hızla bütünleştirilmesi ve finansallaştırma yoluyla telafi etmeye çalışmıştır (Sönmez'den aktaran Aytekin, 2010: 409). Ayrıca, çağdaş liberalizmin egemen biçimi sosyal refah liberalizmi olsa da, rakibinin de etkisini koruduğunu, hatta son yıllarda yükseldiğini söylemek mümkündür. Özellikle muhafazakârlıkla neoklasik liberalizmin bir karışımı olarak addedilecek ve bazı yazarların "liberter yeni sağ" adını verdikleri varyantı, 1970'ler ve 80'lerde İngiltere ve ABD'de dönemin yöneticileri olan Margaret Thatcher ve Ronald Reagan ile karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda, 1930'larda pek etkili olmayan ve makroekonomik düşünceye karşı mikro ekonomik düşüncenin analitik önceliğini savunan ve ekonomiye her türlü devlet müdahalesine karşı çıkan Avusturya Okulu'nun görüşleri 1970'lerde geniş bir kamuoyuna ulaşmış, liberter yeni sağ ile ABD'de Reagan ve İngiltere'de Thatcher'in ekonomik politikalarını etkilemiştir. Bu iki liderin gücü, sosyal refah devletini tümüyle ortadan kaldırmaya yetmemiş ama bu olgunun önemli ölçüde aşınmasına yol açmıştır (Berktaş, 2016).

Tarihsel ve düşünsel anlamda birbirleriyle benzer bir süreç izleyen politikalarda yer alıp neoliberal ve yeni sağ olarak isimlendirilen bu yaklaşımlardan neoliberal yaklaşımlar ekonomik, yeni sağ yaklaşımlar ise politik alanı göstermektedir. Ancak her iki akım da daha çok ekonomik özellikleriyle ortaya çıkmakla birlikte refah devletlerinde krizle anılan devirle benzer süreçlerde pratik alanda kendilerine yer bulabilmişlerdir. Refah devletlerinin krizi olarak tanımlanan süreçte devletin ekonomideki etkisinin en aşağı düzeye indirilmesi veya ortadan kaldırılmasıyla beraber, bireyselliğe verilecek önemin daha da artması biçiminde söylenebilecek asıl liberal anlayışın fikirleri bu dönemde yeniden gündeme gelerek farklı politikalarla ele alınmıştır (Özdoğan, 2009: 39-40).

Neo-liberalizm olarak ifade edilen akım, esasında klasik liberalizmden farklı bir felsefi akım değildir. Yeni dönemde Neo-liberalizm olarak adlandırılan bu akım, Keynezyen yaklaşımlara alternatif olarak ortaya çıkan klasik liberal düşünüşün çağdaş bir yorumundan ibarettir. Bu akım 1970'li yılların sonu ve 1980 yılların başında özellikle ekonomi ve politika alanında etkili olmaya başlamıştır. Liberal

fikirlerin yeniden ön plana çıkmasına zemin hazırlayan şey özellikle 1980'li yıllardaki sosyalist rejimlerin çöküşüdür. Neo-liberalizm felsefesi klasik liberalizme dönüşün güncel bir versiyonu olarak değerlendirilmektedir. Bu felsefesin sıklıkla gündeme geldiği konular arasında devletin küçültülmesi, özelleştirme, insan hakları ve liberal demokrasinin sorunları yer almaktadır (Özdemir, 2007: 62).

Neo-liberalizm, yukarıda da altı çizildiği gibi 1980'li yıllarda Reagan ve Thatcher'in öncülüğünde ilke halini alan neo-liberal yenedünya düzeni ile belirgin bir duruma gelmiştir. Reagan ve Thatcher'in girişimleriyle siyasal alanı şekillendiren neoliberal tasavvur, 1990'lı yıllarda Washington uzlaşısıyla 'teknokratik' bir boyut kazanmıştır (Özşahin ve Uluer, 2014: 258).

Williamson tarafından kuramlaştırılan Washington Uzlaşısı, ilk haliyle, Latin Amerika ülkelerine yönelik on maddelik bir reçete olarak ortaya konulmuştur. Williamson'ın bahsettiği söz konusu maddeler arasında finansal liberalleşme, doğrudan dış yatırıma yönelik engellerin kaldırılması, özelleştirme, özel mülkiyetin korunması gibi öneriler yer almaktadır (Williamson, 2004-2005: 196). Bu noktada, neo-liberal ekonomi politikalarının hayata geçirilmesiyle birlikte, devletlerin ekonomik gelişme seviyelerini yükseltip küresel piyasada yeni bir hareketliliğin olacağı düşünülmüştür. Ayrıca az gelişmiş devletler, gelişmiş olan merkezi devletlerin yardımlarıyla üretimde bir atılım yaparak ileri noktalara gelecekleri öngörülmüştür. Ancak, hayata geçirilen uygulamalar ve yaşanan gelişmeler, bu beklentilerin uzağında olduğunu göstermiştir (Abacı, 2012: 43).

Yeni dönemin başlıca iktisat politikası olan neo-liberal yeniden yapılandırma ile sermayenin ve servetin üzerindeki kısıtların kaldırılarak, gelirin yoksullardan ve orta sınıflardan zenginlere doğru aktarılması amaçlanmakta, bu politikalarla aslında zenginlerin yatırım yaparak ekonomik büyümeyi canlandırması beklenmektedir. (Aytekin, 2010: 409). Bu süreçle birlikte, yaygın bir küreselleşme söylemi içinde neoliberal iktisadi politikalar neredeyse tüm dünyaya hâkim olurken, başta az gelişmiş ülkelerde olmak üzere ortaya çıkan gelir eşitsizliği ve yoksulluk endişe verici boyutlarda yaşanmaya başlamıştır (Tireli, 2009: 82). Böylelikle sosyal liberalizmin yarattığı refah ortamı ve yoksulluğa karşı geliştirdiği politikalar yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Neoliberalizm tam tersini düşünse de yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği ve pozitif özgürlüklerin kısıtlanması gibi faktörlerle dünyada etkili olmaya başlamıştır.

Neoliberaler devlete sınırlı olmak kaydıyla sosyal görevler de yüklememenin faydalı olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu noktada Milton Friedman'a göre, yoksulluk

bir toplumda gereğinden fazla olursa bundan toplumun tamamı etkilenecektir. Dolayısıyla, yoksulluk oranı ne kadar çok azaltılırsa toplum da o derece refaha ulaşacaktır. Fakat bu noktada hizmet üretimi tam anlamıyla piyasalara devredilmelidir (Çalışkan'dan Akt. Özdemir, 2007: 63-64). Ancak piyasalara bırakılacak bir üretim tarzı, piyasa içinde yer bulamayan toplumun diğer birey ve gruplarının daha fazla üretim dışında kalmasına ve doğal olarak yoksullaşmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak, liberal söylemden kaynağını alan neo-liberalizm, her ne kadar yeni ekonomik düzenlemeler ile iktisadi büyümeyi savunsa da, ekonomik yaşamın ve büyümenin temel ögesi olan bireyi yalnız piyasa değeriyle değerlendirmeye alarak piyasa dışında kalanlara çözüm üretme noktasında başarısız olmakta, dolayısıyla toplumsal hayata ve dayanışmaya fayda sağlamayacak bir düşünce yapısı olarak kendini göstermektedir(Özdoğan, 2009: 44).

1.2.KÜRESELLEŞME VE NEO-LİBERALİZM BAĞINTILARI

1.2.1.Küreselleşme

Küreselleşmenin ne zaman başladığıyla ilgili özel bir zamanın belirlenmesinin güç olduğu düşünülebilir. Ancak bu noktada bazıları küreselleşmenin insanlık tarihi kadar önceye dayandığını belirtirken, bazıları ise başlangıç noktasıyla ilgili olarak insanların sivilleşme uğraşlarına dem vurmaktadır. Ayrıca yine bazı araştırmacılara göre küreselleşme modern dönemin bir eseri olarak kabul edilirken, bir diğer grup 1800'lü yılların küreselleşmenin başlangıcı olduğunu söylemektedir. Diğer bir başka gruba göre ise, 1980'li yıllar sonrasında neo-liberal politikalarla birlikte küreselleşmenin ivme kazandığı ifade edilmektedir (Tireli, 2009: 16).

Küreselleşmenin yenedünya düzeninin belki de en belirgin dinamiği olduğu ifade edilmekle birlikte çoğu yerde yenedünya düzeni ile küreselleşme kavramları benzer anlamda kullanılabilir. Aslında, küreselleşmenin çok eski olan dünyanın yüzyıllar önce yaşadıklarının bir tekrarı olduğu söylenebilir (Sapancalı, 2001: 118).

“21. yüzyılın ekonomik ve politik sistemi olarak kabul edilen küreselleşme tek yönlü olmayıp hem politik, hem ekonomik, hem de sosyokültürel değişimleri içeren karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle kavramı tam olarak tanımlamak güçleşmektedir. Bazılarına göre Amerikalılaştırma, bazılarına göre dünya piyasasının büyümesi, bazılarına göre piyasa ve demokrasinin zaferi olan, kültürel ve ideolojik bir gerçektir. Tüm bu yaklaşımların yanı sıra küreselleşme kapitalizmin doğasında var olan eşitsiz gelişim kurallarının daha hızlı ve daha katı olarak işlemesi olarak da tanımlanmaktadır” (Sapancalı, 2001: 118-119).

Bulduğumuz yüzyılda ülkeler, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin etkisiyle ulusal sınırları aşarak birbirine yakınlaşmaktadır. Dünya genelinde yaşanan bu hızlı ve önemli değişim süreci küreselleşme olarak adlandırılmakta ve günümüzde sıkça kullanılmaktadır (Eroğlu ve Albeni, 2003: 11).

Dünyada önemli değişikliklerle beraber dönüşümler meydana gelirken, ulusal ve uluslararası arenada yeni oluşumlar da inşa edilmektedir. Ekonomik, siyasi ve kültürel ortamda yaşanan bu değişiklikler genel anlamda küreselleşme olarak adlandırılmaktadır (Abacı, 2012: 4).

Söylem olarak bir zenginliği bünyesinde barındıran çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme olgusu, -diğer okumaların yanında serbest piyasanın difüzyonuna dayalı- ekonomik bir çerçevede de okunabilmektedir. Ekonomik küreselleşme genellikle ülkelerin ekonomik uyum ve bütünleşme düzeyleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu anlamda ekonomik küreselleşme, ülke içindeki ve dışındaki mal, hizmet ve faktörlerin dolaşımına yönelik kısıtların düzeyi veya ülke içinde ya da dışındaki mal, hizmet, faktör ve kârın dolaşımının görece büyüklüğüyle ilişkilendirilebilmektedir (Özşahin ve Uluer, 2014: 256).

Küreselleşme dünya çevresinde işlerlik gösteren kültürel ve ekonomik ağların hız kazanarak gelişme göstermesi bağlamında tanımlanabilir. Bu noktada küreselleşme, uluslararası alanda üretmiş olduğu gelişmişlik ve az gelişmişlik ayrımı, düzenli olmayan bütünlüğü ve ilişkilerdeki bağımlılık gibi unsurlar nedeniyle daha detaylı tartışılmaya başlanmıştır (Ayaşlıoğlu, 2007: 19).

Bu değerlendirmelere karşın küreselleşme genellikle XX. yüzyılın bir olgusu olarak okunabilmektedir. 1970'lerden itibaren uluslararasılaşmanın yeni formlarının ortaya çıkışında insanlar, topluluklar ve devletlerarasındaki karşılıklı bağımlılığın artmasına vurgu yapılmaktadır. Steger ise 1970'li yıllarda yaşanan yoğunlaşmayı, fasıllı bir gelişim sergileyen küreselleşme fenomeni bakımından bir “kuantum atlama (quantum leap)” olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda neo-liberal küreselleşme genellikle altı çizilen önemli başlıklardan biri olmuştur (Özşahin ve Uluer, 2014: 257).

1.2.2. Neo-liberal Küreselleşme

Küreselleşmenin ideolojik anlamda dayanak noktası olan neoliberalizm, 1970'li yıllarda sanayisi ileri toplumlarda ortaya çıkan bunalımı bertaraf etmek amacıyla yaratılan siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte geniş çözümleri içinde

barındıran ideoloji olarak ifade edilebilmektedir. Bu ideoloji gelişmiş toplumlarda ve küreselleşmenin neden olduğu az gelişmiş toplumlarda, ekonomik büyümeyi hedef alan gelişmelerle birlikte siyasal ve toplumsal örgütlenme hedeflerini de dikkate alarak bütün dünyayı kaplayan bir yapı olarak da tanımlanabilmektedir (Nakiboğlu, 2004: 38).

Neo-liberal bir çerçevede şekillenen küreselleşme olgusu devletler üzerinde siyasal, ekonomik ve sosyal pek çok farklı yansıma sahne almıştır. Her şeyden önce küreselleşme devletin üstlendiği işlevlerin yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Susan Strange'in "devletin erozyonu" olarak isimlendirdiği süreç, şirketler ve girişimciler karşısında devletin finansal piyasaları kontrol etmekte yaşadığı güçlüğü ve küresel ekonominin dayattığı rekabetçi koşullar karşısında gerilemesine tekabül etmektedir. (Strange'den Akt. Özşahin ve Uluer, 2014: 258). Ohmae'nin daha çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu benzer vurgusunda enformasyon teknolojilerinde yaşanan akıl almaz ilerleme ulus devletin sonunu getirmiştir (Ohmae'den Akt. Özşahin ve Uluer, 2014: 258).

Bu anlamda, neoliberal küreselleşme yaklaşımları 1980'lerde üzerinde durulacak bir konu haline gelirken gelirin eşit dağılmasına da engel olmuştur. Dolayısıyla ekonomik güç küçük bir grubun elinde toplanmış ve işsizlikle birlikte yoksulluk da çoğalmıştır (Çamur Duyan, 2006: 14).

Bu çerçevede neo-liberal destekle 1980'li yıllar sonrasında ivme kazanan küreselleşme, piyasa ekonomisine geçiş ve uluslararası ticaretin artması ile çokuluslu şirketlerin küresel ekonomideki önemi de artmıştır. Oluşan bu süreç kar güdüsüyle hareket eden çokuluslu şirketlerin doğayı koruma bilinçlerinin gittikçe kaybolmasına ve doğal çevrenin tahribatına neden olmalarına zemin hazırlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkan negatif dışsallık etkisiyle hane halklarının sosyal maliyetleri artmış, bireylerin faydaları azalmış ve sosyal refah kaybı yaşanmıştır (Okumuş, 2010: 108).

Küreselleşmeyle birlikte, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde iç göç hızlanırken, benzer bir eğilimin ülkeler arasında da gerçekleşmiştir. Küresel çapta yaşanan yeniden yapılanma süreci sonrasında, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarımla uğraşan kırsal kesim bu süreçten en fazla etkilenen grup olmuş ve başka topraklara göç etmek zorunda bırakılmıştır (Okumuş, 2010: 108). Bu durum da doğal olarak çarpık kentleşmeye ve kentsel yoksulluklara yol açabilmektedir.

Neo-liberalizm ile beraber ortaya çıkan bir diğer kavram ise esnek emek olmuştur. Kapitalist sermayenin yeni bir safhasını temsil eden emek sürecinin ve emek pazarının parçalanması farklı ekoller çerçevesinde 1980'li yıllarla beraber sıklıkla tartışılmıştır (Özşahin ve Uluer, 2014: 258). Bu çerçevede, ihracata dayalı büyümede öncelikli olan dış pazarlarda rekabet edebilmek olduğundan maliyetlerin düşük tutulabilmesi gerekmekte, bu da ücretlerin düşük tutulması ile gerçekleştirilmektedir. Bu tercihle eş zamanlı olarak sayıları artış gösteren sözleşmeli, yarı zamanlı gibi esnek istihdam modelleri de bu ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Üstelik bu tarz geçici işçilik statüleri sigorta, emeklilik, mesai gibi sosyal güvenlik hakları da barındırmadığından sermaye açısından maliyeti düşüren bir etken olmaktadır. A-tipik denebilecek bu tarz istihdam biçimlerinin özellikle küçük ve orta boy işletmelerin teşviki üzerinden yaygınlaşması daimi, sendikalı, sigortalı işçilerden oluşan çekirdek işgücüne olan ihtiyacı daraltmıştır (Yiğitbaş Akça, 2005: 4).

Yaşanan bu gelişmeler yaşam kalitesinde düşüş, ücretlerde ve alım gücünde azalma, işsizliğin artması, istihdamda enformel sektörün oranında artış, eğitim ve sağlık sektörüne yapılan yatırımların azalması şeklinde değişikliklere neden olmuştur. Tabii ki bu gelişmelerden olumsuz bir şekilde en çok etkilenen korumasız ve dezavantajlı gruplarda yer alan yoksul kadınlar, gençler, çocuklar ve yaşlılar olmuştur.

Neoliberal politikalar küreselleşirken beraberinde finans ihtiyacını ve bunu karşılayacak farklı kurumları beraberinde getirmiştir.

“Neo-liberal küreselleşme süreci içerisinde kuşkusuz en çok söz sahibi olan kurum ve odak noktaları IMF ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası para ve sermaye politikalarında belirleyici rol oynayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar güçlü bir uluslararası bürokrasi oluşturmalarına (uluslararası kapsayıcı bir şemsiye rolü oynamalarına) karşın, düzenlemede gelişmiş ve az gelişmiş ayrımı göze batmaktadır. Özellikle 80'lerden sonra yoksul tarım ülkelerinin gelir pastasındaki oranı, sözü geçen kuruluşların “serbest piyasa” stratejileri dâhilinde azalmış, emek maliyetlerinin en aza düşürülmesine yönelik politikalarla da dünya nüfusunun büyük kesimi yoksullaştırılmıştır” (Chossudovsky, 1999: 16-17).

Uluslararası düzenleyici olma amacıyla yaratılan bu kuruluşların esas hedefi, gelişmiş ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kendi üretim araç ve sistemlerine müdahale etmektir. Bu noktada az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda modern ticaret alanlarındaki gerçek ücret gelirlerinin 1980'li yıllardan itibaren %60 ve daha fazla oranda düştüğü ifade edilmektedir (Ayaşlıoğlu, 2007: 20).

1980’li yıllardan itibaren IMF ve Dünya Bankası az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dış borçların yeniden yapılandırılması için yapısal uyum programları dayatmıştır. Bu da ulusal paraların değer kaybedip istikrarsız bir hal almasına ve ülke ekonomilerinde sarsıcı olabilecek zararlara neden olmakla beraber birçok insanın yoksullukla baş başa kalmasına sebebiyet vermiştir (Akçelik, 2010: 52).

Stiglitz yoksulluğun giderek derinleşmesinde neo-liberal küreselleşmeye dikkat çekerken, bu olgudan ziyade küreselleşmeyi yöneten World Bank-Dünya Bankası (WB), International Monetary Fund-Uluslararası Para Fonu (IMF) ve World Trade Organization-Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi üç temel kuruluşu, temel mantıklarındaki hatadan dolayı sorumlu tutmaktadır. Yine bazı iktisatçılara göre, 1980’li yıllardan bu yana IMF ve WB’ye dış borç yenileme isteğinde bulunan gelişmekte olan ülkelere bu kurumlar tarafından dayatılan makroekonomik programların, yüz milyonlarca insanın yoksullaşmasına, ulusal paraların değerlerini kaybetmelerine ve sonuç olarak gelişime açık olan ülkelerin çöküşüne sebebiyet verdiği ifade edilmektedir (Stiglitz’den Akt. Okumuş, 2010: 110). Buna istinaden, ülkeler arasında eşit olmayan gelir dağılımı küreselleşmeyle birlikte daha da belirginleşirken, 1999 yılında dünyada 30,2 trilyon Dolarlık gelir yaratılmakta, yüksek gelirlili olarak tanımlanan ve dünya nüfusunun %15’inin yaşadığı 24 ülke, toplam gelirden %78’lik bir pay almıştır (Çamur Duyan, 2006: 15). Dolayısıyla dünyanın birçok yerinde ayrıcalıklı olan küçük bir kesim, çoğunluğun zararına olacak şekilde yüksek oranda servet sahibi olurken, bu durum insanların geçinememesine ve sivil hayatın yok olmasına kaynaklık eden ‘yoksulluğun küreselleşmesi’ sürecine yol açmaktadır (Chossudovsky, 1999: 39).

Sonuç olarak modern çağda neredeyse her an mevcut olan risk, belirsizlik, güvensizlik, eşitsizlik, endişe ve sosyal çözülme gibi kavramlar ciddi bir şekilde yükselmiş ve küresel düzeye taşınarak daha büyük kitlelerin problemleri haline gelmiştir. Böylelikle McLuhan’ın olumlu bir şekilde kavramsallaştırdığı küresel köyümüz olan yenedünya düzeni işsizlik, eşitsizlik, adaletsizlik, güvensizlik, dışlanmışlıkla birlikte yoksulluğu da beraberinde getirmiştir.

1.2.3.Küreselleşme Yaklaşımları

20. yüzyıl son çeyreğinin gözde kavramlarından biri olan küreselleşme, farklı disiplinler çerçevesinde çok sayıda akademik çalışmayı şekillendirmiştir. Bu bağlamda, küreselleşmeye yönelik düşünce ve yaklaşımlardan bahsedildiğinde,

küreselleşmeyi onaylayanlar ya da şiddetle karşı çıkıp reddedenler şeklinde açıklanabilir. Ayrıca, bu açıklamalara karşı olarak küreselleşmenin bir abartıdan ibaret olduğunu savunanlar da yer almaktadır (Dumanlı Kürkçü, 2013: 5).

Küreselleşme yaklaşımlarına ilişkin çalışmalar kaynaklarda çeşitli olarak gruplandırılmaktadır. Fakat genel anlamda, küreselleşmeye yönelik yapılan çalışmalarda değerlendirmelerin Held ve McGrew'in çalışmalarında bahsedildiği gibi üç grup şeklinde sunulduğu ifade edilebilir (Held ve McGrew'den Akt. Michael, 2003: 4).

Küreselleşmenin var olduğunu kabul edip aşırı küreselleşme yaklaşımını (hyper-globalists) destekleyenler, reddedip kuşkucu yaklaşımı (sceptics) benimseyenler ve farklı bir açıdan yeniden okumaya çalışan evrimsel-dönüşümsel yaklaşımı (transformationalist) destekleyenlerin her biri, küreselleşme olgusuyla ilgili olarak farklı portreler ortaya koymuştur (Özşahin ve Uluer, 2014: 258).

1.2.3.1. Aşırı Küreselleşme Yaklaşımı (Hyperglobalist)

Aşırı küreselleşmeyi destekleyenler açısından büyüme ve modernleşme anlamına gelen küreselleşme, desteklenip güçlendirilmesi gerekli olan bir ilerlemedir. Ayrıca bu anlayışın taraftarları, küreselleşmenin ticari anlamda uluslararası girişim ve yatırım yelpazesini genişleteceğini, bu sayede hızlı bir şekilde büyümeleri açısından ülkelere kayda değer imkânlar sunulacağını ve refahın dünyanın her yerine yayılacağını iddia etmektedir. Dolayısıyla iktisadi, politik ve uluslararası düzene ilişkin olarak küreselleşmenin herkese faydasının olacağı ileri sürülmektedir (Memiş, 2014: 146-147).

Küreselleşme savunucuları, teknoloji alanında gelişme göstermiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere yatırım yapmak amacıyla kaliteli ürün ve teknolojiyi götürerek bu ülkeleri pazar olarak kullanacaklarını ve dolayısıyla sınırların birkaç ülkeden ibaret olmadan dünyanın bütün ülkelerine açık olacağını ileri ifade etmektedirler. Bu sayede de az gelişmiş ülkeler her alanda gelişme göstermiş olacaktır (Aydın, 2014: 3).

Radikaller diye de adlandırılan bu grubun en önemli savunucuları ise Kenichi Ohmae, Francis Fukuyama, ve Thomas Freidman gibi isimlerdir. Bu taraftarlar, Sanayi Devrimi'yle ortaya çıkan ulus devletlerin küreselleşme süreciyle birlikte değerlerini kaybettiklerini ileri sürmektedirler. Çünkü küresel pazar artık politikayla yer değiştirmektedir ve bu da doğal bir durumdur. Dolayısıyla piyasa ve pazar ekonomisi iktidarların çalışmalarından daha rasyonel işlemektedir (Gezgin, 2005: 11).

Özetlemek gerekirse, küreselleşmenin ateşli savunucuları özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde dünyada sınırların daha önce görülmemiş bir şekilde kalktığını ve çokuluslu şirketlerin egemenlik kurduğu yeni bir ekonomiye ortam hazırladığını söylemektedirler. (Abacı, 2012: 7).

1.2.3.2. Kuşkucu Yaklaşım (Sceptic)

Bu yaklaşımın savunucuları olan Noam Chomsky, Paul Hirst, Grahame Thompson ve Immanuel Wallerstein gibi isimler düşünce olarak aşırı küreselleşmecilerin karşılarında durdukları için küreselleşme karşıtı olarak anılmaktadırlar (Giddens'ten Akt. Çelik, 2012: 62).

Kuşkucular, uluslararası düzen noktasında ekonomik ve siyasal çöküntülere sebebiyet veren küreselleşmeyi sakıncalı olarak görmektedir. Bu kapsamda demokrasi küreselleşmeyle mümkün olamazken, gelişmiş ülkeler bu anlayışla az gelişmiş olan ülkelerin işlerine karışmak ve kendi çıkarları doğrultusunda bahsedilen ülkeleri zayıflatma gayesinde olmaktadır. Küreselleşme, hem kapitalizmi dünyaya yaymakta hem de kapitalist olan özellikle Batı'da yer alan gelişmiş sanayi ülkelerinin dünyadaki pazar payını en yüksek seviyeye çıkarma amacını taşımaktadır. Böylece gelir eşitsizliği bütün bölgelerde var olmakta ve yoksulluk daha da artmaktadır (Memiş, 2014: 147).

Kuşkucu yaklaşımı savunanlar, küreselleşmenin aşırı küreselleşmeciler tarafından gerektiğinden fazla abartıldığını belirterek, bu sürecin beklenen bir şey olduğunu ifade etmektedir. Küreselleşme bahsedildiği gibi bir birlikteliği değil, farklı coğrafya ve bölgelerde yeni çatışmaların yaşanacağını işaret eden bir süreçtir. Aynı zamanda kuşkuculara göre, küreselleşme iktisadi ya da teknolojik anlamda meydana gelen gelişmelerden ziyade, ideolojik bir olgudur (Elçin, 2012: 13).

Bu bağlamda kuşkucu yaklaşıma göre, yeni olanaklar ve yüksek yaşam kalitesi vadeden küreselleşme kaynakların dengesiz dağılımını beraberinde getirirken, istenilen toplum refahını da gerçekleştirememiştir. Dolayısıyla toplumların en önemli sorunlarından biri olan yoksulluk, küreselleşmeden kaynaklı olarak daha da kronik bir hal almıştır (Aydın, 2014: 3).

Özetleyecek olursak, küreselleşme olgusuna negatif yaklaşan anti-küreselcilere göre, küreselleşme olgusu kapitalizm veya liberalizmden kopuk değildir. Yoksulluk, çevre kısıymı, kanlı çatışmalar, işsizlik, yabancı düşmanlığı, sömürü, yabancılaşma gibi pek çok problemin küreselleşme ile birlikte içinden çıkılmaz bir hale büründüğü savunulmaktadır. Bununla birlikte, küreselleşme adaleti ayaklar altına almış olan,

eşitsizliği teşvik eden, belirsizlik, risk ve kaosu tetikleyen bir sistem ya da dinamik bir yapıyı işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, dünyanın büyük bir bölümü için umutsuzluk, korku, yoksulluk ve sömürü demektir (Aydeniz, Silinir ve Karhan, 2012: 1020).

1.2.3.3.Evrimsel- Dönüşümsel Yaklaşım (Transformationalist)

Rosenau, Giddens, Scholte ve Castel gibi isimlerin bulunduğu evrimsel-dönüşümsel yaklaşımın savunucuları aynı zamanda ‘dönüşümcüler’ olarak da adlandırılırlar. Bu yaklaşım küreselleşmeyi, toplumları ve dünyayı modern ve yeni olarak düzenleyen ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin ardındaki temel politik süreç olarak ifade etmektedir (Tireli, 2009: 29).

Dönüşümcüler, küreselleşmenin esasında bir belirsizlikten ibaret olduğunu ve gerçekleşen değişim ve gelişmelerin yönünün bilinemeyeceğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla küreselleşme, çelişkilerle dolu bir süreçtir (Dumanlı Kürkçü, 2013: 9).

Ulus içi ile uluslararası işler arasında artık belirgin bir farkın söz konusu bile olmadığı yeni düzende, ekonomik eksende eski dönemlerden daha farklı bir dönem yaşadığımızı inanmaktadırlar. Öncekinden çok daha bütünleşik olan yeni bir pazarın meydana geldiğini savunmaktadırlar. Ayrıca ekonominin gitgide daha yoğun olarak hizmet piyasasına doğru dönüştüğünü ifade etmektedirler (Elçin, 2012: 13).

Dönüşümcüler, ulusal iktidarların güç ve yetkelerini yeniden yapılandırıldığını onayladığı halde, bir yandan aşırı küreselleşmecilerin hâkim ulus devletinin sonunun geldiği savlarını, diğer taraftan küreselleşmeye karşı olan şüphecilerin hiçbir şey değişmedi tezini kabul etmemektedirler (Kaya, 2009: 11). Evrensel olarak aydınlanma düşüncesi ile benzer anlamda düşünülen küreselleşme sürecinin, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırıldığını iddia etmektedirler (Karaca, 2007: 37).

1.2.4.Vahşi Kapitalizmin Yeni Adı: Küreselleşme

Bir üretim şekli olan kapitalizm, devamlı olarak bir genişleme ve yayılma özelliğine sahip olmakla birlikte evrensellik eğilimini de içinde taşımaktadır. Probleme bu şekilde yaklaşıldığı zaman küreselleşmenin yeni ve özgün bir şey olmadığı ifade edilebilir. Tabi ki sistemin evrenselliğe esas anlamda sahip olması, onun farklı aşamalardaki belirleyici yanlarını ve her yeni durumun neden olduğu somut durumları hafife almayı gerektirmeyebilir. Sürekli değişim halinde olup meydana gelen yeni olguları gözden geçirmeden gerçeği anlamak oldukça zor olabilmektedir (Başkaya, 1995: 39). Buradan yola çıkacak olursak, aslında

kapitalizmin kendisi olan küreselleşmenin anlaşılabilmesi için kapitalizmi kavramanın yeterli olabileceği söylenebilir (Güneş, 2013: 63).

Küreselleşmeyle birlikte varlıklı bir dönemin yaşandığı dünyada buna paralel olarak yoksulluk da zirveye ulaşmıştır. “Küreselleşme dendiğinde, çoğumuzun aklına belki önce Silikon Vadisi, internet cafeler, cep telefonları gelmektedir”. Hâlbuki başka bir yüze de sahip olan küreselleşme, ülkemiz de dâhil olmak üzere dünyanın birçok bölgesinde düzenli yemek bulamayan, eğitim ve sağlık imkânlarından faydalanamayan, ayrıca seslerini de duyuramayan milyonlarca insanın varlığına neden olmaktadır (Şenses, 2001: 13).

‘Kapitalizm ve Yoksulluk’ adlı makalesinde, kapitalizmin ücretli emeği dikkate almasından dolayı emek tabanını devamlı olarak büyüttüğünü ifade eden Fikret Başkaya’ya göre, üretimin en önemli hedefi insan gereksinimlerini karşılamak değil, aksine değişim değeri yaratmaktır. Bu noktada kar etmek ve her aşamada karı daha da arttırmak, değişim değeri yaratmadaki amaçtır (Başkaya’dan Akt. Akçelik, 2010: 51). Özellikle neo-liberal politikalarla birlikte küreselleşme sürecine dâhil olan uluslararası şirketlerin hedefledikleri yüksek düzeydeki kar arayışı 1980’lerin başındaki borç krizinden bu yana, devlet kurumlarının dağılmasına, ekonomik sınırların çöküntüye uğramasına ve milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olan ekonomik politikalarla yola devam edilmekteydi (Chossudovsky, 1999: 16).

Bu kapsamda, bir taraftan küreselleşmeden kendi çıkarları doğrultusunda faydalanabilen küçük bir kesim var olurken, diğer taraftan bu süreçten umduğunu bulamayıp dışlanan grupların oranı daha da yüksektir. Özellikle neoliberal politikalarla gelişimini ve yayılımını devam ettiren küreselleşmeyle birlikte daha büyük bir nüfus yoksulluğa dâhil olmaktadır. Bu noktada neoliberal küresel ekonomi politikalarının oluşturduğu değişimlerin neden olduğu yoksulluğun küreselleşmesinden söz edilebilir (Köse, 2008: 3).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan IMF ve WB, 1980’li yıllarla birlikte küreselleşme sürecinin temel kuruluşları olmuştur. IMF uluslararası para hareketliliğini düzenler ve kontrol ederken, WB ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında enkaz haline gelen Avrupa’nın yeniden imarını gerçekleştirmek görevini üstlenmiştir. Avrupa’nın yeniden imar edilmesi ve ekonomisinin toparlanmaya başlamasıyla beraber, 1970’li yıllardan itibaren WB’nin ilgisi az gelişmiş ülkelere çevrilmiştir. IMF ve WB’nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik bu ilgilerinin merkezinde

bu ülkelerdeki eski politikalarının yerine, dışa dönük ve serbest piyasa ağırlıklı neo-liberal politikalara geçilmesi bulunmaktaydı (Okumuş, 2010: 109).

Bu süreçle birlikte, gitgide yelpazesini genişleten küreselleşmeye dâhil olan neoliberal ekonomi politikaları tüm dünyaya yayıma eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak bu durum, başta az gelişmiş ülkelerin de dâhil olduğu çoğu ülkede toplumsal ve politik anlamda dengesiz gelir dağılımına ve yoksulluğa da kaynaklık etmiştir (Şenses, 2001: 17).

Chossudovsky'e göre, neoliberal küreselleşmeye hizmet eden kurumların uyguladıkları yapısal uyum programları nedeniyle milli paralar istikrarsızlaşırken, gelişmekte olan ülke ekonomileri de iflasa sürüklenmektedir. Ayrıca insanların alım güçleri yok olmakta, aniden ortaya çıkan kıtlıklar yaşanmakta, sağlık ve eğitim kurumlarının kapanmasıyla beraber milyonlarca çocuğun elinden temel eğitim hakları da alınmaktadır. Bununla birlikte, uygulanan sözde reform politikaları kolera, verem ve sıtma gibi birçok bulaşıcı hastalığa da yol açmaktadır (Chossudovsky, 1999: 37).

Dünya Bankası'nın 2015 yılı verilerine göre, dünya nüfusunun % 10'u yoksulluk içinde yaşamakta ve günde iki veya daha az ABD doları harcayarak yaşamını sürdürmektedir. Günde bir ABD doları ve daha altında bir rakamla yaşamak zorunda kalan insanların sayısı ise 736 milyondur (www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview).

Yukarıdaki veriler de dikkate alındığında, tüm dünyaya hâkim olan neoliberal ekonomi rüzgârı, ülkeler arasında ve kendi içlerinde tarihte görülmemiş bir oranda gelir farklılıklarına yol açmaktadır (Şenses, 2001: 20).

Küresel kapitalizmin başka bir etkisi uluslarüstü firmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çok uluslu firmalar ya da herhangi bir ülkenin ekonomisinden çok daha büyük kurum/markalar son yüzyılda sıklıkla görülmektedir. "Ford'un ekonomisi Suudi Arabistan ve Norveç'inkinden büyüktür. Philipp Morris'in yıllık satışları Yeni Zelanda'nın gayri safi milli hasılasından fazladır" (Başkaya, 1995: 49).

Dünya ekonomisinin geldiği son nokta ülkeler arası milli gelirlerin de uçurum niteliğinde farklılaşması ile sonuçlanabilmektedir. "Paris'te yaşayan bir orta sınıf ailenin gelirinin G. Doğu Asya'da kırsal kesimde yaşayan bir ailenin gelirinin yüz katını aşması, New York'lu bir avukatın bir saatlik gelirinin Filipinli bir köylünün iki yıllık gelirinine denk düşmesi gelir farklılıklarını çok çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır" (Chossudovsky, 1999). Bütün bu veriler de, küreselleşmenin hem

gelişmiş ülkeler hem de uluslararası büyük şirketler lehine işlerlik gösterdiğini ifade etmektedir.

Özetle ifade etmek gerekirse, her ne kadar neoliberal ekonomi politikalarının savunucuları liberalleşmeyle birlikte küreselleşmeyi bir cankurtaran olarak gösterse de, tarihin hiçbir döneminde bu oranda kıtlık, açlık, yoksulluk ve eşitsizlik somut olarak hissedilmemiştir. Ayrıca toplumlar, bir anlamda zulüm olan bu ekonomi politikaları karşısında bu denli çaresiz kalmamıştır (Başkaya, 1995: 53).

1.3.YOKSULLUK KAVRAMI VE YOKSULLUĞA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.3.1.Yoksulluk Kavramı ve Tanımı

Yoksulluk kavramını sosyal bilimler alanında ikili bir ayrım üzerinde düşünecek olursak; ilk olarak yoksulluk yaşanan bir durumu veya süreci belirtir. İkinci olarak ise baskın bir söylem çerçevesinde, toplumdaki farklı söylemler ile o toplumda yaşayan kesimler üzerinde hegemonyasını kuran, yoksulluğu yaşayan kesimleri teknik bir dille belirli ölçülerde hapseden bir kavramdır (Akyüz'den akt. Pehlivan, 2010: 11).

“Yoksulluk nedir? sorusuna verilebilecek birçok yanıt bulunabilir. Yoksulluk; “açlıktır”, “eğitimsizliktir”, “barınacak bir evinin olmamasıdır”, “hasta olmak ve tedavi olamamaktır”, “hiçbir işinin olmaması ya da iyi bir işe sahip olamamaktır”, “kirlı suyun sebep olduğu hastalık nedeniyle çocuğunu kaybetmektir”, “gelecek korkusuyla yaşamak ve çocuklarının geleceğinden endişe duymaktır”, “umutsuzluktur”, “eşitsizliktir”, “özgür olamamaktır”, “siyasal yaşama katılamamaktır”” (Gündoğın, 2008: 42).

Yoksulluk üzerine görüş birliğine varılmış ortak bir tanım olduğu söylenemez. Tanımlar zaman içinde toplumların yoksulluğa karşı farklı görüş belirtmeleri ve değer sistemlerini farklı oluşturmaları nedeniyle değişiklik göstermiştir. Bu farklı yaklaşımlar yoksulluğa ilişkin birçok tanımın ve buna bağlı olarak da ölçüm yöntemlerini doğurmuştur. Yoksulluğa ilişkin araştırmaların yakın geçmişe kadar iktisadi merkezli bir ilerlemeyi işaret etmesi, yoksulluğun ekonomik anlamda ön planda olmasına yok açmıştır (Şenses, 2001: 62). Ekonomik değişkenlerin dikkate alındığı yoksulluk tanımlamalarının yanı sıra sosyal, beşeri vb. değişkenlerin esas alındığı yeni yoksulluk tanımları ve kavramları da geliştirilmiştir (Okumuş, 2010: 71).

Farklı ideolojiler de yoksulluk kavramına yönelik değişik yaklaşımlarda bulunmakta ve bu da yoksulluk tanımının belirlenmesinde fikir birliğinin oluşamamasına yol açmaktadır. Bu noktada kimilerine göre yoksulluk, kapitalist sistemin sahip olduğu mekanizmanın neden olduğu kaynakların eşit bir şekilde

dağılmaması ve gelir eşitsizliği olarak ifade edilirken, kimilerine göre ise yoksulluk içinde olduğu düşünülen bireylerin bazı nitelik ve yeteneklere sahip olmamalarından dolayı önlerine çıkan imkânlardan faydalanamamaları olarak belirtilmektedir (Gündoğan, 2008: 43).

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlüğü yoksulu “geçinmekte çok sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke), parasız, yoksuz, varlıksız, varyetsiz, fakir, fukara, zengin, varıl karşıtı” olarak tanımlamaktadır. Yoksulluk kavramı ise, yaşamak için ihtiyaç duyulan olanaklardan yararlanamama durumu olarak ifade edilmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 1).

DB (World Bank, 1990) yoksulluğu, asgari yaşam seviyesine ulaşamama durumu olarak tanımlarken, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise yoksulluğu, insanların gereksinim duyduğu temel ihtiyaçlardan mahrum olma durumu ve geniş anlamda gıda, giyim, sağlık, eğitim ve barınma gibi olanaklara ulaşamama ve toplum standartlarının gerisinde kalma olarak tanımlar (TÜİK, 2012: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642>).

1901 yılında dünya literatürüne ilk yoksulluk tanımı olarak giren ve bu tanımları yapan Seebohm Rowntree’ye göre yoksulluk, bireyin sahip olduğu gelirinin, fizyolojik varlığı için minimum seviyede ihtiyacının olduğu giyim, yiyecek gibi önemli maddelerin karşılanamaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Frank’tan Akt. Aytaç ve Hatipler, 2013: 7).

Gordon Marshall’a göre ise yoksulluk, genellikle ekonomik kaynaklı yoksulluk olarak açıklansa da, kültürel kaynaklı yoksulluk olarak da tanımlanabilir (Marshall, 1999: 825).

Bu noktada yoksulluk kavramının sadece ekonomik ölçütlerle mi yoksa bunun yanında sosyal ve politik kıstaslarında mı incelenerek açıklanması gerektiği, yoksulluğa ilişkin yapılan tanımlamalarda önemsenmesi gereken noktalardan biri olmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluk kavramına ilişkin Amartya Sen’in yaklaşımı üzerinde durulması gerekmektedir. Buna göre, insanlarda var olan maddi ve manevi mevcudiyetler ve toplumun sahip olduğu fırsatlarla beraber bireylerin yaşam standartlarından aldıkları haz, yoksullukla ilgili tanımlamalarda dikkat çeken noktalardan bazılarıdır. Dolayısıyla genel olarak ekonomik vurgularla öne çıkan yoksulluk olgusuna böylece hem öznel hem de kültürel niteliğiyle de dem vurulmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 62).

1.3.2.Yoksulluk Türleri

Genellikle niceliksel eksende mutlak ve görelî yoksulluk olarak iki tür ile değerlendirilen yoksulluk kavramının, literatürde ve yapılan diğer çalışmalarda da yer aldığı gibi çeşitli türlerine rastlamak mümkündür.

1.3.2.1.Mutlak Yoksulluk

Sözlüklere göre yoksulluk, ‘temel ihtiyaçları karşılamak için yeterli kaynakların olmayışı’ anlamına gelmektedir (Batchelder, 1966: 8). Yoksulluk araştırmalarında egemen olan mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımı, esas olarak 19. yüzyılın sonlarında İngiltere’de meydana gelmiş çalışmalara dayandırılabilir. Bu hâkim yaklaşıma göre, yoksulluk, gereksinim duyulan ihtiyaçlara sahip olabilmek için yeterli kaynağın olmaması, mutlak minimum yaşam seviyesinin aşağısında bulunma durumu ve yaşayabilmek ve hayatta kalabilmek için ihtiyaç duyulan araç, mal ve hizmetlerin alınmaması gibi benzer tanımlar olarak açıklanır (Şenses, 2001: 62-63).

Bir başka deyişle mutlak yoksulluk, hane halkı veya bireylerin fizyolojik anlamda üretim yapabilmeleri amacıyla gereksinim duydukları minimum gelir ve gider seviyesidir. Ayrıca uluslararası karşılaştırmaların yapılabilmesi için başvuru olan bir tanım olan mutlak yoksulluk, yaşamın devamlılığının sağlanması için ihtiyaç duyulan besin ve kaloriyi temel aldığından mutlaklık niteliğine sahiptir (Aktan ve Vural, 2002: 5).

İki önemli yöntemle hesaplanan mutlak yoksulluk sınırının ilk yöntemi ‘minimum gıda sepeti’ yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, bir kişinin alması gereken kalori miktarı temel alınmakla beraber bu miktarın altında kalori alan kişiler yoksul olarak değerlendirilmektedir. İkinci yöntem ise, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri adına en alt seviyede kullanılması gerekli olan gıda, sağlık, barınma, giyim ve eğitim giderlerinin hesap edilmesiyle bulunan ‘temel gereksinimler’ yaklaşımıdır (Kabaş, 2010: 12).

Mutlak yoksulluk, temel gıda yoksunluğu ya da açlık sınırı anlamlarında da kullanılmaktadır. Ancak daha somut bir ifade ile dile getirmek gerekirse mutlak yoksulluk, bireyin yaşamını sürekli hale getirebilmesi amacıyla gereksinim duyduğu gıda ürünlerinin yer aldığı sepetin maliyetine ilişkin bir kavramdır (Yar, 2015: 18).

Bu bağlamda, Dünya Bankası tarafından ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve bölgeler göz önüne alındığında kişi başına hesaplanan günlük yoksulluk tutarları, az gelişmiş ülkelerde 1\$, Latin Amerika ve Karayipler’de 2\$, Türkiye’nin de içinde yer aldığı Doğu Avrupa ülkelerinin dâhil edildiği gelişmekte olan ülkelerde 4\$, sanayisi

gelişmiş ülkelerde ise 14.40\$ olarak saptanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı Raporu-DPT, 2001).

Tablo 1: Dünya'nın Çeşitli Bölgelerinde Günde 1 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Yoksul Nüfus (Milyon- 1990-2015)

Bölge	1990	2000	2015
D. Asya & Pasifik	470	261	44
(Sadece Çin'de)	361	204	41
Avrupa & Merkezi Asya	6	20	6
Latin Amerika & Karayipler	48	56	46
Ortadoğu & Kuzey Afrika	5	8	4
Güney Asya	467	432	268
Alt Sahra Afrikası	241	323	366
Toplam	1237	1100	734

Kaynak: World Bank (www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview)

Yukarıdaki Tablo 1'de yer alan verilere göre, bölgeler itibariyle 1\$'dan az harcama yapan yoksul nüfusun D. Asya-Pasifik, Güney Asya ve Alt Sahra Afrika'sında yer aldığı görülmektedir. Düşük gelirli ülkeler grubunda yer alan ve halkının büyük çoğunluğu günlük 1 \$'dan az harcama yapan ülkeler Burundi, Liberya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Eritrea, Nijer, Sierra Leone, Mozambik, Togo, Orta Afrika Cumhuriyeti, Madagaskar, Mozambik, Gana, Gambiya, Namibya, Vietnam, Hindistan, Moğolistan, Kırgızistan, Bolivya, Venezuela ve Peru şeklinde sıralanabilir. Tabloda özellikle Çin'deki ve D. Asya-Pasifik Bölgesindeki yoksulluğun 1990 yılına göre hissedilir ölçüde azalmış olması önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Mutlak yoksulluk tanımı, yoksulluk kavramına yaklaşırken asgari bir görüşe dayanmakta ve insanın hayatta kalmasına yetecek bir gelir düzeyi belirtmektedir. Bu düzeyi saptarken de parasal ve rakamsal göstergeler üzerinden bir hesaplama yapılmaktadır. Mutlak yoksulluk kavramı yoksulluk kıstasını oluştururken gelir ve tüketim harcamalarını temel almakta ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğa yönelik araştırmalarda kullanılmaktadır (Kete, 2009: 106-107).

Mutlak yoksulluk anlayışının olabildiğince rakamsal yanı olmasına rağmen temel ihtiyaçlar noktasında, bu yaklaşım ekonomik, sosyal ve politik noktalarda ölçülebilir olmaktan uzaktır (Awad ve Israeli'den Akt. Aytaç ve Hatipler, 2013: 12).

1.3.2.2.Görelî Yoksulluk

Yoksullukta mutlak sınırın yer alması, görelî yoksulluk yaklaşımını da gündeme getirmiştir. Bireyin bir toplumsal varlık olduğunu belirten görelî yoksulluk kavramına göre, yoksulluk yalnızca kaynakları edinememe veya yaşamı devam ettirmeyle ilgili bir konu değildir. Yoksulluk, bireyin dâhil olduğu toplumda öngörülen minimum yaşam seviyesinin içinde yer alıp almadığıyla ilgili bir mesele olabilmektedir. Dolayısıyla görelî yoksulluk, eşit olmayan gelir ve refah dağılımını dikkate alan bir kavram olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002: 5).

Bu bağlamda görelî yoksulluk, “bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Buna göre toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul olarak tanımlanır” (TÜİK, 2012: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642>).

Awad ve Israeli (1997: 6) tarafından gelirleri toplam nüfusun ortalama gelirinden önemli ölçüde daha düşük olan hane halkı ve bireylerin yoksul kabul edilmesi durumu olarak ifade edilen görelî yoksulluk, Gordon Marshall' a (1999: 825) göre, maddi kaynaklar düzeyindeki farklılıklarla, yani maddi kaynakların topluma dağılımındaki eşitsizliklerle ilgili bir sorun olarak kabul edilmektedir.

Sen'e göre ise, kapasiteler bakımından mutlak yoksulluğun nedeni gelirler açısından görelî yoksunluktur. Refah seviyesi yüksek bir ülkede görece yoksulluk yaşayan birinin mutlak geliri dünya ölçeklerine nazaran maksimum seviyede olsa da açık bir şekilde kapasite engelinin olduğunu gösterebilir. Genel anlamda zengin olan bir ülkede, benzer sosyal fonksiyonları elde etmek amacıyla gerekli olan ihtiyaçlara sahip olmak daha yüksek bir gelire gereklilik duyulduğunu ifade edebilir (Sen, 2004: 130).

Bu çerçevede görelî yoksulluğun mutlak yoksulluktan ayrıldığı nokta, mutlak yoksulluk kişi başına düşen gelir ve gider seviyelerini esas alırken, görelî yoksulluk bu seviyelerin diğer sosyal gruplarla karşılaştırılmasını temel almaktadır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 12).

Mutlak yoksulluk kavramına göre bir toplumda hiç kimse yoksul olmayabilir, ancak görelî yoksulluğa göre yoksulluk bir eşitsizlik olgusu olarak ele alınıp, bazı

uygulamalara göre gelir dağılımıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir. (Örneğin, gelir dağılımının en altındaki yüzde 30-40'lık kesim.) Böylece göreceli yoksulluk kavramına göre toplum içerisinde her dönem yoksul bir grubun olma ihtimali yüksektir (Şenses, 2001: 91-92).

Göreceli yoksulluğun bir eşitsizlik ölçüsü olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu anlamda göreceli yoksulluk yaklaşımına göre, eğer eşitsizlikte bir azalma söz konusu değilse, yoksulluk büyümeye karşı tamamen duyarsızdır. Dolayısıyla yoksulluğu azaltmanın tek çaresi eşitsizliği en alt seviyelere indirmektir (Kakwani'den Akt. Kabaş, 2010: 13).

Son olarak belirtmek gerekirse, göreceli yoksulluk, az gelişmiş ülkelerden çok, özellikle mutlak yoksulluğun sorun olmaktan büyük oranda çıktığı gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır (Şenses, 2001: 92).

1.3.2.3. Objektif ve Sübjektif Yoksulluk

Yoksulluk türlerinde bir başka sınıflandırma ise, normatif ölçüt ve değerlendirmelerle yoksulluğu açıklamaya çalışan objektif yoksulluk ve sübjektif yoksulluk ayrımıdır.

Refah yaklaşımı olarak da adlandırılan objektif yoksulluk, refah kıstası ekseninde minimum gereksinim seviyesinin normatif ölçülerle belirlenmesidir. Burada kastedilen normatif ölçütler; gelir, harcamalar ve kalori oranı gibi somut ve ölçülebilen ölçütler üzerine yoğunlaşmakta ve bireylerin yaşamını sürdürebilmeleri için asgari gereksinim düzeyinin belirlenmesini ifade etmektedir. Bu noktada, bir günde 1,25 ABD dolarından az gelire sahip olanların sayısı ve bir günde 2400'den az kalori alanların sayısı gibi değerlendirmeler objektif yoksulluğa örnek olarak gösterilebilir (Okumuş, 2010: 74). Ayrıca objektif yoksulluk, yoksulluğun kaynaklarını belirlemekle beraber yoksullukla mücadele noktasında hesaplamalar yapmaktadır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 13). Ancak bu yaklaşımın, sadece gelir ve tüketim gibi rakamsal verileri kullanmasından dolayı kişilerin yoksulluk algısını değerlendirmeye almadığı için eksik olduğu düşünülebilir.

Objektif yoksulluğun tersine bir anlayışın söz konusu olduğu sübjektif yoksulluk ise, yoksulluğun tanımlanmasında bireylerin tercihlerine önem vermektedir. Awad ve İsraili'ye göre, sübjektif yoksulluk; hane halkı veya bireyin öz değerlendirmesi sonucu belirlenen ve makul bir yaşam standardını koruyabilen öznel yetersizliktir (Awad ve İsraili, 1997: 7).

Bu yaklaşımda hedef kitleye yoksulluk sınırının altında yer almamak için ihtiyaç duyulan gelir seviyesi değerlendirmeleri anketlerle birlikte kamu araştırmaları aracılığıyla yapılmaktadır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 13). Bu noktada kişilere düzenli ve iyi bir gelire sahip olmak ve yoksul olmamak gibi bazı önemli amaçların edinilebilmesi için ihtiyaçlarını karşılayabilecek gelir miktarları ekseninde sorular yöneltilmektedir (TÜSİAD, 2000: 98).

Ancak, bazı bireyler yaşamlarının devamlılığını sağlamak amacıyla ihtiyaç duydukları gıda sepetini benimserken, bazıları ise biyolojik ihtiyaçları bakımından önemli olmayan gıda sepetini tercih edebilmektedir. Böylelikle yoksulluk tanımlamalarında hane halkı ve fertlerinin değerlendirmelerini dikkate alan sübjektif yoksulluk yaklaşımı, yoksulluk ölçümlerinde karışıklıklara sebebiyet verebilmektedir. Bu bağlamda bireylerin genel faydasına olacak hesaplamalarda meydana gelen zorluklardan dolayı, ekonomistler objektif yoksulluk yaklaşımını kullanma eğilimindedirler (Aktan ve Vural, 2002: 6).

1.3.2.4.İnsani Yoksulluk

Yoksulluğun kavramsallaştırılması çalışmalarına Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da, bir yandan yoksulluk kavramı çevresindeki tartışmalara bir yandan da yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarına daha fazla önem vererek katkı sağlamıştır. Bu noktada ‘İnsani Yoksulluk’ kavramı ilk kez UNDP’nin 1997 yılındaki İnsani Gelişme Raporu’nda gündeme gelmiştir (Gündoğan, 2008: 43-44).

Daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkan insani yoksulluk kavramı, gelir yoksulluğu ile ilişkilendirilse de ondan daha geniş bir kavramdır (Taş ve Özcan, 2012: 425). Bu anlamda gelir yoksulluğu, yoksulluk sınırı noktasında minimum gelir ve harcama seviyesini işaret ederken, insani yoksulluk kısa olan yaşam süresi, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamama, iş imkânlarından yoksun olma gibi faktörlere odaklanmaktadır (Okumuş, 2010: 76).

Bu bağlamda UNDP (1997), insani yoksulluk kavramının, insani gelişme ve insanca yaşamak amacıyla maddi imkânlarla birlikte asıl ihtiyaçların karşılanabilmesi noktasında ekonomik, kültürel ve sosyal birtakım fırsatların da gerekli olduğunu vurguladığını ifade etmektedir.

Bu bağlamda insani yoksulluk, yeterli beslenememe, yaşam süresinin kısalığı, anne ve çocuk sağlığının yeterli olmayışı, mücadele edilebilir hastalıklara yakalanmak ve okuryazarlık gibi temel olan insani yetenek ve kapasitelere ulaşamama şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu noktada temel insani yeteneklerin devamlılığını sağlayacak

önemli ve etkili araçların da yokluğu ve kısıtlanması, yoksulluğun insani boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 13).

Ayrıca, UNDP tarafından yayımlanan İnsani Gelişme Raporu'nda insani yoksulluğun ölçülmesi hedefiyle insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI)² kullanılmaya başlanmıştır. “İnsani yoksulluk endeksi yaşam süresinin kısalığı, temel eğitim hizmetlerinden mahrumiyet ve kamusal ve özel kaynaklara erişememe gibi insani gelişim açısından ortaya çıkan mahrumiyetleri, yoksulluğun boyutlarını ve insani gelişim dışında kalmış insanların oranını ölçmektedir” (Aktan ve Vural, 2002: 7). Bu endekste, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluğun hesap edilmesi amacıyla farklı kriterlere başvurulmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI) şu üç ölçüte göre hesaplanmaktadır:

- Yaşam süresi: Yaşam beklentisi 40 yaşın altında olanların oranı,
- Eğitim süresi: Okuryazar olmayan yetişkinlerin oranı,
- Uygun bir yaşam standardı: Sağlıklı içme suyuna erişemeyen, temel sağlık olanaklarından yararlanamayan ve 5 yaşın altında olup yetersiz beslenen nüfusun toplam nüfusa oranlarının toplamı.

Gelişmiş ülkeler için İnsani Yoksulluk İndeksi (HPI) aşağıdaki ölçütlere göre hesaplanmaktadır:

- Yaşam süresi: Yaşam beklentisi 60 yaşın altında olanların oranı,
- Eğitim: OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) tarafından tanımlanan işlevsel cahillik oranı,
- Uygun bir yaşam standardı: Yoksulluk sınırının altında yaşayanların oranı,
- Sosyal dışlanma: Uzun dönem işsizlik oranı (Yar, 2015: 19).

1.3.2.5.Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk olarak da sınıflandırılabilen yoksulluğa ilişkin bu yaklaşımda, yoksulluk mekân boyutu ile değerlendirilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün hızla çözülerek gizli işsizliğin açık işsizliğe dönüşmesi olgusuna dayanan kırsal yoksulluk, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) tarafından 1979'dan itibaren özellikle istihdam açısından ele alınmıştır. Bu

² “Endeks, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişme tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyoekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkelerin durumlarını birlikte izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesine imkân vermektedir” (Şenses, 2001: 100).

noktada ILO'ya göre kırsal yoksulluk, kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik olarak tanımlanırken, azalan gelir düzeylerinin kırsal alanda hızlı bir yoksullaşmaya yol açtığını belirtmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı Raporu-DPT, 2001: 105).

Esasen kırsal yoksulluk, geçinme imkânlarını ve bu yönde beklentilerini kaybeden birey ve grupların kente göç etmeleri ile kentsel yoksulluğun temelini oluşturmaktadır. Kentsel yoksulluktan daha yaygın bir yoksulluk türü olan kırsal yoksulluğun oranının gereğinden fazla olması hem kentlere göçü hızlandırmakta hem de kentsel yoksulluğun artmasına yol açmaktadır (Topgül, 2013: 282).

Kentsel yoksulluk ise insanların yaşadıkları kentlerde yeterli gelire sahip olmama, kent merkezlerinden dışlanma, temel hizmetlerden yararlanamama, elverişsiz yaşam alanları, yargı, eğitim, adil bir ücret, seçme-seçilme gibi yurttaşlık haklarından yararlanma yetersizliği, güven ve statü eksikliği olanlar şeklinde tanımlanabilmektedir (Kalaycı, 2015: 12-14, Özcan, 2018: 4).

Gelir yetmezliği, tüketim yetmezliği gibi niceleyici boyutun söz konusu olduğu kentsel yoksulluk; gelir düşüklüğü, belli başlı kentsel hizmetlerden yoksun olmayla beraber sosyal statüsü düşük mahallelerde yaşamı sürdürme, kentte istemeyerek içine düşülen marjinalleşme, sağlıklı olmayan çevrelerde hayatını devam ettirme, adalet ve temel sağlık ve eğitim hizmetlerinden daha az faydalanabilme, şiddetin yoğun olduğu yaşama itilme ve güvenli bir ortamda bulunmamaktır. Dolayısıyla oluşan bu bütünlük sadece mekânsal düzeyde değil, aynı zamanda bu çevrede yaşamını sürdüren bireylerin yoksulluk kısılacından kurtulmalarına izin vermemekte ve yaşanan bu dezavantajlı durumların kaçınılmaz bir sonmuş gibi düşünülmesine sebebiyet vermektedir (Tekeli, 2000:145).

1.3.2.6.Kapasite Yoksulluğu

Yapabilirlik yoksulluğu olarak da ifade edilen kapasite yoksulluğu, Hintli iktisatçı Amartya K. Sen tarafından ortaya konmuştur. Bu yaklaşım, yoksulluğu daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Kapasite yaklaşımı insanların neye sahip olduklarına değil ne yapabileceklerine ve ne olabileceklerine odaklanmaktadır.

Amartya Sen'e göre yoksulluk, gelir düşüklüğünün ölçüt olarak kullanıldığı standart yoksulluktan ziyade yapılabilmesi muhtemel olan temel kapasitelerden yoksunluk olarak görülmelidir. Ancak bu yaklaşım, gelir azlığının yoksulluğa neden olduğu gerçeğini reddetmemekle birlikte düşük gelirin bireyin kapasite yoksunluğunun temel nedeni olabileceği görüşüne de sahiptir (Sen, 2004: 126-127).

Kapasite yoksulluğu anlayışı; ülke ya da toplum içinde temel insani yapabilirliklerin bulunmamasıdır. Kapasite yoksulluğunda temel nokta; ülke ya da toplumda insanların sağlıklı ve uzun yaşaması, okuryazar olması ve toplumlarında özgür bir şekilde yer alabilmeleri hususunda kendilerine kapasitelerini kullanmaları bakımından fırsatlar sağlanmasıdır (Dessallien'den Akt. Aytaç ve Hatipler, 2013: 14).

Sadece araç olarak kullanılan gelir düşüklüğünün aksine, yoksulluğun kapasite yoksunluğu bakımından makul biçimde saptanabileceğini ifade eden Sen (2004: 127), bu yaklaşımda asıl önemli olanın yoksunluklar üzerinde yoğunlaşmak olduğunu belirtmektedir.

Özetle, kapasite yaklaşımı perspektifinden yoksulluk, “kapasite yoksunluğu” bir başka ifadeyle “yapabilirlikten yoksunluk” olarak tanımlanmaktadır. Yapabilirlikler; fiziksel açıdan sağlıklı olma ve normal uzunlukta bir yaşam sürdürebilme, bedensel bütünlük ve güvende olma, toplumsal yaşamın içinde yer alabilme; toplumsal destek verme ve destek alma, siyasal karar mekanizmalarına katılabilme ve kararlarda hakça söz sahipliği, eğitim sahibi olabilme; bilgiyi kullanabilme ve üretebilme, ücretli bir işte çalışabilme, bakım faaliyetlerinden yararlanabilme, güvenli ve mutluluk verici bir çevrede yaşama, bir yerden bir yere gidebilme, eğlenmeye ve dinlenmeye yönelik faaliyetlere katılabilme, çevresinden saygı görme vb. olarak ifade edilebilir (Topuz ve Erkanlı, 2017: 10-11).

1.3.2.7.Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma

Yeni bir olgu olmayan yoksulluğun yapısında ve algılanışında kapitalizmin içinde gelişen küreselleşme ile birlikte önemli değişiklikler meydana gelmiş ve yoksulluk, geçmişle karşılaştırıldığında karmaşık ve çok boyutlu bir hale bürünmüştür (Güzel, 2017: 22).

Yoksul olmanın, neoliberal anlayışa göre “yeterince tüketememe” ile eşdeğer olduğunu ifade edebiliriz. Bu anlamda, en temel gereksinimlerini karşılayamayan, yoksulluk durumunun oluşturduğu özgürlüksüzlükle yaşamak zorunda kalan birey, Bauman'ın tabiriyle bir “iç sürgün” durumu yaşamaktadır. Bu, toplumsal dışlanmanın çarpıcı bir ifadesidir. Bauman, insan onurunu zedeleyen bu durumdan kurtulmanın tek çaresinin tüketici yetersizliğinin üstesinden gelmek olduğunu ifade etmektedir (Bauman'dan Akt. Fidan, 2016: 14-15).

Bu bağlamda, kapitalist sistemin ezici kuralları altında dışlanmış olan bireyin ya da ailenin yoksulluk sınırını aşması neredeyse imkânsız hale gelmekte, sınırın ötesinde kalanlar, sınıf dışı (underclass) olarak nitelendirilmektedir. Sınırın ötesinde kalanların

içinde bulunduğu durum, tüketim toplumunun yoksulluğunu ifade eden “yeni yoksulluk” kavramıyla tanımlanmaktadır (Fidan, 2016: 15-16).

Işık ve Pınarcıoğlu ise yeni yoksulluğun, hem gelir ve tüketim problemleri nedeniyle yoksulların mutlak bir fakirlik doğrultusunda yaşamalarıyla ilgili olduğunu belirtmekte hem de onların yaşamlarını iyileştirecek yapabilirliklerini kısmen ya da tamamen kaybetmeleriyle alakalı bir durum olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yeni yoksullar, kronikleşmiş işsizlikle karşı karşıya kalmakta, ekonomik, toplumsal ve politik olarak dışlanmakta ve yoksulluklarıyla mücadele etmek adına umutlarını da yitirmektedirler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2002: 72-73).

Yeni yoksulluğun, yeterli gelire sahip olmadıklarından dolayı yeterince tüketememeyi ve toplumsal çevreden sosyal dışlanmışlığı anlattığını yukarıda belirtmiştik. Bu bağlamda, Gordon Marshall (1999: 150) sosyal dışlanmanın, hane halkının ya da kişilerin sadece gereksinim duydukları kaynaklara erişememelerini değil, aynı zamanda daha geniş bir yelpazede yer alan cemaat veya toplumla olan ilişkilerinin de kesintiye uğramasıyla ortaya çıkan bir kavram olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca, yoksullukla karşılaştırıldığında sosyal dışlanma daha etkin ve çok boyutlu olmakla birlikte daha genel bir kavramdır. Bu bakımdan sosyal dışlanma ile yoksulluk birbirini beslemekte ve sosyal dışlanma hem yoksulluğun nedeni ve sonucu olabilmekte hem de daha kapsayıcı bir konumda yer almaktadır (Sapançalı, 2005: 58).

Özetlemek gerekirse, bulunduğumuz dönem itibariyle yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının özellikle ‘tüketim yetersizliği’ tabirini de göz önüne aldığımızda birbiriyle bağlantılı ama farklı anlamları olan kavramlar olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, tüketemeyerek toplumsal ve sosyal dışlanmaya maruz kalan yeni yoksullar, tüketim toplumunda bir anlamda kimliksizleşirler. Dolayısıyla, yaşadığı toplum tarafından sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan yeni yoksulların piyasadan, siyasal süreçlerden ve toplumsal ilişkilerden tecrit edilmesi söz konusudur.

1.3.2.8.Çocuk Yoksulluğu

Çocuk yoksulluğu, çocukların yaşama, büyüme ve gelişmeleri bakımından ihtiyaç duydukları olanaklardan mahrum olmayı ifade eden bir yoksulluk türüdür.

Yoksulluk içinde yaşayan aileler çocuklarının biyolojik ve duygusal gelişimlerini sağlayamazken, bu durum yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasına da yol açmaktadır. Bir toplumun geleceğini çocukların oluşturduğu düşüncesini göz

önüne aldığımız da, toplumların donanımlı ve rekabete yatkın nesiller yetiştirmek istemeleri olağan bir durumdur. Ancak bu durumun gerçekleşmemesi toplumsal gelişimi de sekteye uğratmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, çocuklar için en büyük risklerden biridir (Durgun, 2011: 146).

Bileşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu-UNICEF'e (2005: 18) göre çocuk yoksulluğu, “çocuğun; yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, katılım haklarıyla birlikte, sömürü, şiddet ve ayrımcılıktan korunma haklarından büyük ölçüde yoksun kalmasıdır”. Bu anlamda yoksulluk kıskacında olan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişimleri bakımından gereksinim duydukları maddi, manevi ve duygusal kaynaklara ulaşamamakta, dolayısıyla haklarından faydalanamamakta, kapasitelerini tam anlamıyla ortaya koyamamakta ve toplumda tam ve eşit bireyler olarak yer alamamaktadırlar (UNICEF, 2005: 18).

“Dünya Bankası Grubu ve UNICEF tarafından yapılan yeni bir analize göre çocukların aşırı yoksulluk içinde yaşama olasılığı yetişkinlere göre iki kat daha fazla olmaktadır. ‘Aşırı Yoksulluğa Son: Çocuklara Odaklanma’ başlıklı çalışmaya göre 2013 yılında gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yüzde 19,5’i kişi başına ortalama günlük gelirin 1,90 dolar ya da daha altında olduğu ailelerde yaşamaktaydı. Yetişkinler söz konusu olduğunda ise bu oran yüzde 9,2 olarak kaydedilmişti. Bugün ise, küresel ölçekte yaklaşık 385 milyon çocuk aşırı yoksulluk içinde yaşamını sürdürmektedir” (UNICEF TMK, <https://www.unicefturk.org/yazi/yoksulluk>).

Özetlemek gerekirse geleceğin yetişkinlerini oluşturan çocukların yoksulluk oranları azaltılmazsa, dünyada yoksulluğun her sene katlanarak artması söz konusudur.

1.3.2.9.Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk tabii ki yalnızca kadınlarla ilgili bir problem değildir. Yoksulluk, bulunulan zaman dilimi ve yer ile bağlantılı bir şekilde göçmen olmakla beraber, belli başlı etnik kesimlere, azınlıklara veya bir sosyal sınıfın içinde yer almakla da ilişkisi olan bir olgudur. Ancak bahsedilen tüm bu gruplarda kedilerine yer bulan kadınlar ve erkekler yoksulluğu hem farklı bir şekilde yaşamaktalar hem de bu süreçten farklı biçimlerde etkilenmektedirler (Şener, 2012: 54). Bu noktada, yoksulluğun orantısal olarak kadınların cinsiyet rolleri ekseninde biçimlenişi ile yoksulluğun sürekli yeniden üretiminde ve kemikleşmesinde temel rollerin kadında yer alması, toplumsal cinsiyetin ev içindeki ve toplumdaki üretim sürecini ve kadının yaşamına yansımalarının yoksulluk açısından değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir (Alptekin, 2014: 16).

Yoksulluktan dezavantajlı gruplar arasında daha çok kadınların etkilenmesi, yeni kavramların da türemesine yol açmıştır. Bunların başında ‘yoksulluğun kadınlaşması’, ‘yoksulların en yoksulu’ ve ‘yoksul hanelerin kadınlardan oluşması’ kavramsallaştırmaları gelmektedir (Güzel, 2017: 35).

Bu bağlamda, ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce ‘yoksulluğun kadınlaşması’ kavramının literatürde yer almasını sağlamıştır. Pearce bu kavramı, söz konusu yıllarda Amerika’daki yoksullar arasında kadınların oranının daha fazla olması ve zamanla kadınlar işgücü piyasasında daha çok yer alsa da, 1950-1970 yılları arasında kadınların maddi durumlarının gitgide kötüleşmesi nedeniyle kullanmıştır (Pearce’den Akt. Gerşil, 2015: 162). Buna ek olarak, kadınlar adına yoksulluğun gerçekten önemli bir problem olduğu, ilk kez 1995 yılında uluslararası bir platformda 4. Dünya Kadın Konferansı’nda da kabul görmüştür. Bu konferansta hükümetler son yıllarda kadınların yaşadıkları yoksulluğun erkeklerinkinden daha fazla olduğu hususunda ortak bildirimler yayımlamışlardır (Dinçoflaz, 2009: 51-52).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, kadın yoksulluğu geniş kapsamlı bir sorun olmakla birlikte, yoksulluk kadınlar tarafından farklı zamanlarda ve yerlerde daha farklı şekillerde yaşanmaktadır (Şener, 2012: 54). Bu anlamda, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle kadınların işgücüne katılımında sorunlar yaşanması, kadının yoksullaşmasını yoksulluk sorunun önemli bir parçası haline getirmiştir (Özcan, 2018: 5).

Yoksulluğun kadınlar tarafından erkeklere göre daha şiddetli yaşandığını ve bu yüzden kadınların daha kırılgan olduğunu gösteren kadın yoksulluğu kavramı, şu olguları da beraberinde işaret etmektedir:

- Kadınların yoksullukla karşılaşma olasılıkları erkeklere göre daha yüksektir.
- Kadınların yaşadığı yoksulluk erkeklerin yaşadığından daha ciddidir.
- Zaman içinde, kadınlar arasında görülen yoksulluk oranı erkekler arasında görülen yoksulluk oranından daha hızlı artmaktadır (Çagatay, 1998: 3).

1.3.3. Yoksulluğa Kuramsal Yaklaşımlar

Yoksulluk, dünya tarihi boyunca insanın varoluşundan günümüze devam edegelen bir problemdir; “ancak ortaya çıkış nedenleri zamanla, doğal felaketlerden ve savaş gibi genel sorunlardan; kullanılabilir kaynakları, dağıtım sistemlerini ve potansiyel çözümleri etkileyen daha küresel, ekonomik sorunlara dönüşmüştür” (Beaudoin, 2017: 9).

Yoksulluk hakkında sıradan insandan halk şairine, politikacıdan filozofa, pek çok söz sarf edilmiş, görüş dile getirilmiştir.

“Yoksulluğun, ‘zenginlerin ve yoksulların şehri ayırımının özgürlükleri yok ettiği ve düzensizliklerin temel nedenini oluşturduğu’nu ileri süren Plato’dan, ‘sınıf farkları azaltılmadan hakların eşitliğinin ve otoritenin sağlanamayacağını’ vurgulayan Rousseau’ya, ‘ekonomik sistemlerin başarı ve başarısızlıklarının en yoksul yurttaşların durumunu ne ölçüde iyileştirebildikleriyle ölçülmesi gerektiğine’ işaret eden Adam Smith’dan, yoksul sınıfları ‘rekabet ve piyasa serbestisinin bir ürünü’ olarak gören Marshall’a, ‘tümüyle serbestleşmiş bir piyasa sisteminin sosyal ve siyasal açıdan mümkün olmadığına’ işaret eden Polanyi’dan ILO’nun 1944 yılında benimsediği Philadelphia Deklerasyonu’nda yer alan ‘Herhangi bir yerde yoksulluk, her yerde refah için bir tehlike oluşturur’ görüşüne ve Papa II. J. Paul’un Arjantin’in Vatikan Büyükelçisi’ne söylediği ‘vatandaşların çoğunu dışlayan bir sosyal örgütlenme kabul edilemez’ sözlerine kadar uzanan ve çok uzun bir zaman diliminde ilgi çeken, eski bir konu olduğunu göstermektedir” (Şenses, 2001: 26).

Yoksulluğu açıklama çabalarında, genel olarak yoksulları ve kültürel örüntülerini esas alan yaklaşımlar ile yoksulların karşı karşıya kaldıkları çevresel ve yapısal öğeleri esas alan yaklaşımların yoğunluk kazandığı iki zıt kutup ele alınmaktadır. Neoliberal yaklaşım, yeni muhafazakâr yaklaşım ve yoksulluk kültürü tezleri yoksulluğun nedenlerini yoksulların kendilerinde arayan yaklaşımlardır. İnsan sermayesi yaklaşımı, yoksulluğun kadınlaşması yaklaşımı ya da feminist yaklaşım³ ile yapısalcı ya da eleştirel yaklaşımlar ise yoksulluğun nedeninin kapitalizmin doğası ve işleyişi kaynaklı görmekte ve sınıf, toplumsal cinsiyet, etniklik ve ırk gibi ilişkileri de ön plana çıkaran diğer uçta yer alan yaklaşımlardır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 58).

1.3.3.1.Yoksulluğa Yönelik Bireysel Kuramlar

Yoksullukla ilgili öncül sosyolojik kuramlara bakıldığında bireysel teoriler geliştirildiği görülmektedir. Bu kuramlar yoksulluğun bireyin kendisinden kaynaklandığını, yoksulların gereksinimlerini toplumun karşılamakla yükümlü olmadığını savunmaktaydılar. Bireysel kuramlar, yoksulların başarısızlığına, beceriksizliğine ve çalışma isteksizliklerine yani tembelliklerine vurgu yapmaktaydılar (Kete, 2009: 116). Özellikle 19. yüzyıldaki yoksulluk kuramları

³ Yoksulluğun kadınlaşması ya da feminist yaklaşım, bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde tartışılacağından bu bölümde değinilmeyecektir.

yoksulluğa neden olan unsurların, yoksullardan kaynaklı olduğunu ifade etmekteydiler (Oktik, 2008: 29).

İngiliz sosyolog Herbert Spencer'de yoksulları şiddetle eleştirmektedir. Sosyal Darwinizmin de kurucularından olan Spencer 19. Yüzyılda yaşamının getirdiği bir bakış açısıyla yoksulları sefil bir hayat insanlar topluluğu olarak görmekte ve onlara yardım edilmesine karşı çıkmaktadır. Spencer, bireylerin yoksulluğunun nedenini onların ahlaki olarak karakter bozukluğunda aramak gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, birey çalışmayıp tembellik ettiğinde ona yemek verilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Spencer, devletin bireyin yaşamına gerek duyulmadıkça müdahale etmemesini savunurken, yoksul yasası ve refah sisteminin yoksullara minimum miktardan biraz fazla yardımda bulunursa yoksulların çalışmayı bırakıp kolay yaşamı seçeceği ve tembelliğin, ahlak düşüklüğünün tüm nüfusa yayılabileceği görüşlerini savunmuştur. 'Güçlü olanın yaşamını sürdürmesi' sloganını özdeyişleştiren Spencer'e göre, toplumun refahının artması için güçlü olanlar ve çalışanlar ödüllendirilmeli; güçsüz, yeterli niteliklere sahip olmayanlar ve tembel olanlar ise hak ettikleri yoksul hayata mahkûm edilmelidir. Ona göre, yoksulluğun varlığı insanları çalışmaya özendirirken, aynı zamanda yoksulluk toplum için bir gereksinmedir (Oktik, 2008: 29; Kete, 2009: 116).

Yoksullara ve yoksulluğa yönelik bu bakış açısı 1970'lere gelindiğinde Milton Friedman gibi neoliberal ekonomistlerle devam etmiştir. Friedman, 'bedava öğle yemeği diye bir şey yoktur' söylemiyle temelini attığı çalışmasında, işsizlik problemiyle bağlantılı olarak yoksulların üretmeyi ve çalışmayı sevmeyen kişiler olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yoksulların, ahlaki yönden güçsüz, ekonomik anlamda üretemeyen ve tembel, psikolojik olarak özgüvenleri olmayan ve sosyolojik olarak da topluma ayak uyduramayan bir topluluk olduğu belirtilir (Friedman'dan Akt. Öztürk, 2013: 21).

Neoliberal anlayışta yoksulluk sorununun özellikle yoksul bölgelerin kapitalist sistem ve toplum yapısıyla bütünleştiğinde çözüme ulaştırılacağı ifade edilmektedir. Pratikteki en önemli çözümün yoksulları çalışmaya yönlendirmek olduğu bu yaklaşımda, devlet tarafından gerçekleştirilecek yardımdan ziyade ve piyasada iş yok bahanesini yok etmek amacıyla işverenlerin yoksulların iş gücünde yer almalarını sağlayacak ve maliyetlerini azaltacak ekonomik ve parasal tedbirler tavsiye edilmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 73).

Yoksullukla ilgili olarak bu tarz bireysel açıklamalar modern Britanya’da halen tesirini sürdürürken, bu teorilerin popülerlik kazanmasını sağlayan nedenlerin bir parçasında, Britanya Medyası’nın yoksulluk hakkında yayımladıkları haberlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda, Peter Golding ve Sue Middleton tarafından birtakım gazete haberinde yoksulluk yardımından yararlanan bireylerin ‘otlakçılar’ olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir. Golding ve Middleton’un yaptığı bir araştırmaya göre, basında çıkan çoğu haberde sosyal güvenlik yardımlarıyla yaşayanların, vergisini ödeyenlerin paralarıyla rahat bir yaşam sürdürdükleri ve hatta bu durumdan keyif aldıkları anlatılmaktadır (Oktik, 2008: 30).

Neoliberal yaklaşıma benzer şekilde yeni muhafazakâr görüşler de yoksulluğun nedenlerini yoksulun kendisinde ararlar.

Yeni muhafazakâr yaklaşımda sosyal devlet uygulamalarının, aileyi, gelenekçi ve gönüllülük esasıyla hizmette bulunan kurumları ve toplumsal bağları zayıflattığı, yoksulları tembel olmaya yönelttiği, kuralsızlığı ve suçu artırdığı ileri sürülmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 69). Yoksulluğu çalışma disiplinine ve ahlakına sahip olmamaya ve toplumsal yaşamın bir parçası olarak açıklayan yeni muhafazakâr yaklaşım, çözüm noktasında hayırseverliğin etkili bir yönelim olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca liberal düşünceyle aynı eksen de hareket edip sosyal devlet anlayışını kesinlikle doğru bulmayan yeni muhafazakârlar, hak ettiği düşünülen yoksul bireylere ihtiyaçları kadar olacak yardımı da hayırseverlerin yapabileceğini savunmaktadırlar. Bu noktada sonuç olarak, yeni muhafazakâr anlayış yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak yerine toplumun doğal bir parçası olarak görmektedir (Öztürk, 2013: 22).

Bireysel yetersizlikten çok refah devletinin cömert politikalarını eleştiren yeni sağ ise sosyal yardımların ‘bağımlılık kültürü’ yarattığını iddia etmekle birlikte eğitim, sağlık hizmetleri ve çocuk yardımlarına karşı çıkmaktadır. Bu tür sosyal yardımların bireyin kendine olan güvenini azaltacağı ve sosyal sorumluluklardan kaçınma eğilimi yaratacağı ileri sürülmektedir. David Marsland’a göre de kamu harcamalarının artması zenginliğin üretimini engellemektedir (Kete, 2009: 117). Ona göre, yardımlar bütünüyle kaldırılmamalı ancak, gerçekten ihtiyacı olan hasta ve özürülleri hedeflemelidir. Marsland’a göre, refah devletinin hantal bürokrasisine güvenmek, karşılıklı yardımlaşmanın doğal alanı olan ailenin, yerel toplulukların ve gönüllü kuruluşların canlılığını zayıflatmaktadır (Oktik, 2008: 31).

Çoğu araştırmacı, yoksulların yaşam tarzının toplumda yer alan diğer bireylerinkinden belirli ölçüde farklılıklar taşıdığını belirtmiştir. Ayrıca, yoksul yaşam tarzlarının farklı toplumlarda da olsa benzer özelliklere sahip olduğunu vurgulamışlardır (Oktik, 2008: 32). Bu anlamda, şayet yoksulluğun nedeni bireyin kendisinden kaynaklanıyorsa ve bu yoksul bireylerin toplumun içinde değil de kenarında yaşamaları söz konusuysa, sonuç olarak ‘kenar’ denilen alanda kendilerine özgü bir kültür geliştirmiş olmaları kaçınılmazdır. Bu nedensellik bağlamında, yoksulluğa ait kendi kural ve değerlerine sahip farklı bir alt kültür olan ‘Yoksulluk Kültürü’ düşüncesi ortaya çıkmıştır.

İlk olarak Amerikalı antropolog Oscar Lewis tarafından kullanılan “yoksulluk kültürü”, gelişmekte olan ülkelerin büyük şehirlerinde göçlerden kaynaklı olarak meydana gelen gecekondu semtlerinde yoksulluk içinde yaşamını sürdüren bireylerin yaşam biçimlerini anlatan bir kavramdır (Erdem’den Akt. Alptekin ve Aksan, 2010: 423). Yoksulluk kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılan bir yaşam şekli olduğunu ifade eden Lewis, Porto Rico ve Mexico’da yaşayan yoksullar üzerinde yürüttüğü çalışmasında bu kavramı kullanmıştır (Oktik, 2008: 32).

Yoksulluk kültürüne göre, yoksullar yoksullukla bağlantılı olan bir (alt)-kültürde yaşamlarını sürdürürler ve bu kültür onları toplumun geri kalanından ayırırken yoksulluklarının kalıcı olmasına da yol açmaktadır. Tarım köylerinde, gecekonduarda ve iç-kentlerde toplumun diğer gruplarından ayrı olarak yaşayan yoksullar, sorunlarıyla birlikte engellemelere ve dışlanmışlıklara maruz kalmakta ve bunları da yenmek için kendilerine özgü tutum, değer ve davranışlar geliştirmektedirler. Dolayısıyla eşitliğin olmadığı bir topluma uyum sağlamak için kendilerine göre bir yaşam biçimi tasarlamaktadırlar (Slattery, 2014: 390-391).

Oscar Lewis’e göre, çok az gelir elde eden yoksulluk kültüründeki insanlar, uzun süren işsizlik ve yeterli iş bulamama, mülkiyet ve gıdadaki eksiklik, düşük maaş ve nakit para sıkıntısıyla hem kendileri hem de aileleri bir kısır döngüye hapsolurlar. Ayrıca, yoksulluk kültüründe yetişen bireylerde bağımlılık, yetersizlik, umutsuzluk ve kadere aşırı inanma gibi özellikler bulunur (Lewis’ten Akt. Güzel, 2017: 26).

“Yoksulluk kültürü yaklaşımı, yoksulluğu, modernleşme kuramları bağlamında, kentle bütünleşememenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, alt kültürde gelişen patolojik bir olgu, suçla birlikte ele alınan bir toplumsal sorun olarak görmektedir. 1960’larda kavram, Oscar Lewis’in çalışmaları ile yoksulların kültürel özelliklerini belirleme, koşullarını saptama ve ekonomik yoksunlukların kapitalist sistem içindeki yerini gösterme bağlamında hem büyük takdir görmüş, hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde

çok geniş tartışmalara yol açmıştır. Ancak bu yaklaşım, 1980'lerden itibaren yeni muhafazakâr yaklaşımların güçlenmesine paralel olarak, sosyal devletin çekildiği alanların yeniden bireysel sorumluluk ve gönüllü yardım temelinde, aileye, dinsel ve yerel topluluklara devredilerek sosyal korunma ağı sağlaması çerçevesinde yeniden güncellik kazanmıştır. Benzer olarak, neoliberal yazar ve politikacılar tarafından da savunulmuştur. Ekonomik liberalizmin en az devlet ilkesi etrafında biçimlendirilmeye çalışılan çalışma refahı anlayışında ve sosyal politikalarda yoksulluk kültürü tezlerine geniş yer verilmiştir" (Gül ve Sallan Gül, 2008: 66-67).

Yukarıdaki alıntıyla birlikte düşünüldüğünde, bu tür bir yaklaşım yoksulluğun sosyal yapıyla bağına göz ardı ederken, aynı zamanda yoksulluğun bireysel bir sorun olarak algılanmasına zemin hazırlamaktadır. Buna ek olarak, yeni muhafazakâr yaklaşım ve neoliberal yaklaşımın yoksulluk kültürü tezinden beslendikleri söylenebilir. Yoksulları anlama hususunda önemli bir analitik çözümleme aracı olabilecek kültür kavramının hâkim görüşlerin dar kapsamlı yaklaşımlarıyla yoksulların içinde buldukları olumsuz koşulların sorumlusu olarak görülmeleri ve suçlanması için kullanıldığı görülmektedir (Kete, 2009: 201).

1.3.3.2.Yoksulluğa Yönelik Marksist Yaklaşım Ve Çatışmacı Yoksulluk Kuramları

19. yüzyıldan refah devleti oluşumuna kadar geçen sürede batı ülkelerinde oluşan yoksulluk genel olarak sistemden kaynaklıdır. Bir başka ifadeyle, sistem içinde bulunan ve sistemin işlemesi için hayati derecede önemli rol oynayan işçi sınıfının yoksulluğudur. Sistem içi yoksulluk hakkında en önemli kuramsal bakışlardan birisini geliştirmeyi başarmış olan Marksizmin genel anlatısının çerçevesi sınıfsaldır ve yoksulluk sömürüyle açıklanmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2002: 68). Bu anlamda, Marx'ın yoksulluğa yaklaşımı, genel olarak yoksulluğun kapitalistleşme sürecinde ortaya çıkmasıyla şekillenirken aslında, yoksulluğun daha çok kapitalist sistemle birlikte önemli bir sorun haline geldiği temasını taşımaktadır (Aksan, 2009: 46).

Marksizm'e göre, yoksulluğun temel nedeni emekçi proleterlerin, kapitalist işveren tarafından sömürülmesi ve işçilerin emeğinin karşılığını alamamasıdır. İşçi sınıfının hak ettiği tüketimi yapamaması, gerekli ihtiyaçlarını karşılayamaması, ayrıca nüfusun sürekli artmasıyla ücretlerin doğal ücret seviyesinde kalması sürekli olarak işçi sınıfının aleyhine gelişen bir süreç olduğundan bu sınıfın sefalet ve yoksulluğa sürüklenmesine sebebiyet vermektedir.

Karl Marx'a göre, bir sömürü sistemi olan kapitalizmin içerisinde yoksulluk da kaçınılmaz olarak yer almaktadır. Marx, kapitalist sistemin, emeğinin karşılığını

alamayan işçinin daha fazla çalıştırılmasıyla kazanılan ‘artı değer’in karından başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Marksizm’e göre, kapitalist sistemde işçi hem gerektiğinden daha uzun süre çalışıp hak ettiği ücreti alamamakta hem de işçinin çalışma şartları insan onuruna yakışmayacak bir şekildedir. Böylece ücretlerinin artmasını isteyen işçilerin yerine de işsizler ‘saklı ordu’ olarak hazır tutulmaktadır. Bu noktada Marksizm, işçilerin birleşerek yönetici sınıfı devirmesi ile işçi sınıfının özgürleşeceğini ve yoksullukla birlikte ortaya çıkan sefalet, zulüm, kölelik, aşağılanma ve sömürülmenin de son bulacağını ileri sürmektedir (Oktik, 2008: 28).

Çatışmacı yoksulluk kuramları ise bireysel teorilerin tezlerini çürütebilecek düzeyde yoksulluk olgusunu tarihsel, toplumsal koşulların sistematik analiziyle açıklamaktadırlar. Çatışma kuramcıları yoksulluğun toplumda var olmasını geniş çapta yapısal güçlere, özellikle tabakalaşma sistemleri ya da sınıfsal çatışmalara bağlamaktadırlar. Çatışma kuramlarından biri olan Marksizmden beslenen kuramcılar yoksulluğun kapitalizmin eşitsiz yapısından kaynaklandığını ve top yekûn dönüşüm olmadan yoksulluğun son bulamayacağını ifade etmektedirler (Haralambos ve Holborn’dan Akt. Kete, 2009: 117-118).

Kaynakların adil bir şekilde dağıtılmamasından dolayı yoksulluğun her zaman var olacağını ifade eden bu yaklaşımın savunucuları, bu durumun ortaya çıkmasının nedenini de toplumun başarısızlığına bağlamaktadırlar. Ayrıca yoksulluk yaşayanların bu durumlarından kendilerinin sorumlu tutulamayacağını, aksine yoksulların ‘mağdur’ olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Oktik, 2008: 35-36).

Bu bağlamda, yoksulluğun asıl nedeninin adil olmayan gelir dağılımı olduğunu savunan yapısalcı yaklaşıma göre, yoksulların piyasaya dâhil olabilmeleri için gerekli alt yapıları ve sermayeleri yoktur ve bu yüzden bireysel yetenekleri yetersizdir. Bu eksikliklerin giderilmesi için ise devletin sosyal programlarına ihtiyaç söz konusudur. Yoksullar çalışma hayatına girseler dahi düşük ücretli, geçici veya ilerleme şansı olmayan işlerde çalışabilmektedirler. Bu durumda onların yoksulluktan kurtulmalarına yeterli olmamaktadır (Kasalak, 2013: 16). Özetlemek gerekirse, yapısalcı yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğun, kapitalist sistemin özünde eşit olmayan ilişkilerin mevcudiyetinden ve piyasalarda var olan adaletsizliklerden kaynaklı olduğunu öne sürmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2004: 310).

Yoksulluğu anlama ve açıklama çabalarında öne çıkan yaklaşımlardan birisi de işlevselci teoridir. Bu yaklaşım, yoksulluğun kaynağını yoksulların kendi bireysel özelliklerinden kaynaklanan beceri veya yetenek yönünden eksiklik ile tutum ve

davranışlarda ahlaki olmayan tavırlarla ilişkilendirmektedir. İşlevselci teori, bir taraftan toplumdaki sürekliliğin sağlıklı olabilmesi için eşitsizliğin gerekli ve düzenli bir süreç olduğunu düşünürken, diğer taraftan da yoksulların toplumda belirli işlevlerinin olduğunu ifade etmektedir (Erdem, 2003: 137). Bu anlamda, toplumda hep olumsuz bakış açılarına maruz kalan ve kötü atıflarla zihinlerde yer alan yoksul olma durumu, daha değişik şekillerde ele alınma imkânı bulmuştur. Herbert J. Gans'ın tam da bu noktaya dikkati çeken açıklamaları bulunmaktadır (Aksan, 2009: 45).

Herbert J. Gans Marksist olmamasına rağmen 'Daha Fazla Eşitlik' adlı çalışmasında yoksulluğun sürmesinin diğer grupların yararına olduğu görüşündedir ve zengin ve güçlü olanlar açısından 'yoksulluğun işlevleri' üzerine olan çalışmasında yoksulluğun sınıf eşitsizliği açısından değerlendirilmesi gerektiğini düşünenlerle benzer sonuçlara ulaşmaktadır. Gans'a göre yoksulluğun işlevlerinden biri; isteyerek ya da istemeden, temiz olmayan işlerin az gelire yapılmasını sağlayan düşük ücretlerle çalışan işçilerden meydana gelmiş bir havuz görevi görmesidir. Ona göre her ekonomide, belirli, geçici ve sonu bitmek bilmeyen kirli, tehlikeli ve aşağılık işler bulunmaktadır. Gans, hastane, yiyecek ticareti, tarım sektörünün büyük bir bölümü ile giysi endüstrisinin bir bölümü düşük ücretli çalışanlarla iş gördüğünü açıklarken, zengin sınıfa göre maliyetler artacağından ücretleri yükseltmek söz konusu bile olamaz. Böylelikle, yoksulluk kirli işlerin ucuz yolla yapılmasını sağlarken toplumun yoksulluk yaşamayan kesimleri için ise bir avantaja dönüşür. Yoksulluğun bir başka işlevi de; hızla büyüyen işçi gruplarına doğrudan iş ve parasal destek sağlamasıdır. Gans'a göre, yoksulluk, yoksulluk yaşayanlara yardım sağlayan birçok meslek grubu ve profesyoneller yaratmakla birlikte nüfusun geri kalanını yoksullardan korumaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, polis, psikolog, doktor ve yoksulluk endüstrisini yöneten idareci bu meslek gruplarına örnek gösterilebilir (Kete, 2009: 118).

Ayrıca, Gans'ın yoksulluğun işlevleri arasında gördüğü özelliklerden bir diğeri de, toplumda yoksulların varlığı diğer üyeler açısından güven ve destek sağlama anlamına gelmektedir. Bu anlamda, yoksulluk, yoksul olmayanların statüsünü garantilemeye yardımcı olmaktadır. Yoksulların başarısızlıkları ve kötü yaşam koşulları yoksul olmayanların kendilerini yoksullarla kıyasladıklarında güven duygularını tazeleyen bir unsur olabilmektedir. Çok çalışmayı, tutumluluğu, doğruluğu ve tek eşliliği savunanlar, bu kuralları haklılaştırmak amacıyla tembel, savruk, sahtekâr ve rastgele cinsel ilişkiye girmekle suçlayacağı bireylere gereksinim duymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, yoksullar görece olarak güçsüz

olduklarından yoksulluk yaşamayanlar adına günah keçisi işlevi görmektedirler. Gans, yoksulların belli başlı kuralları tekrardan güçlendirici bir işleve sahip olduklarını düşünürken, yoksulluğun zenginliğin yararına olduğunu ve yoksulların kendi konumlarını değiştirecek güçte olmadıkları için yoksul olduklarını ifade etmektedir (Oktik, 2008: 41-42).

Bu bağlamda Gans'ın yukarıdaki açıklamalarını göz önüne aldığımızda, 'yoksulluğun işlevleri' üzerine geliştirdiği argümanların yoksul bireyler tarafından da bilinmesi ve tartışılması, bireylerin yoksulluktan dolayı yaşadıkları utanç ve yaralarının kendi suçları olmadığını anlamaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bu açıklamalar yoksulların benlik ve özgüvenlerini güçlendirmeleri ve yoksulluğu bir kader olarak görmekten vazgeçmeleri açısından önem taşımaktadır (Kete, 2009: 119).

1.3.4. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Gelişim seviyesi ne derecede olursa olsun çoğu ülkede gitgide daha da artan bir hızla seyir gösteren yoksulluk, ülke ve toplumlarda yoğun bir şekilde mücadele edilen önemli sorunların merkezini oluşturmaktadır. Bilhassa ekonomik anlamda daha güçsüz olan az gelişmiş ülkelerde küreselleşmeyle birlikte oluşan olumsuz gelişmeler 'yeni yoksulluk' olgusunu ortaya çıkarırken, var olan yoksulluk sorununun daha da derin bir hal almasına neden olmaktadır. Ayrıca yeni yoksulluk olgusunun 2000'li yıllarda ülkelerden ibaret olmayacağı, aksine dünya çapında bir problem olarak algılanması gerektiği belirtilmektedir. Bu noktada özellikle, Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar bu hususta önemli sayılabilecek programlar, projeler ve politikalar uygulamaktadır (Altay, 2007: 58).

Buna ek olarak, dünyanın geleceğine yönelik ciddi derecede tehditler oluşturan ve bu anlamda küresel bir sorun olan yoksulluk, tüm dünyanın bu sorunla mücadele noktasında bütünleşerek hareket etme gerekliliğini meydana getirmiştir. Bu hedefle 2000 yılında 189 ülkeye ait hükümet ve devlet başkanlarının katılımıyla Milenyum Deklerasyonu imzalanırken, Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin de gerçekleşmesi için sorumluluk almışlardır (Gündoğan, 2008: 47).

Ayrıca yoksullukla mücadele kapsamında resmi kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kurumlar merkez konumda karşımıza çıkarken, küreselleşmenin de etkisiyle ülkeler ve ülkelerin resmi olan örgütleri artık bu ciddi problemin yalnız olarak üstesinden gelinemeyeceğinin farkına varmışlardır. Ek olarak yoksulluk, günümüzde tüm dünyayı ilgilendiren parasal istikrarsızlık, salgın hastalıklar ve küresel ısınma gibi sorunlarla birlikte ortaya çıkarken farklı bir boyut da

almıştır. Bu noktada kapsamı genişleyen ve ülkelerin yalnız başlarına çözümler üretemeyeceği ciddi bir sorun halini alan yoksullukla dünya çapında mücadele etme kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları da yoksullukla mücadele ekseninde ellerinden geldiğince aktif bir şekilde çaba göstermektedirler (Türgay ve Aydın, 2011: 253). Ancak yoksulluğu azaltma hususunda, sivil toplum kuruluşları tek başlarına yeterli düzeyde olamasalar da, yoksulluğa yönelik diğer mücadele yaklaşımlarıyla beraber hareket ettiklerinde daha fazla başarı elde edileceği düşünülebilir (Kalaycı, 2015: 38).

Yoksulluk, tanımı ve şekli nedeniyle ülkeden ülkeye, hatta ve hatta aynı ülke içinde farklı bölgelerde değişiklik gösterebilmektedir. Bu değişiklik, etkisini yoksullukla mücadelede de göstermekle birlikte; gelir dağılımındaki dengesizlikler, savaşlar, sosyal ayrımcılık ve dışlanmışlık, güvenli olmayan çevre, sağlıksız şehirleşme, kırsal bölgelerin problemleri, küresel ısınma gibi çeşitli etkenler karşısında farklı mücadele yollarına gerek duyulmaktadır (Okumuş, 2010: 70). Bu bağlamda, yoksullukla mücadele yöntemleri, dolaylı ve dolaysız (doğrudan) olmak üzere iki temel yaklaşımı merkezine almaktadır. Bu yaklaşımlarla birlikte ortaya çıkan sonuçlar yöneticilerin uyguladıkları politikalara ve ülkelerin ekonomik büyüklüğüne göre farklılaşabilmektedir (Arpacıoğlu, 2012: 86).

1.3.4.1. Yoksulluğa Yönelik Dolaylı Mücadele Yaklaşımı

Dolaylı mücadele yaklaşımına göre, kaynaklar ekonomik büyümenin hızlanması amacıyla kullanılmalıdır ve böylece yoksulların sahip olduğu gelir ve yaşam düzeyleri de iyileşme gösterecektir (Şenses, 2001: 219). Bir toplumdaki yoksulluğa ait kapsam ile kişi başı gayri safi yurtiçi hasıla arasında güçlü bir bağlantı söz konusudur. Bu da yoksulluğun çözümü noktasında ekonomik büyümenin etkili ve önemli olduğunu işaret etmektedir. Bu bağlamda eğer büyüme hızlı olursa hem hane halklarının mali gelirleri artacak hem de eğitim, sağlık ve altyapı imkânları da gelişim gösterecektir. Dolayısıyla bu yaklaşım yoksulluğa ilişkin mücadeleye dolaylı bir katkı sağlamakta ve 'insani yoksulluk' öğelerini olumlu bir şekilde etkilemektedir (Gündoğan, 2008: 49).

Bu çerçevede yoksulluğa yönelik dolaylı mücadele yaklaşımını özümseyen 1980 Dünya Kalkınma Raporu, doğal kaynakları, fiziksel sermayeyle birlikte yatırımı, insan kaynaklarını ve nüfusu ekonomik büyümenin temel unsurları olarak saptamıştır. Buna

göre, ekonomik büyümenin en etkili ve ihtiyaç duyulan ögesi fiziksel sermaye birikimidir. Haliyle reformlar ve yapısal değişikliklerin olabilmesi için fiziksel yatırıma gereksinim vardır. Ekonomik büyümeye ilişkin temel unsurlardan biri de insan kaynaklarıdır. Bu anlamda bir toplumun insan niteliğindeki gelişmeyle ekonomik büyüme arasında doğrusal orantı söz konusudur. Zaten insanın, reform, sermaye ve diğer fırsatlar açısından fikir ve kararlara kaynaklık ettiği bilinmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalara göre, gelişmekte olup eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda hem büyüme hızlı olmakta hem de fiziksel sermaye oranları daha fazla olmaktadır. Son unsur ise ekonomik büyümeye iki taraflı etkide bulunan nüfus büyüme oranıdır. Bu noktada çoğu ülkede bir yandan yüksek ve giderek artan nüfus yoğunluğunun olması yoksulluğun devam etmesine yol açarken, diğer taraftan kimi durumlarda işgücünün artması ile kişi başına düşen gelir de artabilmektedir (Arpacıoğlu, 2012: 87).

Ayrıca WB'nin bakış açısı da, 1980'li yıllarda yeterince ilgilenilmeyen yoksulluk sorununa karşı, 1990 yılında hazırlanan Dünya Kalkınma Raporu ile tamamen değişim gösterirken, yoksulluk konusuna yeniden ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Bu raporda, WB'nin en önde gelen amacının yoksullukla mücadele olduğu belirtilirken, yapısal uyum politikalarının yoksulluğa yönelik etkilerinin dikkate alınmadığı kabul edilmiş ve yoksulluk problemi ile ekonomik gelişme özdeşleştirilmiştir. Bu raporda, yoksulların en fazla sahip oldukları üretim faktörü olan emeğe dayalı ekonomik büyüme, sağlık ve eğitim gibi konular ön plana çıkmıştır (Okumuş, 2010: 71).

Ekonomik büyümenin yoksullukla mücadele noktasında 1980-90 Dünya Kalkınma Raporları'nın merkezinde yer almasına rağmen yukarıda bahsedilen unsurlar kapsamında işe yaramadıkları kabul görmüştür. Dolayısıyla 2000-2001 yıllarındaki Dünya Kalkınma Raporu'nda daha önceki raporlarda yoksulluk kavramının içerisine alınmayan yeni öğeler dâhil edilerek yoksulluğa ilişkin daha geniş bir tanım geliştirilmiştir. Böylelikle yoksulluk yalnızca gelire bağlantılı olmayan, eğitim ve sağlık olanaklarında yetersizliğin de olduğu bir kavram olarak belirtilmiştir. Ayrıca yoksulluğun azaltılmasına yönelik yeni ve daha geniş bir yaklaşıma da ihtiyaç duyulduğu belirtilen yeni raporda, ekonomik büyümeye gereksinimle birlikte kamu kuruluşları ve politik sorunların da yer alması gerektiği vurgulanmıştır (Uzun, 2003: 164).

Bu yaklaşıma yönelik en önemli eleştiri, ekonomik büyüme çoğu noktada eşit olmayan bir şekilde gelişme göstermekte ve büyüme sonucunda ortaya çıkan fırsatlardan yoksullar yeterince yararlanamamaktadır (IDS Bulletin'den Akt. Arpacıoğlu, 2012: 89). Bu noktada ekonomik büyümenin hızı ile birlikte oluşan büyümeden elde edilen kazanımların adil bir şekilde dağılımının da yoksulluğun azaltılması kapsamında ciddi anlamda etkisinin var olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede büyümenin gerçekleşmesinden önce var olan üretim unsurlarının sermaye bölüşümünün eşit olmadığı pozisyonlarda sağlayacağı büyüme, bahsedilen eşitsizliklerin yoksulluğa yönelik olumsuzluklarını koruyabilir hatta bu olumsuz etkileri arttırabilir (Gündoğan, 2008: 49).

1.3.4.2.Yoksulluğa Yönelik Doğrudan Mücadele Yaklaşımı

Yoksullukla doğrudan mücadele yaklaşımı; ilk aşamada beslenme, sağlık, eğitim ve barınma gibi ana ihtiyaçlar olmak üzere yoksulların yaşam standartlarını ilgilendiren hususlara yönelik olarak devletin uygulamaya koyduğu somut program ve politikalarla birlikte yoksul gruplara sağladığı aktarımları kapsamaktadır (Şenses, 2001: 219).

Bu çerçevede doğrudan yaklaşımda devlet; sosyal güvenlik, sosyal yardım, temel sağlık ve eğitim yöntemleri gibi belli başlı araçlarla elde edilecek gelire etkili bir şekilde müdahale edebilmektedir. Bu politik araçlara ek olarak devletin lider konumunda olduğu ve hususi olarak tasarlanmış yoksulluğa yönelik mücadele programları da bu yaklaşımın esas unsurlarını oluşturmaktadır (Gündoğan, 2008: 51).

Ayrıca yoksulların yararlandığı varlık ve hizmetlere destek vermek, asgari ücret, işgücüne katılımı arttırmak amacıyla çare olabilecek çeşitli tasarımlar, yoksullara yönelik kredi projelerinin sağlanması ve çocuklar için birtakım eğitim ve beslenme programları, yoksullukla mücadele kapsamında yürütülebilecek doğrudan önlemler arasında yer almaktadır (Şenses'ten Akt. Gündoğan, 2008: 51). Buna ek olarak, yoksul hane halklarına yaşam koşullarını iyileştirmeleri bakımından sunulan nakit aktarımlar da yoksullukla mücadelede önemlidir.

Şenses'e (2001: 240) göre, doğrudan mücadele programlarında eğer şu üç belirleyici koşul sağlanırsa yoksulluğun azaltılmasına yönelik nihai başarı elde edilebilir. İlk olarak, yoksullukla mücadele bütün kamuoyunda öncelikli bir hedefe konmalı ve bu çerçevede yürütülecek program ve politikalara toplum tarafından geniş çapta destek verilmelidir. Sonraki koşul ise, bu program ve politikalara hedef olan

yoksul kitle iyi saptanmalıdır. Bu yönde son koşul da, uygulama hem şeffaf ve temiz olmalı hem de her aşamada seri kararlar verebilecek yöneticiler yer almalıdır.

Bu politikaların işgücüne katılım ve yoksullara yönelik yardımların miktarına ilişkin muhtemel olumsuz etkileri, doğrudan mücadele yaklaşımında rastlanan temel zorluklar arasında olduğu söylenebilir. Bu yönde yapılan çalışmalara göre, yoksullara yönelik gerçekleştirilen nakit transferleri hem yoksulların çalışma sürelerini olumsuz etkilemekte hem de işgücüne katılımlarını azaltmaktadır (Arpacioğlu, 2012: 90).

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, yoksulluğun azaltılmasına yönelik etkili bir mücadele için Şenses, “hem dolaylı hem de dolaysız yaklaşımın bir arada yürütülmesi gerektiği konusunda genel bir uzlaşımın var olduğunu” (Şenses, 2001: 327) ifade etmektedir. Bu anlamda, yoksulluğa yönelik mücadeleye iki yaklaşımın da ciddi katkılar sağladıkları göz ardı edilemez. Dolayısıyla bu süreçte dolaylı ve doğrudan yaklaşım birbirlerine alternatif değil de, tamamlayıcı olarak görülmelidir. Yani, hem ekonomik büyümeyi gerçekleştirip gelir seviyesi yüksek olan istihdam imkânları genişletilebilirken, hem de aracısız bir şekilde yoksul kesimlere yönelik politika ve programlar aracılığıyla yoksullukla etkili bir mücadele içine girilebilir. Bu hususta sürekli ve kalıcı bir başarının olabilmesi için her iki yaklaşımın da bir arada yürütülmesi gereklidir (Gündoğan, 2008: 51; Arpacioğlu, 2012: 90).

İKİNCİ BÖLÜM:

TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN YOKSULLUĞUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

“Dünyanın en yoksul insanı kimdir?” sorusunu Cohen, şöyle cevaplıyor: “Dünyadaki en yoksul insan, mutlaka bir kadındır, bu Afrikalı köylülerden biri olsa gerek... Bu kadının çalışmaya gitmek için her gün yürüdüğü yol, iki saatten fazla tutar. Başının üzerinde 50 kilografa varan bir yük taşır, en küçük çocuğu sırtındadır, çoğu zaman kamında da bir başka bebek taşımaktadır” (Cohen’den Akt. Hattatoğlu, 2007: 20).

Kadın yoksulluğu, temel olarak toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil sistemin yarattığı eşitsizlikler neticesinde şekillenen bir kavramdır. Toplum tarafından kadınlara atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri genel olarak kadınlara ev içi bakım ve sorumlulukları yüklemesine karşılık, eğitim ve iş hayatında çoğu noktada eşitsizlikle karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Bu durum ister istemez kadınların yoksullaşmasında önemli bir etken olmaktadır (Tire, 2017: 103). Bu bağlamda, çalışmamızın bu bölümünde ilk olarak genel anlamda “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları”na değindikten sonra, kadın yoksulluğuna bakışı ve çözümünü noktasında “Feminizm” alt başlığıyla devam edilip “Feminizm Türleri”nden de bahsedilecektir. Sonrasında ikinci başlığımız olan “Kadın Emeği” ile alt başlıkları olan “Kadının Görünmeyen Emeği: Hane İçi Ücretsiz Emek” ve “Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Kadın İşsizliği” ile devam edilecektir. Üçüncü başlığımızda ise, “Feminist İktisatçılar” ile devam edilip kadın yoksulluğu noktasında çözüm olup olmayacağı açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak ise, bu bölümü sonuca bağlayacak olan “Türkiye’de Kadın Yoksulluğu” başlığı altında kadın yoksulluğu istatistikî verilerle açıklanıp ülkemiz üzerinden tartışmaya açılacaktır.

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI

Toplumlar, kadın ve erkeğe farklı nitelik, eylem ödev ve sorumluluklar yüklemektedir. Kadın ve erkeğe yüklenen farklı anlamlar toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Aynı zamanda toplum, kadın ve erkeğe karşı sadece beklenti ve öneriyle yaklaşmaz, aynı zamanda birçok şeyi onlara empoze ederek dayatır (Tire, 2017: 98). Bu durum genellikle kadınlara ev içi işlerle ilgili görevleri dayatırken erkeklere ekonomik sorumluluğu yüklemektedir. Bu ayrışma kadının iş

hayatı olsa da çoğunlukla değişmemektedir. Kadın iş dönüşü ev içerisinde kendisine atfedilen sorumlulukları yerine getirirken erkek ev içerisinde TV izlemek gibi keyfi eylemlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu anlamda, kadınlardan ve erkeklerden beklenen rol, eylem, duygu ve işlevler farklılık gösterebilmektedir (Dökmen, 2010: 17). Cinslere yönelik bu toplumsal yaklaşım farklılıkları birçok nedenle bağlantılı olarak açıklanabilir. Ancak, bu durumu açıklamanın en temel noktası toplumsal cinsiyet kavramıdır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik, seks” anlamında kullanılan cinsiyet kavramı genellikle kadın ve erkek olmanın biyolojik yönünü anlatmaktadır. Ancak toplum açısından cinsiyet kadın ve erkeğin farklılık ve belirlenmelerini gösteren sosyo-kültürel bir olgudur. Bu noktada cinsiyet toplumsal cinsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır (Saygılıgil, 2016: 9).

Bu çerçevede, toplumsal cinsiyet erkek ve kadın arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekerken (Marshall, 1999: 98), en genel anlamda, kadın ve erkekler için toplumsal olarak şekillendirilmiş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavramdır (Ecevit, 2003: 83).

Dökmen (2010: 20), “Toplumsal cinsiyetin kadın ya da erkek olmanın toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade ettiğini; kültürel bir yapıyı karşıladığını ve bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerdiğini ifade eder. Ayrıca, toplumsal cinsiyetin bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak karakterize eden psiko-sosyal özellikler” olduğunu belirtir.

Bhasin’e (2003: 8) göre ise, kültürler kızları ve oğlanları farklı değerlendirirken, onlara farklı roller, refleksler ve özellikler yükleme eğilimindedir. Dünyaya geldikleri ilk andan itibaren bireylere tüm bu toplumsal ve kültürel algı ve davranışların “paket halinde yüklenmesi” aslında, toplumsal cinsiyetin benimsetilerek öğretilmesidir. Toplumlar, kadın ya da erkeği istediği farklı özellik ve niteliklerle birlikte beklenen davranış modellerini sergileyen rol, sorumluluk ve hak beklentileri olan bir dişil ya da eril varlığa döndürür. Bu bağlamda Simone de Beauvoir’un “kadın doğulmaz, kadın olur” ifadesinde yerini bulan toplumsal cinsiyetin, aslına “inşa edilmiş bir şey” olduğunu söylemek mümkündür (Butler, 2012: 54).

Bu çerçevede toplum, cinsiyetler aracılığıyla bireylere geleneksel olarak toplumsal cinsiyet rolleri atfeder.

Bora'ya göre, “Kadınlık ve erkekliğin kültürel olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu söylemek, onları biyolojik özelliklerden daha az “gerçek” yapmaz. Kişisel olarak hoşlanmasak ve benimsemesek bile, cinsiyetin bu şekilde kurulması, bizim benliklerimizin kuruluşunun da bir parçası olur, bizim nasıl insanlar olduğumuzu, neleri yaptığımızı, neleri hayal ettiğimizi, nelerden vazgeçtiğimizi belirler” (Bora, 2008: 12).

Dolayısıyla toplumsal cinsiyet toplumdaki yer, görev ve tanımımızı da şekillendirir. Bu bağlamda, sosyal ortamlarda toplum tarafından kadın ve erkeklere yüklenen görev ve sorumluluklar, toplumsal cinsiyet rolleri olarak ifade edilmektedir.

Yaşadıkları toplum tarafından bireylere cinsiyetleri üzerinden yüklenen çeşitli rol ve davranış kalıpları, kişilerin dünyaya geldikleri andan itibaren başlamaktadır. Pembe ve mavi renk üzerine kurulu kıyafet ayırımından, beklenen davranış ve duygularına kadar pek çok şey toplumun daha önceden belirlediği şekilde öğretilir. Genellikle tüm toplumlar kadınların davranış ve duygularını nezaket, uysal olma, yumuşaklık, ilgililik, besleme, büyütme ve yetiştirme, itaat gibi özelliklerle şekillendirirken, erkekleri ise girişimci, güçlü, liderlik yeteneğine sahip, özgüvenli, rasyonel, özgür ruhlu ve rekabetçi olarak yetiştirir (Tire, 2017: 100). Özetle, erkekler evin ve ailenin lideri(reisi), ekonomik getiri sağlayıcı, mülkiyetin sahibi ve karar vericisi, kamusal alanda aktif olarak kabul edilirken kadınlar, doğurgan, yeni nesillerin yetiştiricisi, hasta ve yaşlıların bakımını üstlenen ev işlerinden sorumlu iyi anne ve eş olarak yetiştirilir ve bu beklentilerle eğitilirler. Bu durum sonuç olarak kadınların eğitim görmesinde engeller yaratırken istihdam edilmelerinin doğasını da şekillendirmektedir (Bhasin, 2003: 12). Özellikle ifade etmek gerekirse, erkeğin işte, kadının evde nasıl davranacağı, hangi mesleklerin kim tarafından seçileceği toplumsal cinsiyet rollerince belirlenmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, topluma ve kültüre göre değişiklik göstermekle birlikte erkek ve kadın arasındaki rol beklentilerini ve davranış kalıplarını oluşturan sosyokültürel ve psikolojik farklılıkları da içermektedir. Bu düşünceye göre. Cinsiyetler arasındaki rol ve davranış farklılıkları ile tutumlarını şekillendiren en önemli öğelerden biri kültür kaynaklı toplumsal beklentilerdir (Batur, 2011: 21). Bu beklentiler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve farklılıklarını oluştururken, kadının eylem alanını ev gibi özel alanla sınırlamakta erkeği ise kamusal alanda var etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekonomi, eğitim, sağlık ve siyaset kurumları başta olmak üzere toplumsal hayattaki her türlü kurumun cinsiyete dayalı ayrımcılığını

ifade etmektedir. Bu bağlamda Ecevit, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri: “Haklarda eşitsizlik, kaynaklarda eşitsizlik, ekonomik faaliyet alanında eşitsizlik, sağlık ve bağlantılı hizmetlere erişebilmede eşitsizlik, şiddet, taciz ve istismar, kamusal yaşam ve siyasal alanda eşitsizlik” (Ecevit, 2003: 83-84) olarak kategorize etmektedir.

Bu çerçevede, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kadınların ekonomik ve sosyal hayata sınırlı katılımıyla karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, kadınların geleneksel rolünün içselleştirilip benimsendiği erkek egemen toplumlarda bu eşitsizlik; kadınların eğitim hakkının ve işgücüne katılımının dolaylı olarak engellenmesi, aynı işi yapan kadın ve erkeklerin farklı ücretler karşılığında çalışması, sosyal güvencesiz çalışma riskinin daha çok kadın işgücü üzerinde yoğunlaşması gibi birçok toplumsal olumsuzluğa neden olmaktadır (Aslanpay, 2014: 35).

Bu olumsuzluklar ve eşitsizliklerle birlikte kadınların toplum içerisindeki yerine bakıldığında kadınların erkeklerden daha aşağıda bir yerde, yani ikincil konumda, oldukları görülmektedir. Çoğu toplumda kadınlar sosyal, kültürel ve ekonomik olarak erkeklere bağımlı olarak yaşabilmektedir. Erkekler ile kadınlar arasındaki eşit olmayan sosyoekonomik ilişkiler bireylerin özelliklerine ve toplumun yapısına bağlı olurken, bu eşitsizlikler sonucunda kadınların seçimleri kısıtlanabilmekte ve erkeklere olan bağımlılıkları artabilmektedir (Kabaş, 2010: 127).

Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yoksullukla kesiştiği zaman, bu kapsamda yoksulluk kadınlar için erkeklerde olduğundan daha yoğun bir şekilde yaşanmakla birlikte, cinsiyet eşitsizliği bir toplumdaki yoksulluğu derinleştiren en büyük faktörlerden biri olmaktadır (Kaymak, 2011: 15).

Kadınların bu dezavantajlı konuma sürüklenmesine neden olan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, kaynakların eşitsiz dağılımına yol açarken (Alptekin, 2014: 21), toplumlar ve kültürler tarafından belirlenen kadınlık ve erkeklik kalıpları, bizi basitçe birbirimizden farklılaştırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal kaynaklara erişimimizi de büyük ölçüde etkilemektedir. Bu çerçevede, kaynakların bölüşümünde cinsiyet, önemli bir faktör olmaktadır. Yani, “kadın sorunları”, yalnızca değerler ve ideoloji değil, bütün bir toplumsal örgütlenme ve bölüşüm ile de ilişkili bir alan olarak kabul görmektedir. (Bora, 2008: 12).

Buna bağlı olarak, cinsiyetten ve cinsiyet ilişkilerinden söz edildiğinde, genellikle kadınlar ve “kadın sorunları” aklımıza gelmektedir. Cinsiyetin toplumsal ve politik bir olgu olarak kavranması, ancak kadınların uzun mücadeleleri sonucu

mümkün olabildiğinden, böyle olması anlaşılır karşılanmaktadır. Siyasal ve sosyal haklarını talep eden kadınlar, cinsiyete dayalı ayrımcılığı görmezden gelinemeyecek kadar açık ve güçlü biçimde ortaya koyduklarında, toplumsal, ekonomik, siyasal ilişkilerin nasıl aynı zamanda cinsiyet ilişkileri olarak da anlaşılabileceğini göstermişlerdir (Bora, 2008: 13).

Kadın sorunlarıyla bağlantılı olarak toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili 1970'lerden itibaren yapılan çalışmaların tarihsel olarak ne yönde ilerlediğine göz attığımızda üç önemli aşamadan söz etmek mümkündür: Birinci aşama, cinsiyet (kadın-erkek) farklılıklarına vurgu yapılan aşamadır. Çalışmaları yapanlar, bu farklılıkların bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş birliğindedir. İkinci aşamada ise, öğrenilen cinsiyet rolleriyle birlikte toplumsallaşmaya da vurgu yapılmıştır. Bu anlamda, toplumsal cinsiyet, kadını bireye indirgemeyen özgül toplumsal düzenlemelerin bir ürünü olarak anlaşılmıştır. Son olarak, üçüncü aşamada toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde (sınıflı ve ataerkil) merkezi bir rolünün olduğu fark edilmiştir. Yani, toplumsal cinsiyet bağlamında kadının dezavantajlı konumu, ücretli çalışma, aile, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim ve daha birçok alanda analizlere katılmıştır (Ecevit, 2011: 4).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kadın ve erkeğin davranış kalıpları ile şekillenmemekte aynı zamanda toplumsal rollere dayalı üretim anlayışında da kendine karşılık bulmaktadır. Erkeğin ekonomide üretime katılımına karşılık kadın yeniden üretim sürecinde doğurganlığı ve hane içi üretimi ile karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özellikle geleneksel toplumlar için daha geçerli olmakla birlikte böyle bir üretim süreci kadını çoğu zaman kamusal alana katılımdan mahrum bırakırken, aynı zamanda erkek egemenliğinde yaşama da zorlamaktadır. Bu bakış açısıyla ekonomik özgürlüğe sahip olamamaktan kaynaklı cinsiyet eşitsizliği kadını yoksulluk kısıncasına almaktadır (Batur, 2011: 21).

Bu çerçevede, kadın, toplumsal cinsiyet ve yoksulluk bağlamındaki çalışmalar bireyden tüm topluma kadar geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Hane, evlilik, toplumsal ve siyasal politikalar, az gelişmişlik, küreselleşme gibi konular temel başlıkları oluştururken (Körükmez, 2008: 214), yoksulluk olgusunu, toplumsal cinsiyet bağlamında ele almak; belli bir grubun, yani belli bir cinsiyetin, yoksulluğun etkisini daha fazla hissetme olasılığının, neden daha yüksek olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu anlamda yoksulluğu; toplumsal cinsiyet temelinden

anlayabilmek, kadın yoksulluğunun boyutlarını keşfedebilmemize imkân sağlayacaktır (Godoy, 2004: 10).

Bugün dünyadaki yoksulların %70'ini kadınlar oluştururken, bu durum hem zengin hem de fakir ülkelerde mevcut olmakla birlikte, çalışma yaşamında kadınların eşit olmayan durumunu ve ev içindeki düşük statülerini yansıtan bir göstergedir. Birçok kadın çalışma imkânı bulamazken, çalışan kadınlar ise ancak erkek kazancının ortalama 3/4'ü kadar ücret kazanmaktadır (Emir, 2009: 18).

Kadınların bu dezavantajlı durumdan kaynaklı olarak yoksulluğu yaşamaları, yeni kavramların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu kavramların öncülüğünü ise, 'yoksulluğun kadınsılaşması' (Moghadam, 2005: 1), 'yoksulların en yoksulu' ve 'yoksul hanelerin kadınlardan oluşması' (Chant, 2003: 3) gibi kavramsallaştırmalar yapmaktadır.

Kadın yoksulluğu 1970'lerden itibaren literatürde yer almaya başlarken, Kümbetoğlu'na göre, 1970'lerden önceki yoksulluk çalışmalarında cinsiyet eksenli bir yaklaşım geliştirilememiştir (Kümbetoğlu'ndan Akt. Topuz ve Erkanlı, 2017: 15).

Bu çerçevede, Cecilia, yoksulluk bağlamında yapılan kadın çalışmalarını dört döneme ayırır: İlk dönem çalışmaları Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirdiği çalışmalarla karakterize edilirken (1975-85), asıl amaç ekonomik kalkınma içinde kadınların konumunu ortaya koymak olmuştur. Cecilia, ikinci dönem çalışmalarını yapısal uyum politikaları çerçevesinde ele almaktadır. 1980'lerdeki yapısal uyum politikaları ve ekonomik krizlerin yükü kadınlar ve erkeklerce ortak olarak omuzlanırken, bu dönemin özelliklerinden bir tanesi de hanenin kapalı bir kutu olmaktan çıkarılıp 'üniter'⁴ hane modeli eleştirilerine dâhil edilmesidir. Üçüncü dönemde reisi kadın olan haneler ve 'yoksulluğun kadınsılaşması' üzerinde durulurken, söz konusu kavram yoksulluğun küresel olarak kadınsılaşması (global feminization of poverty) ile ilgilidir ve kategorik olarak 'yoksulların en yoksulu' olmayı anlatır. Son dönem 1990'lara gelindiğinde ise, yoksulluk ve kadın çalışmalarında 'güçlendirme' (empowerment) kavramı ön plana çıkmıştır (Cecilia'dan Akt. Körükmez, 2008: 214-215).

⁴ Üniter Hane Modeli, geleneksel yoksulluk çalışmalarında yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım, hane içindeki cinsiyet ve yaş farklılıklarını, güç ilişkilerini, karar alma mekanizmalarını göz ardı eder. Hane içerisinde karar almadan, alınan kararların eyleme dökülmesine kadar olan tüm süreçte bireyler arasında uyum ve fedakârlık söz konusudur. Dolayısıyla, yakın zamana kadar yoksulluk çalışmaları kadınlara değil, erkeklere odaklanmıştır, çünkü kadınların yoksulluğunun erkek yoksulluğunun ardından geldiği varsayılmaktaydı (Thomas'tan Akt. Körükmez, 2008: 216).

Bu bağlamda, literatürde, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve yoksulluk ilişkisini kuran birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri de, ‘Yoksulluğun kadınlaşması’ kavramını ilk olarak 1978 yılında kullanan Diane Pearce’in “Yoksulluğun Kadınlaşması: Kadınlar, İş ve Refah” (The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare) isimli çalışmasıdır. Pearce (1978), bu kavramı o yıllarda Amerika’da yoksulların 2/3’ünü kadınların oluşturmasına ve zaman içinde kadınların işgücüne katılım oranındaki artışa rağmen 1950-70 arasında kadınların ekonomik konumlarının giderek kötüleşmesine dikkat çekmek üzere kullanmıştır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 25).

Naila Kabeer’in 2003 yılında yaptığı çalışmada ise, toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluğun azaltılması ve Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Buna göre, Kabeer (2003: 1-2), Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri’nden aşırı yoksulluğun 2015 yılında yarıya indirilmesi hedefine ulaşmak açısından kadınların yapabilirliğini ve katılımını artırmanın önemine dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nedenlerini ve sonuçlarını ve dolayısıyla var olan ve süreç içinde yeniden üretilen iktidar ilişkilerini anlamının, yoksul ülkelerin olduğu kadar zengin ülkelerin de önem vermeleri gereken bir konu olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, yoksulluğun toplumsal cinsiyet bakımından, yani kadınların ve kızların olumsuz konumlarından hareketle, eşitsiz ilişkiler üzerinden tanımlanan bir problem olarak incelenmesini ve kadınların üretim ve yeniden üretim faaliyetlerinin kesişim noktasında, ortaya koyduğu ilişki ile Bin Yıllık Kalkınma hedeflerinin başarılı olmasında, politika yapıcılara ihtiyaç duydukları farkındalığı yaratmanın gerekliliğini dile getirmektedir.

Bu çerçevede yapılan bir başka çalışma ise, Reşat Açıkgöz’ün genel olarak, mahrumiyetler ve dezavantajlı konum bağlamında kadın yoksulluğunun boyutlarını ve nedenlerini ele aldığı makalesidir. Açıkgöz (2010), yoksullukla kadın arasındaki ilişkiden bahsederken kadın yoksulluğunun nedenleri toplumdaki topluma, aynı toplum içinde kentten kente ve kentle kır arasında ve zaman içerisinde değişmekle beraber, bazı ortak nedenlerinin olduğunu belirtmektedir. Buna göre, çalışmada üzerinde durduğu nedenler; kadın istihdamı, etnik/ırk ve toplumsal cinsiyet bağlamında ele aldığı ve her iki durumda da kadınların erkeklere oranla yoksulluğu daha çok ve ağır yaşadığının altını çizdiği ayrımcılık, sosyal dışlanma, eğitim ve aile içi şiddet olmak üzere belirli ana başlıklar altında toplanabilir.

Genel olarak düşünülduğünde, kadınların yoksulluk döngüsü içerisinde yer almasında temel sebeplerden olan cinsiyet eşitsizlikleri ve bu noktada ortaya çıkan kadın yoksulluğu, literatürde hala çok tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kadınların kadın yoksulluğu ve kadın hakları açısından yeterli bilince sahip olup olmadıkları sorusu önemini korumaktadır. Cinsiyet ayrımcılığına karşı gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin gündelik yaşam içerisinde karşılık bulmadığı ön kabulüyle kadınların haklarını bilmesinin yanında bu hakları kullanabilmesi ve savunabilmesi eşitlik için oldukça önemlidir (Alptekin, 2006: 11). Dolayısıyla, bu konuyu “feminizm” çerçevesinde açıklamak önemli olmakla beraber çalışmamız açısından yerinde olacaktır.

2.1.1.Feminizm

Yoksulluk literatürünün temel yaklaşımları arasında yer alan, gelir/tüketim, temel ihtiyaçlar, objektif/konsensüs, insani yoksulluk, sosyal dışlanma ve katılımcı yoksulluk yaklaşımlarının hiç biri kadın ve yoksulluk ilişkisini, kadınların yoksulluk deneyimini merkeze alan sorular sormamaktadır. Sınıfsal ve ataerkil bir dile sahip olan yoksulluk söyleminin deşifresi ise kadın bakış açısını, feminist bilgi üretim sürecini ve feminist politikayı içeren bir süreçle tamamlanabilir. Bu anlamda, feminist teorinin feminist bilgi üretim süreci, kadın ve yoksulluk/yoksunluk ilişkisinin çözümlenmesi ve kadınların özgürleşmesi yönündeki seçeneklerden biri olduğu düşünülebilir (Güneş, 2016: 16).

Feminizm, en kısa biçimiyle, “cinslerin eşitliği kuramı üzerine temellenen kadınlara eşit hak talebi akımı” olarak tanımlanabilir (Özbudun, 1984: 5). Latince kadın anlamına gelen ‘femina’dan türetilmiş olan ‘feminizm’ terimi, köken olarak ‘kadınsı özelliklere sahip olmak’ anlamını taşımaktadır. Bu terim Kadın Hareketinin, kadınların eşit haklar mücadelesinin genel adı olarak ve yirminci yüzyılda cinsiyet eşitliği teorisi olarak benimsenmiş ve 1890’lardaki ‘Kadıncılık’ teriminin yerini almıştır (Slattery, 2014: 137).

Robert Sözlüğü, bu sözcüğü, “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin” olarak tanımlamaktadır. Kavramın Fransa’da oluşturulduğu günden bu yana, kadınların toplum içindeki rolü ve haklarını genişletmek üzere bir dizi eyleme de öncülük ettiği düşünüldüğünde, feminizmin tanımı, yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermektedir (Michel, 1993: 6).

Feminizme ilişkin tartışmaların odağında kadına ilişkin söylem ve pratiklerin öncelikle aile ortamı ve ataerkil sistemin egemenliğinde olduğu gerçeği yatmaktadır.

Aile her yeni kuşakta yeni yöneten erkekler ve yönetilen kadınlar üretmektedir. Eve, aile içine kapanmaya zorlanan ve orada çok önemli birçok görevi yüklenmekle sorumlu tutulan kadın aile içinde ona verilen cinsiyeti benimserken evcilleşmektedir. Ancak bu evcilleşme süreci kadın açısından acı ve aşağılanmalarla dolu olabilmektedir. Çeşitli baskılar altında ezilen kadına sınırlar içinde yaşaması öğretilmekte kadını ezen bu ekonomik ve politik sistem bitmez tükenmez bir tekdüzelikle sonsuz çeşitlilik göstererek kendini ortaya koymaktadır (Aktaş, 2013: 61).

Bu bağlamda feminist bilinç, kadınların ezilen bir gruba mensup olduklarını, bu nedenle haksızlığa uğramış olduklarının farkına varmalarını ve bu haksızlığın doğal olmayıp toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kavramalarını içeren bir yaklaşımdır. Bu çerçevede; bu haksızlığın düzeltilmesi için mücadele edilmesine, mücadelenin bağımsız bir biçimde yürütülerek örgütlenmesine ve aynı zamanda da alternatif bir gelecek vizyonu oluşturulmasına uzanan toplumsal bir harekettir (Berktaş, 2004: 4).

Kadın özneler oluşturmayı hedefleyen feminizm (Duby, Perrot ve Thébaud, 2005: 486), kadınların erkeklere göre dezavantajlı, eşitsiz ve ikincil bir konumda olduğu, ezildiği, sömürüldüğü noktasından hareket etmektedir (Çakır, 2016: 415). Bu çerçevede Sancar (2011: 63)' a göre, cinsiyet eşitliğine dayanan feminizm, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik alt yapı ile şekillenen *eril tahakkümden* kurtulmak istemektedir. Sancar'a göre (2011), feminizmin diğer bir savunusu cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal hiyerarşiye dayalı başka eşitsizlikler ile iç içe geçtiğidir. Sınıfsal, bölgesel, etnik vb. eşitsizlikler cinsiyet eşitsizliği ile birlikte şekillenmekte ve birbirini besleyerek birlikte var olabilmektedir. Bu bağlamda her türlü toplumsal eşitsizliğin yok edilebilmesi için cinsiyete dayalı eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Birçok araştırmaya göre feminizm 3 süreçten oluşmaktadır. Bu feminist süreçler 19. yüzyıldan, 21. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Feminizmin ortaya çıktığı ilk dönem ilk dalga feminizmi ifade ederken, 20. Yüzyılın ikinci yarısından özellikle 1960'lardan sonraki feminist hareket ikinci dalga feminizm olarak nitelendirilmiştir. Üçüncü dalga feminizm ise 1980 sonrası şekillenen yeni kuşak feminizm olarak düşünülmektedir (Alptekin, 2006: 15)

Esasen, 1840'lar ve 1850'lerde kadınların oy hakkı hareketinin "ilk dalga feminizm" adı altında ortaya çıkışına kadar feminist fikirler geniş kitlelere ulaşabilmiş değildir. 20. Yüzyıl'ın başlarında, Batılı ülkelerin çoğunda kadınlara oy hakkı hareketinin başarıya ulaşması, kadın hareketini başlangıçtaki amacından ve örgütleyici

ilkesinden yoksun bırakırken, 1960’larda “ikinci dalga feminizm” ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda, büyüyen Kadının Özgürlük Hareketi’nin talepleri daha radikal, hatta kimi zaman devrimci olmuştur. Feminist teori ve doktrinler birbirinden farklı; ama onların ortak özelliği, hangi yolla olursa olsun, kadının sosyal rolünü geliştirmeye ilişkin ortak isteklerle şekillenmiştir. Bu bağlamda feminizmin başlıca temaları, ilk olarak, toplumun cinsel veya toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle karakterize edilebileceği; ikinci olarak ise, erkek iktidarını yansıtan bu yapının yıkılabileceği ve yıkılması gerektiğine yönelik olmuştur (Heywood, 2014: 92).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dikkat çekerken kadın yoksulluğunu göz önüne alan feminizme göre, kadınların yoksulluk kısılacının içerisinde olmasında temel sebeplerden olan cinsiyet eşitsizliklerinin en fazla olduğu yer evleridir ve buna bağlı olarak en fazla sorumlulukları ise ev içi bakım sorumluluklarıdır. Ev sorumlulukları ve bakım emeğine ilişkin 1970’li yıllarla birlikte feminist yaklaşımlar erkek egemen toplumun ve kapitalizmin kadın emeğini nasıl etkilediğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Bu yaklaşım kadının emeğini hem ev içindeki hem de çalışma hayatındaki konumuyla değerlendirmiştir. Buna göre ev içinde birçok eşitsizlik ile karşı karşıya kalan kadın çalışma hayatında da birçok ayrımcı uygulama ile karşılaşmaktadır. Kadınların kayıt dışı işlerde çalışması, erkeklere göre daha ucuz işgücü olarak görülmesi kadın emeğinin sömürülmesine neden olmakta ve bu durum kadınların yoksullaşmasında doğrudan etkili olmaktadır (Öz, 2018: 11).

Beneria ve Feldman, kadınların hem dışarıda hem de ev içi işlerde çalıştığını söylerken harcamalarını ise kısma eğiliminde olduğunu dile getirmektedir. Bu bağlamda, kadınlar emeklerini yoksullukla mücadele için kullanırken çifte yük altına girmekte ve uzun saatler çalışmaktadır. Bu noktada feministler, hanede kadının yoksulluğunu sorgulamaya başlamıştır (Beneria ve Feldman’dan Akt. Dinçoflaz, 2009: 64).

Dolayısıyla feminizm, erkeklere kamusal alana ait olan spor, savaş, hükümetle bağlantılı sorumluluklar veren, kadınları ise ev içinde ücretsiz çalışmaya, yani köleliğe mahkûm eden, aile hayatının bütün yükünü sırtına bindirip yoksulluğa iten toplumsal işbölümünün sorgulanmasıdır (Yetişen, 2010: 6).

Feminist analizde toplumsal cinsiyete dayalı bu işbölümü erkekleri üst, kadınları bağımlı konuma yerleştirmekte ve kadınların çalışma yaşamında daha düşük ücret ödenen işleri yapmasına neden olurken, kadınların erkeklere ekonomik bağımlılıkları garanti altına alınmış olmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların düşük ücretler alması

hem erkeklerin kadınlar üzerindeki maddi çıkarımı kalıcılaştırmakta hem de kadınların mesleki anlamda ev işleriyle bağlantılı olarak eş olmayı seçmelerini teşvik ederken, yoksullaşmalarına hiçbir engel kalmamaktadır (Hartmann'dan Akt. Özçatal, 2011: 24).

Feminizm tarihsel süreç içerisinde ideolojik düşünceler ve dünya görüşleri (Liberalizm, Marksizm, Radikalizm, Varoluşçuluk, Kültür gibi) çerçevesinde şekillenerek farklı feminizm türleri ortaya çıkmıştır. Ataerkil sistemin kadını değersizleştirdiği görüşünden hareket eden Feminizmin eleştirel yapıya sahip türleri kadın haklarına alternatif çözüm önerileri üretmişlerdir (İmançer, 2002: 152). Tek bir feminist bakış açısını yansıtmak yerine farklı feminizmlere değinmek çalışmanın netliği açısından önem kazanmaktadır.

2.1.1.1.Liberal Feminizm

Feminist akımlarla alakalı tüm kaynaklar ilk akım olarak liberal feminizmi açıklamakla işe başlamaktadır. Bu noktada, hem tarihsel olarak diğer yaklaşımlardan önce gelmesi hem de feminizmle ilgili tüm diğer yaklaşımların öncelikle liberal feminist tezlerle bir hesaplasmaya girme ihtiyacı duymalarından kaynaklı olarak bütün tartışmalarda liberal feminizm öncelikli bir konum kazanmaktadır (Sevim, 2005: 55).

Liberal feminizmin itici gücünü fırsat eşitliği, kadın hakları mücadelesi ve erkeklerle aynı fırsatların sağlanması talepleri oluşturmaktadır (Slattery, 2014: 141). Bu feminist anlayışa göre kadın ve erkek varoluşsal açıdan benzer olarak düşünülmektedir. Kadınların özel alana zorunlu kılınmaması, yasalar açısından eşitlik, oy kullanma hakkının gelmesiyle yaşanacak siyasal haklar, eğitim ve iş alanındaki fırsat eşitliği gibi düzenlemeler üzerine yoğunlaşmaktadır (Alptekin, 2006: 18).

İlk temsilcilerinden biri olan Mary Wollstonecraft'a göre eğitimde fırsat eşitliği ve kadınların bilincindeki gelişim feminizmin en önemli temaları olmaktadır. Wollstonecraft'a göre eşit eğitim imkânı cinsiyet eşitsizliğini önlemede oldukça önemli bir konu olmaktadır (Aktaş, 2013: 62).

Liberal feminizm savunucuları, kadının 17. yüzyıl ve 18. yüzyıllar boyunca "ev kadını" ve "anne" olarak algılandığını belirterek kadının sadece evine ait olduğu gerçeğini yıkmaya çalışmışlardır. Kadın eşine ve çocuklarına karşı sorumlu olan ve hayatının sonuna kadar onlara evlerinde hizmet eden bir varlık olmaktan çıkarılmalıdır. Bu durum kadının sosyal ve ekonomik düzeyini olumsuz etkilemekle birlikte yaşamsal hak ve özgürlüklerini de kısıtlarken, kadının her anlamda yoksulluğa itilmesine neden olmaktadır (Kızılay, 2010: 29).

Buna bağılı olarak, liberal feministlerin savunduğı en önemli kavramlardan biri kadının ekonomik anlamda özgürlüğü olmuştur. Dolayısıyla eşit haklar elde edebilmenin yolu ekonomik bağımsızlıktan geçmektedir. İş hayatında bulunmak yani kendi parasını kazanmak, kadınların özgürlüğünün teminatını oluştururken kadınların hürlüğü ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. Ekonomik anlamda hür olan kadın, eşinin vermiş olduğı destek olmadan ayakta durabilecektir (Çaha'dan Akt. Konca, 2016: 13).

2.1.1.2.Radikal Feminizm

Liberal feminizm liberal düşüncenin, Marksist feminizm de Marksizm'in öncülerinden hareket ederken, radikal feminizm böyle bir ana akım kurama kendini dayandırmaz; bu özelliğı ile kuramdan değil, eylemden doğmuş bir yaklaşımdır. Bu anlamda bazen feminizmin en saf biçimi olarak tanımlanır. Bu düşüncenin ilk tohumlarını 1960'ların sonunda Amerika Birleşik Devletleri'nde medeni hakları savunan ve savaşa karşı olup, politik etkinliklere katılan kadınlar atmışlardır.

Radikal feminizme göre, kadınların ezilmişlikleri toplumun temel bir sorunudur ve bu ezilmişliğin sorumlusu da ataerkillik olarak gösterilmektedir. Ataerkillik, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın her parçasına sinmiş çok gelişmiş bir erkek egemenliğı olarak tanımlanmaktadır. Radikal feminizm, ataerkillik ya da erkek egemenliğinin kadınların baskı altına alınmasının kökeninde yattığını, kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmeleri ve enerjilerini diğer kadınlarla birlikte kendilerine baskı uygulayanlara, yani erkeklere, karşı mücadele eden bir harekete yöneltmeleri gerektiğini savunmaktadır. Buna bağılı olarak, erkeklerin ve kadınların temelde farklı oldukları, farklı üsluplara ve kültürlere sahip oldukları ve kadınların tarzının gelecekteki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiğı düşüncelerini içerir (Sevim, 2005: 76).

Radikal feministler için ataerkil düzen kadın ve erkeğin dünyasını katı bir şekilde birbirinden ayırmaktadır. Erkek dünyası üretim, kadın dünyası ise yeniden üretim süreci ile ilgili olmaktadır. Ataerkil ideoloji, "erkekleri sosyalleşme sürecinde hareketlilik, güç, üstünlük, üretim ve rasyonalite gibi niteliklerle donatırken kadınlara da ev işleri, çocuk doğumu ve bakımı ile erkeğin cinsel objesi olmasını yüklemiştir" (Aktaş, 2013: 63). Bu noktada ekonomik gücü de elinde bulunduran erkek, hem kadını kontrol altında tutmakta hem de kadının yoksullukla baş başa kalmasına sebebiyet vermektedir. Ataerkil sistemle şekillenen roller çerçevesinde doğum yapan, ev işleri ile de uğraşmak zorunda kalan, çocuğun bakım ve eğitimi ile ilgilenen kadının

karşısında erkekler büyük ölçüde iş hayatına girme, tutunma ve başarılı olma konusunda kadınlara göre daha avantajlı konumda olmaktadır.

2.1.1.3.Marksist-Sosyalist Feminizm

Marksist kategorilerin temelinde ve radikal feminizmin eleştirileri ışığında şekillenen Marksist-Sosyalist feminizm, Karl Marx ve Friedrich Engels'in teorilerinde somutlaşan Marksizm, 'maddeci determinizm', 'ideoloji', 'sınıf bilinci', 'emek', 'yabancılaşmış emek' gibi kavramlarla, feminist teoriye ve feminist harekete önemli açılımlar getirmiştir (Çakır, 2016: 457). Sosyalist feminizm bu noktada kadının erkek karşısındaki ezilmişliğinin nedeni olarak kapitalist ekonomik sistemi hedef gösterirken, ataerkilliği kapitalist üretim tarzının ortaya çıkardığı sömürü ve baskının daha ileri bir evresi ve şekli olarak gören bir yaklaşımdır (Slattery, 2014: 142).

Temel odak noktası üretim ve yeniden üretim süreçlerine bağlı olarak kamusal alan ve özel alan arasında ayırım yapmaya ve analizde bulunmaya çalışan (Alptekin, 2006: 22) Marksist-Sosyalist feminizmin en sık sözünü ettiği kavramlar, kapitalizm, sınıflı toplum ve ekonomidir. Marksist feminizmde bazı imgelerle olay açıklanmaya çalışılır; burada erkek burjuvazidir ve karısı proleteriyayı temsil eder, çünkü erkek daha güçlü bir maddî temele sahiptir. Bu durum sadece kırsal alanda değil, modern endüstriyel ailede de geçerlidir. Koca, hayatı kazanmak ve ailesine bakmakla yükümlüdür ve bu durum ona üstün bir konum sağlar. Modernleşme, yanında çekirdek ailenin gelişmesini, bu da ev içi emeğin özelleşmesini ve aşağılanmasını sağlamıştır. Böylelikle ev yönetimi toplumsal niteliğini kaybederken, kadının emeği toplumsal alanda fayda getirmediği için özel hizmete dönüştü ve kadın bir baş hizmetçi haline geldi (Sevim, 2005: 65). Bu durum da erkeğin kadın üzerinde ekonomik bir güç elde etmesini sağlarken, kadının da yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Bu çerçevede Marksist feministler, kadının ikincil konumda oluşu nedeninin cinsiyet farklılığından değil; toplumda var olan sınıf ayırımından kaynaklandığını vurgulamıştır. Sınıfsal ayırım üzerine kurulan bir toplumda kadın-erkek arasında fırsat eşitliğinin mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Bu anlamda, ev işlerinin sosyalleştirilmesi, ev içi işlerin de üretimin içinde yer alması ve ücretlendirilmesi gerektiğini savunan Marksist-Sosyalist feministlere göre kadınlar sınıfsal ayırmadan, kapitalist sistemden sosyalist sisteme geçerek kurtulacaklardır (Mollaibrahimoğlu, 2016: 24).

2.1.1.4.Diğer Feminizmler

Yukarıda ele aldığımız feminist yaklaşımlar haricinde başka yaklaşımlar da literatürde yer almaktadır. Bu çerçevede bir başka yaklaşım olan kültürel feminizm, kadının ötekileştirilmesiyle ilgili olarak kültürü ön plana çıkarmaktadır. Kültürel feminizm, tarihsel süreç içerisinde kültür ve değerlerin etrafında şekillenen toplumda kadınların yaşadığı deneyimlerin tarihsel maddi değerlerle bağlantısını analiz etmek amacıyla hareket etmektedir. (Aktaş, 2013: 65).

Kültürel feminizm, kadının doğurganlık nedeniyle ve toplumsallaşma süreci ile erkekten farklı olduğunu söylemekte ve kadınların farklı olduğunu dile getirerek, bu farklılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda kültürel feminizme göre kadın ve erkek arasındaki en önemli fark çocuk yetiştirme konusunda kendini gösterirken, kadınlar çocuk yetiştirir fakat erkekler çocuk yetiştirmemektedir. Kadınların özel alanla ilişkisi ile doğrudan bağlantılı olan bu durum ancak kadın ve erkeğin özellikle ekonomik anlamda eşit olduğu özel ve kamusal alanın oluşması ile mümkün olabilmektedir. Kültürel feminizm bu doğrultuda kadının kamusal alana katılımı ve siyasal haklarının elde edilmesini erkek egemenliğini alaşağı etmek adına anlamlı bulmaktadır (Alptekin, 2006: 31-32).

Varoluşçu feminizm ise kadını varoluşsal olarak ele almaktadır. Kadının kendi varlığını bulması ve benliğini oluşturması gerekliliğine vurgu yapan bu anlayış Simone de Beauvoir'in 'İkinci Cins' eserinde kapsamlı bir şekilde aktarılmaktadır. Beauvoir'in bu eseri halen feminist literatürün en önemli eserlerinden biri olma özelliğini taşımaktadır (Sevim, 2005: 71).

Beauvoir, kadınların rollerinin doğadan değil yüzyıllardır sürmekte olan ve kadınlarında içselleştirmiş olduğu toplumsal ön yargılar ve geleneklerden kaynaklandığını ileri sürüyordu. Toplumsal cinsiyeti açık bir şekilde ortaya koyan Beauvoir'a göre kadının hane içi emeği onu aşkın bir varlık olmaktan uzaklaştırmaktadır. Kadın evlendikten sonra ikincilliğe mahkûm olmaktadır. Bu nedenle kadınların meslek edinerek ekonomik özgürlüğe sahip olmaları gerekmektedir (Temizarabacı Yıldırım, 2016: 116-117).

Feminizme ilişkin bir diğer yaklaşım ise, 'Psikanalitik Feminizm'dir. 1980'lere gelindiğinde feministler kadın sorununu anlamaya çalışırken psikanaliz gibi etkili düşünce dalgalarını da feminist kuramın oluşum sürecine dâhil ettiler.

Freud'un düşüncelerinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet bağlamında analizlerde bulunan Psikanalitik feministlerden Nancy Chodorow'a göre,

“Kadınlık bir genç kızın bilinçli olarak üstlenmek isteyeceği bir oluş biçimi değildir. Anne olma isteği de tıpkı kadın olma isteği gibi genç kızlarda kadın olmadan önce yerleştirilmiş bulunmaktadır. Chodorow, cinsiyete dayalı kişiliğin ailelerin psiko-dinamiği içinde biçimlendiği tezini savunur. Cinsiyete dayalı kişilik özellikleri – erkeklerde bağımsızlık ve rasyonel davranış; kadınlarda ise bağımlılık ve duygusal yoğunluk- insanları toplum ve ekonomi içindeki rollerine hazırlamaktadır. Erkeğin öyle kişilik özellikleri vardır ki onu kapitalist üretim dünyasına hazırlar; kadının kişisel özellikleri ise ona yeniden üretim dünyasında bir yer açar, özellikle de onu anneliğin yeniden üretimine yöneltir” (Ecevit, 2011: 20).

Bir başka yaklaşım olan Ekofeminizm (Çevreci Feminizm) ise, 1970'li yıllardan sonra entelektüel bir alan ve toplumsal bir hareket olarak ortaya çıkarken, günümüz problemlerine sağlıklı bir cevap bulabilmek için toplumsal cinsiyet sorunu ve ekolojik tahribat arasında bağlantı kurma arayışındadır. Buna göre, kadının ezilmesi ve doğanın sömürülmesi arasında ya da patriyarkal sistem ve onun uzantısı olan kapitalizm ile kadının ve doğanın sömürülmesi arasında sistematik bir ilişki mevcuttur (Demir, 2012: 10). Bu bağlamda, doğa ile kadınlar arasında olumlu bir birliktelik olduğuna işaret eden ekofeministlere göre, çoğu zaman kadınların doğaya yakın olduğunu, ancak bu yakınlığın onları güçsüz kılmak için kullanıldığını iddia etmişlerdir. Ayrıca, geleneksel olarak kadınlarla ilişkilendirilen merhamet ve şiddetten yana olmamak gibi özelliklerin ataerkillik tarafından değersizleştirildiğini de düşünürler. Bu anlamda örneğin ataerkillik tarafından merhametli olması veya şiddet karşıtı olması gibi özelliklerinden dolayı onun erkeksi değil, kadınsı özellikler taşıdığını düşünebilir ve böylece kadını değersizleştirmektedir. Bu çerçevede ekofeminizm, büyük şirketlerin egemen olduğu küreselleşme karşısında kırsal yoksulların savunulması ve kadınların güçlendirilmesi gibi faaliyetlerde yer alırken, kendisini eril bilginin ‘doğaya tecavüzüne’ karşı koyan temel bir güç olarak nitelendirir ve kadının eril hegemonyanın sınırlarından kurtulduğu zaman kendi özgür ormanında yol alacağını ve vahşi doğasına kavuşacağını vurgular (Ecevit, 2011: 19).

2.2.KADIN EMEĞİ

Dünya tarihinde dönüm noktalarından biri olan Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak güçlenen kapitalizm toplumun tüm kurumlarını düzene ayak uydurmaya itmiştir. Aile kurumunu da içine alan bu değişimde geniş aileler çözülerek çekirdek aileye dönüşmüştür. Kent yaşamını da içine alan yeni düzende kadın “ev kadını” statüsü ile topraktan uzaklaşıp ev merkezli eş ve anne rollerini üstlenmiş ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu olmuştur. Ev dışında ücretli işlerde çalışan ve evin geçimi

ile ilgilenen erkek de aile reisi statüsüne yerleşmiştir (Koçak Turhanoğlu, 2012: 188). Tarım toplumunun toprakta çalışan kadın ve erkeği sanayi toplumunda kentte dönüşüme uğrayarak kadınları daha çok ev içine hapsetmiş erkeği ise geçimi sağlayacak tek üye olarak tanımlamıştır. Zamanla geçen süre içerisinde kadınlar iş hayatına girmeye başlaması ile evin geçimi müşterek hale gelmeye başlamıştır. Ancak ev içi emeğin bölüşümünün aynı şekilde kadın ve erkek arasında paylaştırıldığını söylemek oldukça zor olmaktadır.

Kadın ve erkeğin yaptığı işler arasında, bu iki toplumsal cinsiyetten birini ötekine göre daha avantajlı kılan ve cinsiyetçi işbölümü adı verilen bu yapay ayrışma, kadın emeğini erkek emeğine göre daha az değerli bir emek biçimine dönüştürmektedir. Ayrıca, kadın aile içinde konumlandırılarak, talebe göre ücretli çalışmaya katılımının koşullarının belirlenmesine ya da bütünüyle engellenmesine temel sağlamaktadır (Özateş Gelmez, 2014: 10).

Bu çerçevede, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte işbölümü ve uzmanlaşma yaygınlaşırken; üretim, aile dışında yapılmaya ve ihtiyaç duyulan ürünler pazarlardan temin edilmeye başlanmıştır. Bu noktada, ev içi ve ev dışı üretim belirgin biçimde farklılaşmış, üretim ev dışında farklı sistemlerde gerçekleştirilirken ev içinde sadece kadının sorumluluk alanına bırakılmıştır. Ev içi emeğin değersizleştirildiği ve dönüşüm değerinin olmadığı ailedeki üyeler ücretli işlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Kapitalizmin, ailenin ekonomik birim olarak değerinin azalmasına neden olması kadının önemini de kayda değer bir şekilde değiştirmiştir. kadının çalışmasına imkân vermesi yanında, ailenin, ekonomik birim olarak değerinin azalmasına da yol açmış olması, kadının rolünün önemli ölçüde farklılaşmasına sebebiyet vermiştir. Tarım toplumunda hem tarlada yiyecek üretiminde hem de ev işlerinde çalışan ve üretken kabul edilen kadının kapitalizmle birlikte emeği de değersizleştirilmiştir. (Fidan, 2000: 118).

Bu nedenle kadın emeği konusu mutlaka toplumsal cinsiyet kavramının analize dâhil edilmesini gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet, ekonomik sistemde kadın ve erkeği farklı konumlandırmanın, ücret eşitsizliğinin, kamusal alan ve özel alan arasında kurulan hiyerarşinin, işlerin cinsiyetlendirilmesinin temel gerekçesi ve dayanağını oluştururken, kadınların temel rolünün ev ve aile olduğu ön kabulüne dayanan cinsiyete dayalı iş bölümünün ortaya çıkmasına neden olur. Buna bağlı olarak, toplumsal anlamda yüklenen rol ve sorumluluklar, kadınları her defasında kamusal alana, topluma ve emek piyasasına “anne ve eş” kimliği ile katılmaya zorlar.

Toplumsal olarak türetilen bu rol ve sorumluluklara uyumlu bir şekilde geliştirilen kadınlığa ve erkeklığe ilişkin kalıp yargılar, çeşitli mekanizmalarla yeniden üretilmektedir (Urhan, 2016: 122-123).

Özetle, kadın emeğine ilişkin algıyı doğrudan etkilemeye devam eden cinsiyetçi işbölümü, günümüz kapitalist toplumlarında ücretli çalışmadan sorumlu tutulan erkeklerin ekonominin gerektirdiği niteliklilik ve gelire sahip olmasına, kadınların ise öncelikle ev içinde gerçekleştirilmesi gereken ücretsiz ev işleri ve bakım işlerinden sorumlu tutulmasına yol açmaktadır. Cinsiyetçi işbölümünün, ücretli çalışmaya katılabilen kadınlar açısından ortaya çıkarttığı sonuç hem daha düşük nitelikli işlerde ve daha düşük ücret karşılığı geçici sürelerle çalışma, hem de ücretli çalışma yüküne rağmen ev içi işlerin sorumluluğunu neredeyse paylaşımsız üstlenmeye devam etmesidir (Özateş Gelmez, 2014: 16).

2.2.1.Kadının Görünmeyen Emeği: Hane İçi Ücretsiz Emek

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimine bağlı olarak ev ile iş yerinin ayrılmasıyla erkekler dış dünyaya açılırken, kadınlarla çocukların masum ve temiz bir yer olarak tasarlanan evde bırakılmaları, kadınların her şeyden önce birer “ev kadını” olarak görülmelerine yol açmaktadır (Bora, 2010: 59-60). Bu noktada ev içi, aile, özel alan ve bu alandaki cinsiyete dayalı iş bölümü, patriarkanın modern biçimi olan kapitalist patriarka çerçevesinde doğal bir alan olarak kurulmakta ve bu alandaki işler de kadın doğasının bir parçası olarak sunulmaktadır. Ev içinde yapılan işlerle, boş zaman ve sevgi paylaşımının ayrıştırılması nerdeyse imkânsız olup iç içe geçmişliği de, harcanan emek miktarını gizlemektedir. Kadınların ev içinde harcadıkları duygusal, fiziksel ve zihinsel emek karşılığında ücret ödenmemekte ve tüm bu nedenlerle, bu emek görünmez kılınmaktadır (Acar-Savran ve Tura Demiryontan, 2008: 11).

Bu kapsamda karşılıksız emek kavramı, “en kaba biçimiyle piyasa değeri olarak karşılığı olmayan, meta ekonomisi sınırları dışında gerçekleşen, büyük bir kısmını günlük yaşamsal ihtiyaçları sağlayan ev içi işlerin oluşturduğu ekonomik veya ekonomiyi doğrudan etkileyen faaliyetler” (Memiş ve Özay, 2011: 241) olarak tanımlanabilir.

Bir başka tanıma göre dar anlamda ev emeği; “hane içinde kişisel bakım, beslenme, temizlik gibi kişilerin kendileri için yaptıkları faaliyetler ile televizyon izlemek gibi boş zaman aktiviteleri dışında kalan faaliyetlerdir. Bunlar günlük beslenme için gıda maddesi üretimi, ev ve ev içinde kullanılan eşyaların temizliği,

hijyeni, çocuk hasta ve yaşlı bakımı, ev düzeninin devamlılığı için yapılan” (Akduran’dan Akt. Urhan, 2016: 124) bütün faaliyetleri içerir. Karşılıksız ev emeği bakım emeği ve ev işleri için harcanan emek şeklinde sınıflandırılabilir.

2.2.1.1. Bakım Emeği ve Ev İşleri

Gün doğumundan gün batımına kadar çalışan çiftçinin, kızları ve karısıyla karşılaştırıldığında, ekonomiyi daha doğrudan bir ilişkisi bulunmaktadır. Erkeğin açıkça belirtilmiş bir işi varken kadınların çoğunlukla iki işi bulunmaktadır. Modern yaşamda ‘iş’ kelimesi ücretli iş anlamına geldiğinden ve kadının toplumda yaptığı işlerin çoğu ücretsiz olduğundan iş olarak görülmemektedir. Çocuk bakımı, temizlik, alışveriş, yemek yapma, çamaşır, hasta ve yaşlılara bakma, evle ilgilenme işleri hem zaman hem de emek açısından oldukça yoğun eylemlerdir ve bu nedenle ‘iş’ tirler. Ancak bu tür işler toplumun bir kısmı ve hatta birçok kadın tarafından yok sayılmaktadır. Tam gün evde çalışan bir kadın genelde işi olmadığını düşünmektedir (Gittins, 2012: 111).

Günlük ve kuşaklar düzeyinde emek gücünün yeniden üretimini sağlamasına, emek zamanının uzunluğuna ve emek miktarının yoğunluğuna rağmen gerçek değeri görmezden gelinen kadının ev içi emeği genellikle ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki alışveriş, yemek yapmak ve temizlik gibi ev işleri için harcanan zaman ve emektir. İkincisi ise kendi kendine bakamayacak durumda olan yaşlı, çocuk, engelli ve hastaların bakımına ayrılan emektir. Bu bakım emeği çoğu zaman sadece bakıma muhtaç olanlar için değil ailenin yetişkin üyeleri için de geçerli olmaktadır (Özateş Gelmez, 2014: 23).

Kadın olmakla özdeşleşen ev içi emek ve bakım hizmeti kadınlığın gereği olarak da görüldüğünden bir ücrete tabi tutulmamakta ve çalışma olarak görülmemektedir. Bu emek çoğu zaman kadının eş ve çocuklarına duyduğu sevgi ve saygının ifadesi olarak algılanmakta bu yüzden de uyku saatleri hariç her türlü dinlenme ve tatilden de muaf tutulmaktadır. Kadının bu tam zamanlı mesaisi – eğer ücretli bir işte de çalışmıyorsa – aynı zamanda günlük yaşamını da oluşturmaktadır. Özetle kadının ev içi emeği ve bakım işleri büyük bir zaman dilimini kapsadığından kadının günlük yaşamından ayırt etmek oldukça zor olmaktadır (Tire, 2017: 102).

Kadınlar ücret karşılığı başka bir işte çalışsalar da, tam zamanlı ev kadınlığı yapsalar da, çocukları, kocaları ve kocalarının yakınları için harcadıkları bu emek karşılıksız emektir (Acar-Savran ve Tura Demiryontan, 2016: 11). Bu noktada ücretli olarak istihdama katılan kadınlar zamanlarını iş ve ev arasında paylaşmak

durumunda kaldıklarından, bu durum kadınlar açısından ‘ikili iş yükü’ ‘ikinci vardiya’ veya ‘çifte mesai’ olarak adlandırılır (Urhan, 2016: 125). Bu kapsamda düşünüldüğünde ev içi işler ve bakım için harcanan emek yalnızca kadınların zamanına almamakta, ücretsiz olduğu için de erkeklere oranla yoksullaşmalarına yol açmaktadır.

Bu çerçevede feminist kuramcılar, kadının ev içinde kalan, ücretlendirilmeyen ve görülmeyen emeğini görünür kılmaya çalışmışlardır (Bora, 2010: 63). Bu doğrultuda özellikle Marksist ve sosyalist feminizm daha somut öneriler sunmuşlar, sosyalist üretim düzenine geçilmesi ile birlikte kadınların bu sorumluluklardan kurtulacaklarını iddia etmişlerdir (Fidan, 2000: 119).

2.2.2.Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Kadın İşsizliği

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, kadının ücretli emeğinin yapısında ve özelliklerinde önemli değişiklikler olmasıyla birlikte, kadının ücretli emeğinin kullanımı dünya çapında artmış, daha da önemlisi işgücü piyasasında kalıcı olma özelliği kazanmıştır. Bu bağlamda kadınların artan oranlarda işgücüne katılımı ile statülerinin yükselmesi arasında pozitif ilişkiden bahsetmek mümkün olabilmektedir.

Ancak, son yıllarda kadınların işgücü piyasasındaki rolünde belirgin değişiklikler yaşanmasına rağmen, kadınların işgücüne katılım oranları, her dönemde ve her toplumda erkeklerin işgücüne katılım oranlarından çok daha düşük düzeyde seyretmektedir. Dünya Bankası’nın 2015 yılı verilerine göre, dünya genelinde 15 yaş ve üzeri kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 49,5 erkeklerin ise yüzde 76,1’dir (Ekiz Gökmen, 2017: 1969). Ayrıca buna ek olarak, emek piyasasının toplumsal cinsiyet temelinde analiz edilmesi, kadınlar açısından kazanım sayılabilecek sonuçların oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir (Urhan, 2016: 135).

Bu bağlamda toplumlar ve kültürler tarafından kadınlara atfedilen, sabır, uysallık ve itaatkârlık özellikleri, vasıfsız, düşük ücretli, emek yoğun, rutin, sıkıcı, dikkat gerektiren, hünere dayalı işlerde yoğunlaşmalarına yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak, güler yüz, el becerisi, cinsel cazibe gerektiren işler; toplumsal konulara ilişkin işler veya kadınların ev sorumluluklarının ev dışındaki bir uzantısı olarak görülen eğitim, bakım, temizlik işleri çoğunlukla kadın işleri olarak görülmektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 27). Bu noktada kadın, işgücü veya emek piyasasına girse bile ev kadını, eş ve anne rollerinin geleneksel biçimde sürmesi gerektiği, dolayısıyla kadının “aile bütçesine katkı” için zorunlu olarak çalışma yaşamına girdiği görüşü yaygınlaşmaktadır (Dökmen, 2010: 201).

Ayrıca, kadınların toplumsal hayata katılması için en önemli araç temel bir gelire sahip olmasıdır. İnsanca yaşam için parasal olanakların yanı sıra temel ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla sosyal, kültürel ve ekonomik farklı olanaklara da sahip olunması gerekmektedir. Bu nedenle, asgari gereksinimler dışında maddi refahta olmak zorundadır. Bu anlamda yoksulluk açısından kadının iş gücü piyasasındaki eşitsiz konumu, kadınların ekonomik hayatın kurbanı olduğunun da bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Topgül, 2013: 291).

Bu noktada, işgücü piyasasındaki ayrımcılık nedeniyle, yüksek kazançlı ve yüksek vasıflı bazı işler kadınlara kapalı tutulurken, kadınlar eşit değerde iş için eşit ücret alamama durumuyla karşı karşıya kalmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 27). Aynı şekilde işgücü piyasalarındaki ayrımcı ataerkil yapı kadınları daha az tercih edilen ikincil işlere yönlendirirken bazı zamanlarda da kadınları sosyal haklardan yoksun ya da kayıt dışı sektörde çalışmaya da itmektedir (Özpınar ve Çondur, 2007: 483).

Kadınların çalışma hayatı ile olan ilişkisinin bir başka boyutu kadınlara makbul olarak düşünülen mesleklerde çalışmayı tercih etmeleridir. “Pembe yakalı işler” denilen öğretmenlik, hemşirelik, temizlikçilik gibi işler kadınlara atfedilen şefkat, merhamet, sakinlik, annelik, duygusallık, bakıcılık, saflık gibi rollerle de bütünlük sağlamaktadır. Bunun sonucunda kadınların yaptığı iş, ikincil özellik göstermekle beraber değersizleşmektedir. Kadınlar belirli alanlarda eğitim görmelerine bağlı olarak çalışma yaşamına daha az katılmakta ve belirli alanlarda istihdam edilmektedirler. Dolayısıyla, kadınlar daha çok hizmet sektöründe yer almakta, bu alanda istihdam edilmekte, genellikle belli standardı olmayan işlerde ve kayıt dışı alanlarda çalışmaktadır (Fidan, 2000: 121).

Diğer taraftan çalışma hayatındaki toplumsal cinsiyet ayrımcılığını evdeki işbölümü açısından da değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Buna göre çocuk bakımı sorumluluğu gibi durumlar kadınları hiyerarşinin en altındaki yarı zamanlı işlere ve mesleklere sevk etmektedir. Dolayısıyla kadınlar, çalışma hayatı ve aile hayatlarındaki sorumlulukları arasında denge kurabilmek amacıyla yarı zamanlı işlere yönelmeye başlamıştır. Çünkü yarı zamanlı işler, çalışanlara tam zamanlı işlere göre daha fazla esneklik sağlar. Ancak yarı zamanlı işler düşük ücret, iş güvencesinden yoksunluk ve ilerleme fırsatlarının azlığı gibi belirli dezavantajları getirir (Özer, 2018: 313).

Fidan’a göre, kadın ailenin birleşme ve bütünlüğünü sağlayan bir öge olarak kabul edildiğinden özel alan ve kamusal alan tercihinde özel alanı tercih etmektedir.

Kadının işgücü yedek olarak görülmekte ihtiyaç duyuldukça istihdamı sağlanmaktadır (Fidan, 2000: 121). Evlilik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev içi sorumlulukların artmasına paralel olarak işgücü piyasasından çekilmektedirler. Özellikle, çocuk bakımı konusundaki imkânsızlıklar ve finansal olarak çocuk bakımını karşılamamanın zorluğu kadınların işgücüne katılımında en önemli engeli oluşturmaktadır (Öztürk ve Çetin, 2009: 2672). Dolayısıyla bu durum kadın işsizliğine neden olurken, özellikle annelik sorumluluğu iş hayatından çekilmesine yol açmaktadır. Ek olarak, bu noktada kadın işsizliğinin ortaya çıkardığı sonuç kadının erkeğe bağımlılığıyken, kadın, işgücüne katılımın sağladığı olanaklar içinde yer alan emeklilik hakkından da yararlanamamaktadır. Sağlık hakkından yararlanmak için de erkeğe ihtiyaç duyarak bu bağımlılığı devam ettirmek zorunda kalmaktadır.

Aslında, yukarıda belirtmeye ve açıklamaya çalıştığımız kadınları çalışmaktan alıkoyan ve işsizliğine neden olan engeller, işverenlerin de kadınları istihdam eğilimini azaltan toplumsal bir nedendir. Başka bir ifade ile kadınların ücretli bir işte çalışmamasının nedeni aynı zamanda işverenlerin de kadın çalıştırmamasının ya da sınırlı işlerde çalıştırmalarının nedeni olurken, her ikisi de birbirini beslemektedir (Urhan, 2016: 139).

Son olarak ifade etmek gerekirse, kadınların işgücü piyasasına katılmaları, onların yoksullaşmasını ortadan kaldırmamaktadır. Çünkü tarihin bütün dönemleri boyunca, hangi coğrafyada olursa olsun kadınlar erkeklerden daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmışlardır. Kapitalizmin egemenliği altında kadınların ezici çoğunluğu düşük ücretle çalışmaya zorlanmaktadır. Kadınların ücretli emeğini, karakteristik olarak vasıfsız ve düzensiz, küçük meta üretimi ve ev eksenli ücretli çalışmalar oluşturmaktadır. Kadınların ev içi emeğiyle birlikte ücretsiz çalışmaları da görmezden gelinmektedir. Ücretsiz ve düşük ücretli emek günümüzde neredeyse sadece kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu düşük ücretle çalışmak zorunda bırakılmaları yoksulluğun kadınlaşmasının çok önemli bir faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaymak, 2011: 122).

2.3.FEMİNİST İKTİSATÇILAR: BİR ÇÖZÜM MÜ?

Feminist iktisat teriminin ‘feminist iktisat’ şeklinde isimlendirilmesi 1960’lı yıllarda siyasi olaylarla birlikte, işgücü piyasalarındaki eşitsizliğin ekonomi içerisinde, üzerinde en çok durulan kavram olarak görüldüğü zamanlarda gerçekleşmiştir. Bu noktada, feminist hareketler ile birlikte kadınlar bilinçlenerek, ev içindeki emeklerini, bu emeğin neden karşılıksız olduğunu sorgulamaya başlamışlardır (Ecevit, 2011).

Ana akım iktisat bilimi genel olarak kadını ve kadın bakış açısını görmezden gelmektedir. İktisadın tanımı, içeriği, kapsamı, kullandığı yöntem ve modelleri eril bir tutum ile sınırlıdır ve kadını dışlamıştır. İktisat, toplumsal cinsiyete bağlı olarak, toplumun cinsiyetlere özgü roller yaratması nedeniyle kadını özel alana hapsetmektedir. Kadının ev içi faaliyetleri, iktisadi sayılmayarak, ikincil ve önemsiz görülmektedir. Kadın emeğinin ekonomik alanda hiçbir değeri yoktur, çünkü ev emeğinin parasal bir karşılığı bulunmamaktadır. Böylece kadın piyasada görünmez olduğu gibi, iktisatta da görünmez olmaktadır. Bu noktada feminist iktisat, kadınların da teorilere dâhil edilmesi ile iktisada çoklu bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir. İktisatta hem kadın hem de erkek deneyimlerinin yer alması, bilimin gerektirdiği gibi nesnel ve evrensel olmasını sağlayacaktır. Sınırlamaların ortadan kalkması ile iktisat biliminin ufku genişleyecektir (Mollaibrahimoğlu, 2016: 41).

Bu anlamda, feminist iktisat, iktisadi yaşamda kadının rolünü ve onun sorunlarını tahlil dışı bırakan, yok sayan diğer tüm iktisadi paradigmalara bir başkaldırıdır. Feminist iktisatçılar, toplumsal eşitliği hedefleyerek, toplumsal değişim ve dönüşüme bağlılıklarını açıkça ortaya koymuşlardır (Albayrak ve Memiş, 2011: 1).

Bu çerçevede feminist iktisatçılar, geleneksel iktisatçıların teorilerinde modellenen kişiyi erkek olarak algıladıklarını, bu bağlamda da kadın deneyimlerini iktisat bilimine yansıtmadıklarını iddia ederek, kadınların erkeklerle eşit olarak, yeni iktisadi yöntem, teori ve politikaların geliştirilmesine katılımını önermekle birlikte; iktisada kadın bakış açısının da içinde bulunduğu bir yorum getirmek istemektedirler. Yerleşik iktisadın modelleştirmede dayandığı kıtlık, bencillik, rekabet gibi kavramları reddetmeyerek, zıtları olan bolluk, diğerkâmlık ve işbirliğini de içine alacak şekilde dinamik ve açık bir modelleştirme anlayışını teklif etmektedirler (Eroğlu ve İşler, 2004: 55).

Bu noktada Serdaroğlu'na göre feminist iktisat, ekonomide sadece kadını değil, aynı zamanda kadın bakış açısını da içerecek biçimde ekonomiyi inceleme amacındadır. Ayrıca, iktisat disiplininin tüm yaklaşım ve kuramlarını da kadın temelli, cinsiyet ayrımcılığı bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Diğer bir ifade iktisat disiplini, ona bağlı kurum ve yapıları toplumsal cinsiyet kodlarına dayalı ayrımcılık temelinde yeniden ele alınıp sorgulanmasını içermektedir (Serdaroğlu, 1997: 69)

Ayrıca, ana akım iktisat ev içindeki ve toplumdaki cinsiyetçi iş bölümünü biyolojik olarak veri alırken, hem kadının ev içi emeğini değersizleştirmekte hem de

kadınların ücretli ya da ücretsiz işçiler olarak yaşadıkları sıkıntıları yok saymaktadır. Feminist iktisatçılar, kadınların yaşadığı bu sıkıntıların ataerkil sistemin yarattığı cinsiyetçi rollerden beslendiğini ve iktisat anlayışının gizil de olsa “modernist bilimin ikiciliklerince sarmallanan erkek egemen ideoloji” ile kadınların ekonomik hayattaki sıkıntılarını arttırdığını düşünmektedir (Serdaroğlu, 1997: 73).

Bu bağlamda, feminist iktisada göre kadının ev içi uğraşları, günlük ihtiyaçların dışında aynı zamanda hane bireylerinin eğitiminin, kişisel gelişiminin, iletişim kurma kabiliyetlerinin ve akla gelebilecek, bireyi birey yapan toplum içerisinde tüm boyutlarıyla ayakta tutan değerlerinin üretilmesini ve yeniden üretilmesini sağlar. Yeniden üretim, yalnızca biyolojik ve fiziksel ihtiyaçların karşılanmasından ibaret değildir. Aynı zamanda, örneğin çocukların bağımsız kişiler olarak yetiştirilmesi, kişisel ve duygusal gelişimlerinin sağlanması, yaşlı ve hastalara sevgi, güven hislerinin sağlanması gibi tüm faaliyetlerin yenilenecek yinelenmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılmasının sağlanması için yapılanları da içermektedir (Memiş ve Özay, 2011: 9).

Buna ek olarak feminist iktisatçılar, kadınların işgücü piyasasında erkeklerle eşit koşullara sahip olması ve ayrımcılığın ortadan kalkması için pozitif ayrımcılık, eşit olanaklar ve değer eşitliği gibi bazı politika önerilerinde de bulunurlar (Doğan Günday, 2011: 110).

Özetle ifade etmek gerekirse feminist iktisat, iktisat literatüründe ikincil olarak nitelenen ev içi üretim, aile, çocuk bakımı, yoksulluk-kadın ilişkisi, ihtiyaçların temini gibi konuların önemini göz önüne sererken; modelleştirmede de yönetsel anlayışlar temelindeki insan davranışlarına ilişkin varsayımları yapısızlaştırarak mevcut egemen sınırlandırmaların aşılması ve iktisatta egemen yaklaşımlarla uyumlu bir yöntem sergileyen yanlı iktisat eğitiminin tekrardan ele alınıp düzeltilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Eroğlu ve İşler, 2004: 68-69). Bu noktada, geçmişten günümüze kat ettiği yola ve gösterdiği gelişime bakarak feminist iktisadın günden güne daha da ilerleyerek toplumsal bir değişime işaret edeceği düşünülebilir. Geleneksel ve ana akım iktisadın sınırlarına kadınların da dâhil edilmesi ve feminist yönde gelişim sağlaması ancak feminist iktisat ile başarılabilir.

2.4.TÜRKİYE’DE KADIN YOKSULLUĞU

Türkiye’de yoksulluk ile ilgili çalışmalarda genellikle, yoksulluğun boyutu ve yoksul kesimin profili incelenirken, kadınların yaşamış olduğu yoksulluk ve yoksulluk üzerinde daha az durulmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, ‘Türkiye’de kadın yoksulluğunun görünmezliği’ olduğu söylenebilir. Bu görünmezlik

büyük oranda kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmaların analiz birimi olarak haneyi esas almalarından ve hane içi kaynak dağılımı açısından kadınların yaşadığı yoksulluk ve yoksunluğu dikkate almamalarından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, kadına yönelik cinsiyet eşitsizliği ve cinsiyetçi iş bölümü de görünmez olan yoksulluğun çekirdeğini oluşturmaktadır. Yine kadın yoksulluğunun görünmezliğinin bir diğer nedeni de, kadınların Türkiye'nin geniş kayıt dışı ekonomisi için ucuz ve güvencesiz işgücü olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu görünmezlik ise, kadınların yaşadıkları yoksulluğun araştırılmasının önünde ciddi engeller barındırmaktadır (Ekiz Gökmen, 2013: 51).

1980 sonrası Türkiye'de dünyadaki gelişmelere paralel olarak neoliberal politikalar hâkim kılınırken; ihracata dayalı büyüme, serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi, özelleştirmeler, finansal serbestleşme ve sosyal güvencelerdeki daralma süreci Türkiye'de de yoksulluğun boyutlarını arttırmıştır (Yiğitbaş Akça, 2005: 48).

Bu çerçevede, sosyal devletten vazgeçiş sürecinde yoksulluk küreselleşirken, yoksulların içinde kadınların sayısı artmakta ve yoksulluğun kadınsılaşmasının yeni formları ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda ülkemizde yoksulluk, kadınlar için gelir ve servet temelli ekonomik yoksunluklar kadar, yasal ve toplumsal hak ihlalleri ya da mahrumiyet, dışlanma ve şiddetle de görülmektedir (Sallan Gül, 2005: 25).

Yine bu dönemde 1980'lere kadar sürdürülen tarımsal destek politikaları kaldırılırken, özelleştirmeler nedeniyle kamu şirketleri çalışanlarını işten çıkarmaya başlamış ve özel sektörde yaşanan rekabet de emek maliyetlerini düşürme yönünde baskı oluşturmuştur. Bu gelişmelerin sonucu tarım ticarileşmiş ve bununla da bağlantılı olarak kırdan kente göç hızlanmıştır. Toplam istihdam içerisinde hali hazırda tarımın payı yüksek bir düzeyde olsa da, 1980'lerden itibaren hızlı bir şekilde düşmektedir (Buğra'dan Akt. Ekiz Gökmen, 2013: 52). Buna göre, toplam istihdam içinde tarımın payı 1988'de %46,5 iken, Ocak 2019 itibariyle %17,0 olmuştur (TÜİK, 2019a: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30682>).

Bu noktada Türkiye'de ağırlıklı olarak tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, neo-liberal tarım politikaları sonucunda köyden kente göç ettiklerinde kentte ya ev kadını olmuşlar ya da kayıt dışı işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Kırdan kente göç eden kadının kentte eve kapanması ya da formel işgücü piyasasının dışında kalmasının arkasında ataerkil yapının ev dışında çalışmayı olumsuzlayan bakışı kadar, uygun iş bulma umudunun olmaması da yer almaktadır.

Bir başka ifadeyle Türkiye ekonomisinin yeterli düzeyde istihdam yaratmaması yer almaktadır (Şener, 2012: 60-61).

Bu bağlamda, Türkiye’de kadın istihdamının genel özellikleri; kadınların işgücüne katılımının düşük düzeyde gerçekleşmesi, göçle şehre gelen kadınların istihdam dışında kalması, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları için genel ücret düzeyinin düşük olduğu sektörlerde istihdam edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Buna ek olarak, kırdaki istihdam edilen kadınlar büyük ölçüde ücretsiz aile işçisi olarak, kentte kayıt dışı sektörde asgari ücretin altında ve evde düzensiz ve sigortasız fason işlerde çalışmaktadır (Şener, 2012: 60).

Bu çerçevede, kadınların işgücü piyasasından tamamen dışlanmaları veya kayıt dışı sektörde düşük ücretler alarak çalışmak durumunda kalmaları, kadınların yoksullaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda, işgücü piyasasında yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle beraber eğitim hizmetlerine erişim, haklarda ve kaynaklarda yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile kadınların maruz kaldıkları her türlü şiddet de, kadınları yoksulluğa karşı korunmasız hale getirmekte ve başka bir ifadeyle de kadın yoksulluğuna neden olan faktörlerin başında gelmektedir.

Buna göre, TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2017 yılında, 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı %47,1 olup kadınların işgücüne katılım oranı %28,9 iken, bu oran erkeklerde %65,6 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2017 yılında cinsiyete ve ekonomik faaliyetlere göre istihdam oranı incelendiğinde, kadın istihdamı en fazla hizmet sektöründe olmuştur. Buna göre; tarım sektöründe toplam istihdam oranı %19,4, erkek istihdam oranı %15,4, kadın istihdam oranı ise %28,3 olmuştur. Sanayi sektöründe toplam istihdam oranı %26,5, erkek istihdam oranı %31,4, kadın istihdam oranı ise %15,6 olmuştur. Hizmet sektöründe ise toplam istihdam oranı %54,1 olup bu oran erkeklerde %53,2, kadınlarda %56,1 olarak gerçekleşmiştir. Bütün bunlara ek olarak, Türkiye genelinde kadınların işsizlik oranı %12,6, erkeklerin ise %8,8 iken, iş gücüne dâhil olmayanların %38,7’sinin bakım sorumluluğu bulunurken erkeklerde bu oran %14,8, kadınlarda ise %45,9 olarak kayıtlara geçmiştir (TÜİK, 2019b: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>). Bu da, ataerkil toplum yapısının kadın üzerindeki tahakkümünün bakım emeği noktasında cinsiyet eşitsizliği ile bağlantılı olarak kadına yüklediği sorumluluğun somut göstergesidir.

İşgücüne katılımında yaşanan cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak Türkiye’de çalışabilir yaştaki (25-54 yaş arası) kadınların %62,5’nin herhangi bir kişisel geliri

bulunmazken, erkeklerde ise aynı oran sadece %5,4'tür. Kadınların büyük bir çoğunluğunun kişisel gelire sahip olmaması ise kadın yoksulluğunun önemli bir göstergesi olurken, ayrıca işgücüne katılımda yaşanan cinsiyet eşitsizliğine ek olarak işgücü piyasasında kadınlar aleyhine gerçekleşen ücret farklılıkları ve eşitsizlikleri de, kadınların yoksullaşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Ekiz Gökmen, 2013: 53).

Kayıt dışı istihdam da kadınlar için önemli bir sorun alanını teşkil etmektedir. 2000 yılında kayıt dışı istihdam kırsal kesimlerde %73,8 (kadın %91,4; erkek %64), kentsel yerlerde %28,8 (kadın %30; erkek %28,5) iken, 2008 yılında kayıt dışı istihdam kırsalda %66,6 (kadınlarda %89,1; erkeklerde %55,3) ve kentsel yerlerde %33,4 (kadınlarda %36,6; erkeklerde %32,5)'dür. 2011 yılı verilerine göre kayıtdışı istihdam oranı %42,1 iken, kadınlarda bu oran %49,6'dır. Yine ev eksenli-fason çalışanların büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. Ev eksenli çalışma toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi, atipik istihdam biçimlerinin yaygınlaşması anlamında da önemli bir sorun olmaktadır. Özellikle eğitim düzeyi düşük olan kadınlar evde yaptıkları ya da dışarıda birkaç saat çalıştıkları işleri tercih etmektedir. Böylelikle ev ile aile hayatını uyumlaştırmaktadırlar. Ev eksenli çalışma ile kısmi saatli çalışma biçimleri kısa vadede gelir yoksulluğunu azaltsa da uzun vadede yoksulluğun kalıcılaşmasını beraberinde getirebilmektedir (Şener, 2012: 61).

Eğitimde de kadınlar aleyhine toplumsal cinsiyet eşitsizliği söz konusudur ve eğitim ile yoksulluk arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır. Buna göre, 2011 yılı itibariyle okuryazar olmayan kadınların oranı %7,8, erkeklerin oranı ise %1,7'dir ve eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riski hem kadın hem de erkekler için azalmaktadır (TÜİK, 2012: 58). Bu kapsamda, 2017 verilerinde yer alan eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katıldıkları görülmektedir. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,9, lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı %27,7, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %34,3, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %42,6 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %72,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019b: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>).

Türkiye'de kadınlar yaşadıkları yoksullukla bağlantılı olarak farklı boyutlarda ve biçimlerde şiddete de maruz kalabilmektedirler. Bu bağlantıda, erkeğin ataerkil toplumsal yapının kendisine yüklediği ailenin geçimini sağlama rolünü yerine

getirememesi, aile içi iktidarının sarsılmasına yol açmakta ve şiddete yönelebilmek eğilimini güçlendirmektedir (Sallan Gül, 2005).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, yoksulluk kadın için şiddet, şiddet ise yoksunluk anlamına gelmekte, yoksullukla artan şiddet, şiddetle artan yoksunluk kadınların yoksullaşmasına neden olmaktadır. 2008 yılı itibariyle 15 yaş ve üstü kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları fiziksel şiddet oranı %39,3; cinsel şiddet oranı ise %15,3'tür. Fiziksel veya cinsel şiddetin herhangi birine maruz kalanlar dikkate alındığında ise bu oran %41,9'a ulaşmakta ve neredeyse her 2 kadından birinin fiziksel veya cinsel şiddete uğradığını ortaya koymaktadır. Kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, kadınların eğitim ve refah düzeylerinin artması ile azalmaktadır. Hiç eğitimi olmayan ya da ilköğretimi bitirmemiş kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, lise ve üzeri eğitimi olan kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddetin iki katından daha fazladır. Yine düşük refah düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddet, yüksek gelir düzeylerinde kadınların maruz kaldıkları fiziksel ve cinsel şiddetten yaklaşık olarak iki kat daha fazladır (KSGM, 2009: 46-47-48). Belirtilen bu veriler ışığında, yoksullukla kadına uygulanan şiddet arasındaki güçlü ilişkinin doğru orantılı bir şekilde var olduğunu ifade edebiliriz.

Son olarak ifade etmek gerekirse, bütün bu faktörler göz önüne alındığında ve birleştirildiğinde, ayrıca yukarıdaki veriler de genel anlamda dikkate alındığında, Türkiye'de kadın yoksulluğu erkeklerin yoksulluğundan daha yüksektir. Bu da yoksulluğun cinsiyetli olduğunu gösterir; başka bir ifadeyle erkekler ve kadınların yoksulluğu farklı ve eşit olmayan koşullarda yaşamaları yoksulluğun cinsiyetçi niteliğini ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:
MEDYADA KADIN YOKSULLUĞUNUN TEMSİLİNE YÖNELİK
HABERLERİN ANALİZİ

3.1.MEDYADA KADIN VE YOKSULLUĞUN TEMSİLİ

Basın-yayın sanayiindeki gelişmeler, radyo ve televizyon gibi sesli ve görüntülü basının yaygınlaşması, teknolojiadaki hızlı gelişmelerin klasik basın kavramıyla ifade edilemeyecek bir boyuta ulaşması, bu gelişmelerin tümünü kapsayacak bir kavrama ihtiyaç göstermiştir. Bu noktada, kitle iletişimi bütün bunları içeren bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kitle iletişimini sağlayan gazete, radyo, televizyon gibi araçlara da kitle iletişim araçları adı verilmektedir. İngilizce'den dilimize yerleşen ve kitle iletişim araçları anlamına gelen 'Mass Media'nın kısaltılmış şekli olan "medya" da son dönemde bu anlamda yaygın olarak kullanılmaktadır (Avşar & Demir, 2005: 17).

Kavramı en geniş anlamıyla ele aldığımızda, her türlü sözlü, yazılı, basılı, görsel imge ve metinlerin dâhil olduğu ve kitlelere de ulaşabilen çok geniş bir iletişim aracı olarak tanımlanabilir (Nalçaoğlu, 2003: 52). Medya, farklı veya her türden mesajı, kendi yayın politikasına ve aracın özelliklerine göre şekillendirerek, birbirinden farklı sosyo-demografik özelliklere sahip olan kitlelere taraflı bir şekilde dağıtım yapan kitle iletişim aracıdır (Mora, 2008: 78).

Sunduğu çok sayıda mesajla insanların dünyayı tanımlama biçimleri üzerinde etkili olan medya, sürekli yeni anlamlar ve simgeler üretirken ve de bunları insanlara aktarırken, esas gücünü, dünyaya bakışımızı şekillendirebilmesi, düşüncelerimizin temel kaynağı olabilmesi gerçeğinden almaktadır. Bireyler kendi deneyimlerinin dışında kalan dünyayı ve bu dünyanın olay-olgularını kitle iletişim araçlarının aktardığı biçimde kavramaktadırlar. Medyanın gücü temelde paraya, yasal ve yönetimsel güçlere dayanmakla birlikte bu güç daha sonra, içeriği şekillendirme gücüne dönüşmektedir. Dolayısıyla bu kurumlar, insanların dünyaya bakışını ve okumasını belirleme gücünü elde etmektedir (Burton'dan Akt. Yıldırım Aykurt, 2010: 61). Bu anlamda, medya hem etki alanını gitgide genişleterek hem de insan yaşamının her anına sinerek birey ile toplum üzerindeki etkisini de arttırmaktadır.

Bu çerçevede çalışmamızın ana teması yoksulluk ve yoksulluğu en derinden yaşayan kadınların yoksulluğunun medyadaki temsili ve bu temsilin yoksullukla mücadeledeki yerinin araştırılmasıdır. Bu konudaki ön varsayımlarımızdan biri medyanın yoksulluğu olgusallaştırmadığıdır. Bu bağlamda yapılan çalışmalara

baktığımızda ise genellikle güçlü sermaye yapısının mülkiyetinde olan veya kontrolünde faaliyet yürüten medyada yoksulluğun temsilinin oldukça sorunlu olduğu gözlenmektedir (Doğan, 2015: 889).

Doğan'ın Elazığ merkezde bulunan 37 mahallede ikamet eden 200 kişilik bir örneklem gurubu üzerinde yaptığı alan araştırmasına göre, yoksullar kendilerinin medyadaki temsillerine memnuniyetle yaklaşmaktadır. Yoksullar medyaya güven duymakta ve bu yüzden de temsilin doğru yapıldığına inanıp bu şekilde devam etmesi gerektiğini belirtmektedirler (Doğan, 2015).

Aksoy'un (2010) çalışmasında ise yapılan analize göre, yoksulluk genellikle medyada görmezden gelinmekte ve dolayısıyla yok sayılmaktadır. Ayrıca yoksulluk, ekonomik ve politik bağlamından koparılıp kişiselleştirilmektedir. Ancak buna karşın, yoksulluğa yönelik bir taraftan fotoğraflar kullanılıp yoksulluk görsel malzeme haline getirilirken, diğer taraftan haber fotoğraflarında genel olarak kadın fotoğraflarına yer verilerek yoksulluk kadınlaştırılmakta ve suçla bağdaştırılmaktadır.

Bir başka çalışma da Özen Taçyıldız'ın "Türkiye'de Yoksulluk ve Basına Yansıması" adlı araştırmasıdır. Taçyıldız (2006), haberlerde ya da köşe yazılarında kullanılan dilin, yoksulluğu dramatikleştirerek yoksullara acıma söyleminden onları suçlayan, ötekileştiren ya da başarılarını öven bir yelpazede çeşitlenebildiğini ifade etmektedir.

Bir diğer çalışma ise, Aksu Bora'nın (2005) medyada yoksul çocukların temsiline ilişkin yaptığı araştırmadır. Bora, çocuk yoksulluğunun basında birkaç şekilde ele alındığını ifade etmektedir. Buna göre, yoksul çocuklar yoğun olarak mağduriyetleri üzerinden yaratılan hikâyelerle ve bu çerçevede devletin ya da çeşitli kuruluşların yoksul çocuklara yardım eli uzatmasıyla ilgili olan anlatılarla haberlerde yer almaktadır. Ayrıca genel anlamda 'fobik temsiller' olarak ifade edilen yoksul çocuklar, "tinerci" türünden nitelermelerle haberlerde kendilerine yer bulmaktadır.

Yoksulluğun haber medyasındaki sunumuna dair Batı'daki literatüre baktığımızda ise, konuyla ilgili olarak daha önce yapılmış bir çalışma olan "Media Images Of The Poor" (Bullock vd., 2001) ile karşılaşılmaktadır. Yoksulların medyada nasıl sunulduklarına yönelik gerçekleştirilen çalışmada, yoksulluk, "medyada sınıf sınır ve farklarının bulanıklaştırılması, yoksulluğun görmezden gelinerek yok sanması, yoksulluğun görselleştirilmesi, yoksulluğun suçla ilişkilendirilmesi, yoksulluğun ırkla ilişkilendirilmesi, yoksulluğun kadınlaştırılması" olmak üzere altı başlık altında değerlendirilmiştir.

İngiltere’de yapılan “The Media, Poverty and the Public Opinion” başlıklı bir diğer araştırma raporunda (McKendrick vd., 2008) ise kamuoyunun yoksulluğa dair kanaatlerinin oluşmasında ve şekillenmesinde medyanın önemine dikkat çekilmektedir. Bunların dışında yoksulluğun suçla ilişkilendirildiği ve medyada nasıl gösterildiğinin araştırıldığı (Huhmann ve Brotherton, 1997) çalışmalar da mevcuttur (Aksoy, 2010; Gökcalp ve ark., 2010).

Yapılan bu çalışmaları genel anlamda değerlendirmeye aldığımızda, özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren holdinglerin sahipliğine geçen haber medyasının yoksulluğa ilişkin sorunlu bir temsili içerisinde barındırdığını ve yoksulluğu yeterince gündeme getirmediğini söyleyebilmek mümkündür. Yoksulluk, haber metinlerinde ekonomi-politik bağlamından uzaklaştırılarak bireyselleştirilmekte ve kurgulanmış kişisel hikâyeler olarak aktarılmaktadır. Bu noktada yoksullar da gazetede haberlerinde, temsil edilirken sıklıkla ötekileştirilmekte ve marjinalleştirilmektedir.

Araştırmamızın ana konusunu oluşturan kadın yoksulluğuna baktığımızda ise, bu konuyla ilgili çok az çalışmanın olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak, kadın yoksulluğu genel olarak yoksulluk çalışmalarında bir alt başlık olarak ‘yoksulluğun kadınlaşması’ adı altında yer alabilmiştir. Bu noktada, en genel anlamda yoksulluğun ve kadın olgusunun medyada ve gazete haberlerinde nasıl temsil edildiği ile ilgili genel bilgilere ulaşmak için medyada temsil olgusu üzerinde durulması çalışmamız açısından gerekli olmaktadır.

Temsili kısaca dil aracılığıyla anlamın üretimi olarak ifade edebiliriz. Hall’a göre, temsil dil aracılığıyla zihnimizdeki kavramların anlamlarının üretimidir. Temsil bize, insanların, nesnelerin ya da olayların gerçek dünyasının ya da hayali nesnelerin, insanların ya da olayların hayal ürünü dünyasının her ikisini de ifade etme gücünü veren dil ve kavram arasındaki bağ olarak nitelendirilebilir (Akt. Özer, 2011: 164). Bu noktada medyanın seçme, kurgulama, tasarlama gibi faaliyetleri sonucunda nasıl bir toplumsal gerçeklikle çevrili olduğumuza dair bilgi ve algılarımızı ‘inşa’ ettiğini söyleyebiliriz. Bir başka ifade ile medya gündelik söylemlerde fazlaca sorgulanmadan kabul edilen ‘toplumsal gerçekliğin’ kurulmasına katkıda bulunan mekanizmalardan biridir. Kimi zaman medya metinleri dünyayı olduğu gibi yansıtma kaygısından uzak, oluşturulmak istenen dünyayı resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı oluşturmak amacıyla kurgulanmaktadır (Bayrak, 2007: 47).

Bu çerçevede, haber metinleri de medya tarafından üretilen bir temsil biçimidir. Van Dijk, meydana gelen olayların birçoğu hakkında bilgi edinmenin ve fikir sahibi olabilmenin büyük ölçüde medyanın haber söylemine dayandığını ifade etmektedir (Akt. Yıldırım Aykurt, 2010: 62). Bu ifade, haber söyleminin gücünü ortaya koyarken, hedef kitleye hangi olayların haber haline getirilerek iletileceğini belirleyen medya, bu anlamda bir temsil aracıdır.

Bu bağlamda yoksulluğun medyada temsili ile bağlantılı olarak, Bauman'ın tespitleri medyanın bu konudaki işlevine dair önemli açıklamalar getirmektedir: Bauman'a (1999: 116) göre, yapılan haberlerde yoksullar, ahlâkları bozuk ve suç eğilimli insanlar olarak sunulurken, bir diğer vurgu da çalışmamaları üzerinedir. Yoksullukları kendi tercihlerinin sonucu olduğu için vicdanen rahat olmak gerekir. Ancak vicdanların tamamen susturulabilmesi yardım faaliyetlerini (Bauman'ın deyişi ile 'hayırseverlik panayırları) kontrol eden medyanın başvurduğu yollarla mümkün olabilmektedir.

Ayrıca, “yoksulluğun medyada temsilinde fobik, patetik, sözde-nesnel, simgesel yok edilme temsil kategorileri öne çıkmaktadır”. Korku ve nefretin söz konusu olduğu fobik temsil kategorisinde, yoksullar, suç, korku, kötülük ve nefretin kaynağı olarak sunulmaktadır. Patetik temsil kategorisinde, yoksul bireyler haberlerde, yoksullukları nedeniyle yaşadıkları intihar ve şiddet gibi olaylarla dramatize edilerek acıma duygularının kabartıldığı temsillerle gösterilmektedirler. Bir diğer kategori olan sözde-nesnel temsilde de, yoksulluğa ilişkin genel istatistik veriler öne çıkarılarak haber metinlerinde yer alırken, simgesel yok edilmede ise özellikle dramatik haber hikayelerinde yer alan yoksul bireylerin göz ardı edildikleri, silindikleri ve yok edildikleri söylenebilir (Gökalp ve ark., 2010: 158).

Özetlemek gerekirse, yoksulluk medya aracılığıyla görünmezleştirilip, televizyon aracılığıyla da seyirlik hale getirilebilmektedir. Buna ek olarak yoksulluk, isyan, şiddet, suç gibi yönelimleri birleştiren suçlayıcı söylemlerle medyada haberlere konu olurken, yoksullar gazetelerin üçüncü sayfalarının vazgeçilmeyen oyuncularına haline gelmektedir.

Medyada kadının nasıl temsil edildiğine baktığımızda ise, gerek temsil ve stereotipler üzerine yapılan çalışmalar, gerek toplumsal cinsiyet olgusunu irdelemeye yönelik olan ve ortaya çıktıkları 1970'li yıllardan bu yana “kadın araştırmaları”, “feminist araştırmalar” ve “toplumsal cinsiyet araştırmaları” biçiminde farklı adlar altında sürdürülen araştırmalar, feminist kuramlarla iletişim kuramlarını

harmanlayarak medyada kadınların farklı temsil biçimleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Örneğin, 1970'lerin başında Dominick ve Rauch'un Amerikan televizyon reklamları üzerine yaptıkları içerik analizine dayalı bir araştırma, kadınların öncelikle ev kadını olarak temsil edildiklerini, meslek sahibi olduklarında da bu mesleklerin genelde "kadın meslekleri" olarak adlandırılanlar (sekreter, hostes, manken vb.) olduğunu ortaya koymaktadır (Dominick ve Rauch'tan Akt. Uğur Tanrıöver, 2007: 156-157).

Bu bağlamda, medyada kadınların temsili üzerine çalışma yapan akademisyenlerin bulunduğu ortak payda, cinsiyetçi bakış açısının medyada var olmasıdır. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nce yürütülen çalışma kapsamında Prof. Dr. Mutlu Binark tarafından hazırlanan "Politika Dökümü, Kadın ve Medya" başlıklı çalışmada bu konuya geniş çapta yer verilmektedir. Çalışmada kadının kitle iletişim araçlarında ya hiç yer almadığına, görmezden gelindiğine ya da ataerkil rollerle karşımıza çıkarıldığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca, medyanın haber ve yorumlar aracılığıyla toplumsal önyargıları yeniden ürettiğine, böylelikle geleneksel kadın imgesini pekiştirdiğine dikkat çekilmektedir (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2016: 39; https://www.tgc.org.tr/images/kadin_ve_medya_kilavuz.pdf).

"Medya, kadının üretici, tüketici ve amaca ulaşma yönünde araç olarak kullanılması biçimleri ile kadının günümüz rollerine ilişkin analizi açısından model teşkil etmektedir" (Fidan, 2000: 123). Bu noktada medya, bir taraftan kadını tüketici olarak hedeflerken diğer taraftan da obje olarak değerlendirip kitlelere sunarak kendisi de tüketebilmektedir. Bu sunuş; güzel, iyi anne, uyumlu eş ya da cinsel bir obje veya davetkâr kadın olarak yapılabilmektedir. Kadınlar çoğunlukla şiddetin nesnesi; savaş, çatışma, doğal olaylar ve ailevi dramlarda acının simgesi ya da şaşırtıcı başarıların örneği olduklarında birey olarak haber öznesine dönüşebilmektedir. Bunların dışında haberleştirildiklerinde ise, kendilerine biçilen geleneksel roller yeniden üretilmekte, bağımsız bireyler olarak değil erkeklerin yakını (karısı, kızı, sevgilisi vb.) olarak atfedilen dolaylı kimliklerle sunulmaktadır (Çağlar, 2014: 69-70).

Bu çerçevede kadınlar, medyada çoğunlukla sadık eş, iyi anne gibi birtakım geleneksel rollerle birlikte, hem cinsellikleriyle öne çıkarılan bir obje hem de şiddet görüp tecavüz edilen mağdur kadınlar olarak yer almaktadır (Uğur Tanrıöver, 2007; Deniz, 2010: 3203). Ayrıca kadın, sıklıkla namus, zina, aldatılma, intikam, kıskançlık gibi konularla medyanın gündeminde tutularak ötekileştirilmektedir.

Genel anlamda özetleyecek olursak, kadınlar medya ve gazete haberlerinde dramın ve trajedinin fazla olduğu üçüncü sayfa haberlerinde şiddet olaylarının nesnesi

ya da öznesi veya cinsel bir obje, eğlence aracı gibi birtakım temsillerle magazin malzemesi olurken, fedakâr anne ve eş temsilleriyle de sunulmaktadır. Bu bağlamda kadınların yoksulluk çerçevesinde bir temsillerinin olmadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu durum kadınların ekonomik ve eğitim sorunlarına ilişkin hususlarda temsil olarak gazetelerde yer verilmediği sonucuna varıldığını işaret ederken, araştırmamızın en önemli varsayımı olan Türkiye’de “kadın yoksulluğunun görünmezliği”nin medya tarafından da görmezden gelindiğini göstermektedir.

3.2.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Toplumsal bir sorun olan yoksulluğun, bilhassa kadın yoksulluğunun ele alınması gereken önemli bir konu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bulunduğumuz dönemde, yoksulluk ya hanelerle sınırlandırılmakta ve bireyselleştirilmekte ya da kadın ve yoksulluk olgularıyla bağlantılı olarak kadın yoksulluğu görmezden gelinmektedir. Bu çerçevede, medyanın her alanda belirleyici olabildiği günümüzde kadın ve yoksulluk olgularının temelinde kadın yoksulluğu konusundaki algılanışın belirlenmesi açısından medyanın durumunun irdelenmesi önemlidir. Kadın yoksulluğuyla ilgili bu tez çalışmasında da, Türkiye basınının en önemli organlarından biri olan gazetelerde kadın yoksulluğu konusuna nasıl yer verildiğinin araştırılması ve daha önceki bölümlerde anlatılan kadın ve yoksulluk olgularının gazetelerde ne kadar yer bulabildiğinin çözümlenmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca araştırmamızın hipotezleri şöyledir:

- 1) Medya kadınların yoksulluğunu görmezden gelmektedir.
- 2) Medyada kadınlar, ‘kadın emeği’ bağlamında ekonomik bir özne olarak gösterilmemektedir.
- 3) Medyanın en önemseydiği haberleri içeren gazetelerin ana sayfalarında yoksulluk ve kadın yok sayılmaktadır.
- 4) Medyada kadınlara haberin kaynağı olarak yer verilmemektedir.
- 5) Medyada kadınlar genel olarak kimlikleri, icraatı, başarılarıyla değil, yaşadıkları mağduriyetler ile dramatize edilerek öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda tez çalışmamızın bu bölümünde sırasıyla; araştırmanın amacı, örnekleme ve metodu (yöntemi) açıklanacaktır.

3.2.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacını ulusal yazılı basında yoksulluğun ve de özellikle toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve yoksulluk olgusunun araştırılması ve gazete

haberlerinde kadının nasıl temsil edildiği ulusal anlamda günlük yayımlanan ve farklı ideolojilere ve politikalara sahip üç gazetenin incelenmesi oluşturmaktadır.

3.2.2. Araştırmanın Örnekleme

Türkiye’de farklı ideolojik yönelimde olan gazeteler ile ana akım gazeteler bulunmaktadır. Bu gazeteleri farklı görüş ve ideolojilere yönelik olarak gruplandırmak mümkündür. İletişim ve gazetecilik üzerine yapılan çalışmalar genellikle ana akım, sağ ve sol olmak üzere üç farklı görüşe yakın gazeteleri seçerek analizlerini yapmaktadır. Bu noktada, araştırmamız için tüm basını temsil edebilecek çeşitli medya gruplarına ait gazetelerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca farklı gruplara ait gazeteleri incelemek, farklı bakış açılarını tespit ederek karşılaştırma yapma fırsatı da sunmaktadır. Buradan hareketle, yoksulluk ve kadın olgularının kadın yoksulluğu bağlamında incelenmesinin amaçlandığı çalışmamızda ana akım gazete olarak ‘Hürriyet’, muhafazakâr sağ eğilimde olan ‘Yeni Şafak’ ve ulusalcı sol olarak da ‘Cumhuriyet’ gazeteleri ele alınacaktır. Bağlantılı olarak, bu noktada farklı ideoloji ve politikalara sahip olan bu üç gazetenin Türkiye’de haber ve köşe yazıları açısından basın dünyasını önemli ölçüde yansıttığı düşünülebilir.

Bu çerçevede, ‘Hürriyet’, ‘Yeni Şafak’ ve ‘Cumhuriyet’ gazetelerinin kadın ve yoksulluk bağlamında çözümlenmesinin hedeflendiği araştırmada yer alacak zaman dilimi 09 Haziran-05 Eylül 2017 tarihleridir. Ramazan ayından kurban bayramının bitişine kadar ele alınan bu sürede yoksulluk ve yardımlaşma haberlerinin artış gösterdiği gözlenmektedir. Belirlenen gazetelerin konuya yaklaşımının incelenmesi açısından Türkiye toplumunun yoksulluğa karşı daha duyarlı olduğu düşünülen Ramazan ayı ve kurban bayramı süreci, araştırma için üzerinde durulması gereken dönemlerden biri olarak gösterilebilir. Ancak bu tarihlerin seçilmesinde medyanın doğal halindeyken incelemeye alındığında bizlere ne gibi veriler sunacağını tespit etmek için rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Ek olarak, bu gazetelerdeki köşe yazıları, reklam, röportaj ve spor haberleri gibi bölümler dışarıda tutularak kadın ve yoksulluğu konu alan yurtiçi ve yurtdışı her türden haber araştırma kapsamına alınmıştır. Ayrıca ‘Hürriyet’ gazetesinin ‘Ege’ eki dışında gazete ekleri incelemeye dâhil edilmemiştir.

Gazetelerin belirlenen dönem içinde, kadın yoksulluğunu konu alan haberlerinde ideolojik eğilimlerinin ne ölçüde belirleyici olduğu, “yoksulluk” ve “kadın” olgularına nasıl yaklaştıkları, bu olguları haber metninde nasıl kurdukları, insanlara nasıl sundukları, sunarken ne gibi öğelerden yararlandıkları, tüm bu kademelerde

birbirlerinden farklı temsil ve söylemlerinin olup olmadığı noktaları araştırmamız açısından önemlidir. Bu bağlamda ‘Hürriyet’, ‘Yeni Şafak’ ve ‘Cumhuriyet’ gazetelerinde 09 Haziran-05 Eylül 2017 tarihleri arasında çıkan yoksulluk haberleri kadın ve kadın yoksulluğu kuramsal çerçevesi içerisinde sayısal verilerden de yararlanılarak nitel veri analiziyle incelenecektir.

3.2.3.Araştırmanın Metodu (Yöntemi)

Kadın ve yoksulluk olgularının kadın yoksulluğu bağlamında yazılı basında temsili üzerine yapılan bu çalışmada yöntem olarak nitel veri analizi metodu kullanılmıştır. Bununla beraber, araştırmamız açısından uygun niteliklere sahip olan betimsel analiz modelinden yararlanılmıştır.

“Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir. Diğer bir deyişle nitel analiz yapan araştırmacı, alandan toplamış olduğu verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve ortaya çıkartmaya çabalamaktadır” (Özdemir, 2010: 328).

Nitel araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesi süreci, zor ve çaba gerektiren bir aşamadır. Esasında bu zorluk, her nitel araştırmada ulaşılan verilerin farklı özelliklere sahip olmasından ve dolayısıyla standart bir veri çözümlenme sürecinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Alanyazında da veri çözümlenme sürecinin standartlaştırılmasının nitel araştırmacıyı sınırlayacağı vurgulanmaktadır. Bununla beraber, alanyazında genel olarak iki tür veri çözümlenme süreci önerilmektedir. Bunlar; betimsel çözümlenme ve içerik çözümlenmesidir (Balaban Salı, 2016: 127).

Bu çerçevede, bu araştırmada betimsel çözümlenme yöntemi kullanılmıştır. Betimsel çözümlenme konuyla ilgili verilerin temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması sonucu oluşan nitel bir veri analiz türüdür. Alıntılara çokça yer verilen bu analiz yönteminde 4 aşamalı bir yapı var olmakla beraber, ilk aşama araştırma soruları, kavramsal çerçeve ve gözlem gibi kısımlardan oluşan çerçeve aşamasıdır. Böylece verilerin hangi temalara özgü yapılacağı ve sunulacağı saptanmış olur. İkinci aşamada elde edilen veriler çerçeveye uygun bir şekilde okunup düzenlenirken, üçüncü aşama verilerin tanımlanması ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılara başvurulmasıdır. Son aşama ise ortaya çıkan bulguların açıklanıp anlamlandırılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224).

Bu noktada, araştırmamız belge analizi yöntemiyle yapılmıştır. ‘‘Doküman incelemesi, çalışılacak konular ile ilgili olarak yazılı ve basılı belgelerin tespit edilmesi ve analizini içermektedir’’ (Yıldırım ve şimşek, 2011: 187).

3.3.BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.3.1.Sayısal Veriler

Araştırmamız kapsamında, örneklem olarak seçilen gazetelerde ‘genel yoksulluk ve kadına’ ilişkin haberlerin genel dağılımını özetlediğimiz Tablo 2, ardından sonraki alt başlıklar içinde yer alan Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6, temsilin içeriğine dair bilgi vermemekle birlikte, incelenen dönem içerisinde ‘yoksulluk’ ve ‘kadın’ olgularının sunumlarına ilişkin sayısal verilerle bağlantılı genel bir fikir vermeleri açısından önemlidir.

Tablo 2: Kadın ve Yoksulluğa İlişkin Haberlerin Seçilen Gazetelerdeki Genel Dağılımı

	Kadın	Yoksulluk	Toplam
Cumhuriyet	145	117	262
Hürriyet	301	92	393
Yeni şafak	62	137	199
Genel Toplam	508	346	854

Tablo 2’ye göre seçilen gazetelerin 88 günlük dönem içinde ‘yoksulluk’ ve ‘kadın’ konularında yaptıkları haberlerin toplam sayıları; ‘‘Cumhuriyet gazetesinde 262 haber, Hürriyet gazetesinde 393 haber ve Yeni şafak gazetesinde 199 haber’’ şeklindedir.

Belirlenen dönemde ‘yoksulluk’ ve ‘kadın’ konularıyla ilgili en çok haberin, popüler yayınlar yapan, tirajları yüksek olan ve ana akım gazeteler grubunda değerlendirebileceğimiz Hürriyet gazetesinde yayımlanmış olması dikkat çekicidir. Tabloya göre Yeni şafak gazetesi ‘yoksulluk’ ve ‘kadın’ haberlerine en az yer veren gazetedir. Ancak bu sayısal veriler sadece ‘yoksulluk’ ve ‘kadın’ konularının gazetelerde yer almalarına ilişkin ön bilgi vermek amacıyla sunulmaktadır. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta, araştırmamız açısından önemli olanın burada gösterilen sayısal veriler değil, incelenecek haberlerin hangi haber değerleri kapsamında değerlendirildiği, nasıl işlendiği ve okura nasıl ulaştırıldığıdır.

3.3.1.1.Ana Sayfada Yer Alan Haberlerin Sayısal Verileri

Gazetede haberin hangi sayfada yayımlandığı, sayfadaki yeri ve boyutu, okuyucunun etkilenmesi ve habere çekilmesinde önemli bir faktördür. Bu açıdan en dikkat çekici ve dolayısıyla en fazla okunan sayfaları olarak gazetelerin ana sayfalarında yer alan haberler ve bu haberlerin ele alınış tarzı özellikle önemlidir. Çünkü medya kullandığı dil ve haber kalıpları aracılığıyla önemli ya da öncelikli gösterdiği konular ile kamuoyunun zihnindeki konuların önem sıralamasını belirlemektedir (Köse, 2010: 405). Dolayısıyla, kadınların yoksulluk bağlamında kadın sorunlarıyla bağlantılı bir şekilde gazetelerin ana sayfalarında ne oranda haberleştirilip bahsedildikleri önemlidir.

Tablo 3: Seçilen Gazetelerin Ana Sayfalarında Yer Alan Kadın, Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haberlerin Genel Dağılımı

	Kadın	Yoksulluk	Kadın Yoksulluğu	Toplam
Cumhuriyet	32	40	8	80
Hürriyet	61	27	7	95
Yeni Şafak	13	20	-	33
Genel Toplam	106	87	15	208

Araştırma kapsamında taranan toplam 264 sayı gazetenin ana sayfalarının tamamında ‘kadın’ (106 haber), ‘yoksulluk (87 haber)’ ve ‘kadın yoksulluğu’yla (15 haber) ilgili haberlerin ele alınan gazetelerdeki toplam sayısı 208’dir. Detaylandırarak olursak, ana sayfalarda günlük olarak ortalama Cumhuriyet gazetesinde 13, Hürriyet gazetesinde 13, Yeni Şafak gazetesinde 11 habere yer verildiğini göz önüne aldığımızda, toplam 3256 haber içerisinde manşetle birlikte ‘kadın’, ‘yoksulluk’ ve ‘kadın yoksulluğu’ ile ilgili haberlerin toplam sayısı 208’dir.

Belirlenen dönemde genel yoksulluk ve yoksulluk bağlamında kadın sorunlarıyla ilgili ana akım gazeteler grubunda değerlendirdiğimiz Hürriyet Gazetesi (95 haber) incelenen diğer gazetelere göre, ana sayfada kadınlara daha fazla yer vermektedir. Bunu ticari yayıncılıktan kaynaklı olarak Hürriyet gazetesinin hem daha fazla sansasyonel habere yer vermesi hem de daha çok fotoğraf kullanması ile açıklayabiliriz. Ana sayfada kadın sorunlarına en az yer verenin ise Yeni Şafak Gazetesi (33 haber) olduğu bulgulanmıştır. Bunu ise gazetenin sahip olduğu ideolojinin muhafazakâr ve dini duyguları fazla olan bir kitleye hitap etmesine bağlayabiliriz. Bütün bunlara ek olarak ele alınan gazeteler ana sayfalarında

araştırmamızın asıl konusunu oluşturan kadın yoksulluğuna olabildiğince düşük seviyelerde yer vererek (özellikle Yeni Şafak hiç yer vermeyerek), kadın yoksulluğunu görmezden gelen bir tavır takınmaktadırlar.

3.3.1.2.Kadın Sorunlarıyla İlgili Kadın Temalı Haberlerin Sayısal Verileri

Araştırmamız kapsamında, kadın sorunları içerisinde yer alan eğitim ve ekonomi alanları kadın yoksulluğunu olumlu ya da olumsuz etkileyebilirken, bir anlamda kadının özgürleşebilmesinin de önündeki bütün engelleri kaldıracabilecek güce sahip olan alanlardır. Bu noktada, kadın yoksulluğu, eğitim ve ekonomi temalarına bağlı olarak incelenen gazetelerin bu konulara ne sıklıkla yer verdikleri önemlidir.

Tablo 4: Seçilen Gazetelerde Yer Alan Kadın Temalı Haberlerin Genel Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Yeni Şafak	Genel Toplam
Kadın ve Cinayet	59	146	32	237
Kadın ve Eğitim	6	21	6	33
Kadın ve Ekonomi	11	20	11	42
Kadın Hakları	50	20	3	73
Kadın ve Siyaset	7	11	5	23
Kadın Yoksulluğu	27	32	18	77
TOPLAM	160	250	75	485

Yukarıdaki tabloya göre, ele alınan gazetelerin belirlenen dönemleri incelendiğinde kadın temalı 485 haber yapıldığı, haberlerin kadın ve cinayet (237), kadın ve eğitim (33), kadın ve ekonomi (42), kadın hakları (73), kadın ve siyaset (23) ve kadın yoksulluğu (77) boyutları ele alındığında en çok haberin 237 haberle kadın ve cinayet boyutunda olduğu, en az haberin ise 23 haber ile kadın ve siyaset alanında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kadın temalı 485 haberin yarısının kadın ve cinayet (237) alanında olması kadın sorunlarının sadece şiddete indirgenmiş olduğunu göstermektedir. Ancak incelenen gazeteler her ne kadar şiddet doğrultusunda kadın hakları ile ilgili haberlere sayfalarında daha çok yer verseler de eğitim ve ekonomik anlamda kadınlara fırsatlar verilmedikçe kadın özgürlüğünden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla kadının yoksullukla olan organik bağı hiç kopmayacaktır.

3.3.1.3.Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Kaynaklarının Sayısal Verileri

Haberin ikna etme özelliğini arttırmak, duyurulan olaya ilişkin inanç oluşturmak amacıyla tanıklara, alıntılara ve yorumlara değinmek medyanın özellikle de gazetelerin başvurduğu yollardan biridir. Bu anlamda çeşitli kurumların başkanlarının görüş ve açıklamaları da haberlerin söylemsel yapıları içinde nesnel bilgiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada kadın sorunlarıyla bağlantılı olarak kadın yoksulluğu bağlamında, kadının kendi yoksulluğunu ve de çözümlerini belirlemesi açısından kadının kendisinin haberin kaynağı olması önemlidir.

Tablo 5: Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Kaynaklarının Seçilen Gazetelerdeki Genel Dağılımı

	Cumhuriyet	Hürriyet	Yeni Şafak
Kadın	25	47	9
Devlet Kurum ve Kuruluşları	8	6	3
Dış Basın	7	6	-
Gazetenin Muhabiri	14	50	19
Sendikalar	4	-	-
Sivil Toplum Kuruluşları ve Temsilcileri	20	16	6
Uluslararası Kuruluşlar	16	6	1
Ulusal Aktörler	6	10	11
Uluslararası Aktörler	8	3	2

Tablo 5'e göre, incelenen gazetelerin kadın yoksulluğuyla ilgili sayfalarında yer verdikleri haberleri oluştururken başvurdukları kaynaklara baktığımızda, gazetelerden özellikle Hürriyet gazetesi kadını kaynak olarak kullanmaktadır. Ancak kadınlar, kaynak olarak başvuruldukları haberlerde bazı durumlarda özne olarak yer alsalar da, genel anlamda vitrin objesi gibi sunularak nesneleştirilmektedir. Bu bakımdan

değerlendirmeye alındığında, kadınların gerçek anlamda temsil düzeyleri daha kısıtlı olabilmektedir.

3.3.1.4.Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Başlıkları

Haberin başlığı ilgi ve merak uyandırmada önemli bir etkindir. Çünkü genelde insanlar başlığa göre haberin içeriğini okumaya karar verirler. Haberin başlığı ne kadar ilginç ve çarpıcı olursa okuyucu o derece yüksek ihtimalle haberi okuyacaktır. Dolayısıyla başlık için haberin sloganıdır denebilir. Bu bağlamda, araştırmamız kapsamında incelenen gazetelerin kadın yoksulluğuna ilişkin haber başlıkları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 6: Seçilen Gazetelerde Kadın Yoksulluğuna İlişkin Haber Başlıkları

Cumhuriyet Gazetesi Haberleri	
Haber Tarihi	Haber Başlığı ⁵
10 Haziran	YARIM YÜZYILDIR ELEKTRİKSİZ
11 Haziran	ÜÇ YIL SONRA ANA KUCAĞINDA
15 Haziran	Geliyorum diyen facia
16 Haziran	İşsizlik yine çift hane
22 Haziran	61 MİLYON ÇOCUK EĞİTİMSİZ
24 Haziran	Anaerkil düzende güvendeler
25 Haziran	Mardin’le başladı sırada Urfalı ve Suriyeli kadın var
26 Haziran	Çalışanın hakları budanacak
27 Haziran	Roman Çocuğa ‘ENGELLİ RAPORU’
28 Haziran	Damat’a var Poyraz Ali’nin annesine yok
6 Temmuz	Telafer’den korkunç iddia
7 Temmuz	Kadın liderler için yeni dönem
11 Temmuz	Mülteci’ye değil, insana bakın
12 Temmuz	Kadınların liderlik vasfı erkeklerden daha iyi
13 Temmuz	5 PUAN TÜRÜNDE BİRİNCİ
13 Temmuz	Emekli iş kuyruğunda
16 Temmuz	Çalışan anneye ‘çek’
18 Temmuz	‘Tacize karşı çıkınca beni işten attılar’
24 Temmuz	BBC’de kadınlar hakları için ayakta
27 Temmuz	Onlar birer yıldız
27 Temmuz	Diploma istihdam sağlamıyor
31 Temmuz	Diplomalar sandığa
1 Ağustos	Danimarka’nın konuştuğu kız
5 Ağustos	3 bin Ezidi kadın hâlâ esir
10 Ağustos	İstedi, başardı
10 Ağustos	17 yıldır işkence gören Gülfidan: Hâlâ tehdit var
11 Ağustos	Mevsimlik cinayetler
12 Ağustos	Sendika da yok toplu sözleşme de

⁵ Haber başlıklarında özgün yazım ve noktalamaya bağlı kalınmış, herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

12 Ağustos	Gülfidan çocuklarını istiyor
15 Ağustos	14 YAŞINDA MEVSİMLİK İŞÇİ Meryem'in hayali doktor olmak
20 Ağustos	Kadın kadının YURDUDUR
20 Ağustos	Kadın eve kapandı
21 Ağustos	Belalı coğrafyanın kurbanları
24 Ağustos	Edirne'ye gel Ivanka
28 Ağustos	İhraç edilen hemşire Isparta'da intihar etti
29 Ağustos	Hamile kadın doktorsuzluk yüzünden öldü
31 Ağustos	Myanmar'dan büyük kaçış
1 Eylül	Kamplarda aç biilaçlar Kaçarken boğuluyorlar
2 Eylül	40 bin Müslüman evini terk etti
3 Eylül	Ana-kızın bayram sofrası
3 Eylül	BİZBİZZE CESARET
5 Eylül	ÖLDÜRÜP İNTİHAR SÜSÜ VERDİ
Hürriyet Gazetesi Haberleri	
Haber Tarihi	Haber Başlığı
10 Haziran	KOCAN HAPİSTE DEYİP 'ÇARPTILAR'
11 Haziran	BİR DÜNYA DRAMI
11 Haziran	Emekli hemşireden anlamlı bağış
11 Haziran	KADINLARA '+1' İSTİHDAM ÇAĞRISI
12 Haziran	Herkese örnek olsun
14 Haziran	TEKNOLOJİNİN KADIN LİDERLERİ İLHAM VERDİ
15 Haziran	Askıda baklava börek, gözleme
16 Haziran	ÇAĞAN'LARI YAŞATALIM
18 Haziran	ANNENİN KANSERLE SAVAŞI
19 Haziran	EV YOK, BARK YOK AMA EROİN VAR
19 Haziran	YAŞI KÜÇÜK TEMSİLİ BÜYÜK
21 Haziran	Yatağa bağımlı yaşayan küçük kız ile annesini mutlu edecek 2 eşya; Hasta karyolası engelli arabası
22 Haziran	Sevda yatağına kavuştu
23 Haziran	Uyuşturucu krizine girdi telefon çaldı
23 Haziran	YOKSULU ÇALIŞTIRANIN PRİMİ DEVLETTEN
24 Haziran	Onlar geleceğin İŞ KADINLARI
24 Haziran	SEN ÇOK YAŞA FATMA ANNE
25 Haziran	İki ödüllü genç tasarımcı
27 Haziran	50 YILINI EĞİTİME BAĞIŞLADI
29 Haziran	72 yaşında HAYATI DEĞİŞTİ
29 Haziran	Meslek Fabrikası'nda Guinnessli bir rekortmen
1 Temmuz	ANOMALİ İLE DOĞDU, ANNESİ TERK ETTİ HALASININ OĞLU
2 Temmuz	HANGİ ENGEL BİZE ZİNCİR VURABİLİR
6 Temmuz	TEV'in bursuyla Singapur'a uzanan başarı
7 Temmuz	Evde yapıp marka yarattı
8 Temmuz	Bursuyla okudu BAŞKANI OLDU

12 Temmuz	Lösemili çocuklar için sergi hayali
13 Temmuz	Geleceğin kadın liderleri kampta
13 Temmuz	SEMT EVLERİ VATANDAŞLARLA BAĞLANTI NOKTASI
16 Temmuz	60'INDA GELEN BEBEK İSYANI
17 Temmuz	Kadınlara iş garantili konfeksiyon eğitimi
18 Temmuz	DEAŞ'IN GELİNLERİ
21 Temmuz	FAKİR AMA UMUTLU
25 Temmuz	MİKRO KREDİNİN MAKRO KADINLARI
27 Temmuz	Avrupa'da esti geçti
29 Temmuz	İzmir'i Çin'de temsil edecek
31 Temmuz	Topraktan suya
1 Ağustos	Kahve köpüğünde İNOVASYON
2 Ağustos	Polis aracının çarptığı Suriyeli çocuk öldü
3 Ağustos	İranlı muhabirin sınır dışı korkusu
6 Ağustos	YALE 4 YILLIK BURS VERDİ
6 Ağustos	Hediyelikler taştan
6 Ağustos	SMA hastası Mehmet için yardım çağrısı
7 Ağustos	EVE DÖNÜŞ TERAPİSİ
8 Ağustos	Kadınlara internetten finans eğitimi
8 Ağustos	Kız çocuklarını okutun
8 Ağustos	DENİZ GÖRMEMİŞ KADINLARA BOĞAZ TURU
8 Ağustos	Suriyeli kızın dramı Zorla evlendirilmek istenince 3'üncü kattan atladı
9 Ağustos	KAYIP GELİN ANTEP'TE ÇIKTI
10 Ağustos	Gülfidan'a bakanlık SAHİP ÇIKTI
10 Ağustos	Kadın temizlik timi iş başında
10 Ağustos	Tek tercihle BOĞAZIÇI
11 Ağustos	Ayşe Nine'ye minik yardım eli
13 Ağustos	DOKUNSAN ÇÖKECEK HAYATLAR
14 Ağustos	Ortacılıktan PATRONLUĞA
15 Ağustos	KOSGEB desteğiyle 'patron' oldular
15 Ağustos	Zümrüt artık ODTÜ'lü oldu
18 Ağustos	Kendileri üretip kendileri satıyor
21 Ağustos	TECAVÜZ SAPIĞINI HAPİSTEN KURTARAN DÜĞÜN OYUNU
23 Ağustos	2 GÜNDE HAYATIM DEĞİŞTİ
23 Ağustos	Bereketli ellere destek çağrısı
24 Ağustos	TANIŞMAK İSTİYORUM
24 Ağustos	Gülin'e Stanford'dan 1 MİLYON TL'LİK BURS
26 Ağustos	Mağdur kadınlar ÇÖZÜM İSTİYOR
28 Ağustos	Kadın girişimci, üzümün kuruma süresini kısalttı
31 Ağustos	2 SAATLİK UYKUyla TIP
3 Eylül	İşkadınları Londra'dan işbirlikleriyle döndü
3 Eylül	ARAKAN'DA KAN VE GÖZYAŞI YIKIM VE KAÇIŞ SÜRÜYOR
3 Eylül	Ekmeğini çöpten çıkarıyor
3 Eylül	3 çocuğuyla ortada kaldı
3 Eylül	Yoksul kadınlardan 300 PATRON YARATTI

5 Eylül	50 bin liralık destekle kendi işini kurdu
Yeni Şafak Gazetesi Haberleri	
Haber Tarihi	Haber Başlığı
9 Haziran	İstihdamda öncelik gençlerde
16 Haziran	İşsizlik tek haneye düşecek
16 Haziran	İşsizlikteki düşüş 1 puana yaklaştı
23 Haziran	Kreş yardımına vergi muafiyeti
25 Haziran	Dönmek için dua ediyoruz
29 Haziran	İşyeri hayaline KOSGEB'le ulaştı
5 Temmuz	Yardımlarınızla yürüyecek
6 Temmuz	Endonezyalı çocuk geline koruma
9 Temmuz	Halil'in hayalini gerçekleştiriyoruz
10 Temmuz	Görmeyen Şeyma fakülte birincisi
10 Temmuz	Canik'te hanım konakları çoğalıyor
13 Temmuz	O çocuktan hemen kurtul
18 Temmuz	Tek haneye tek adım kaldı
25 Temmuz	Merhametsiz teyze
27 Temmuz	600 bin sivilden YARDIM ÇIĞLIĞI
29 Temmuz	BOT FACİASI
31 Temmuz	Kahve köpüğünden inovasyon
2 Ağustos	EV SAHİBİ OLMA HAYALLERİ SUYA DÜŞTÜ
4 Ağustos	Dilenci kardeşler 80. kez yakalandı
6 Ağustos	Küçük Hiba'nın büyük mutluluğu
10 Ağustos	Azmin adı FULYA
11 Ağustos	Dünyaya gözlerini KAPATTILAR
16 Ağustos	50 BİN KİŞİ Sınırdan mahsur
16 Ağustos	İşsizlik tek hane sınırında
17 Ağustos	Suriyeli katkısı artıyor
19 Ağustos	İşçileri taşıyan traktör dereye uçtu
20 Ağustos	Üzüntüden beyin kanaması geçirdi
21 Ağustos	İpeğini üretip oyasını işliyor
22 Ağustos	Teşvik sistemi yaygınlaştırılmalı
29 Ağustos	Anne Üniversitesi'nden patronluğa yükseldi
29 Ağustos	El sanatlarıyla yaşama adaptasyon
29 Ağustos	Arakan'da yavaşlatılmış SOYKIRIM
31 Ağustos	Kavuştular
3 Eylül	Bir kilo pirince üç gün mesai
4 Eylül	Hayalleri eve dönmek

Tablo 6'ya göre, incelenen gazetelerin kadın yoksulluğu ile ilgili kullandıkları haber başlıklarını ele aldığımızda, genel anlamda 'yoksulluk' ve 'kadın' olguları olgudan ziyade bir olayın sloganıymış gibi oluşturulmuştur. Ayrıca genel olarak, yoksulluk bağlamında kadın sorunlarını andırmayan başlıklar kullanılmıştır.

Araştırmamız kapsamında ele alınan üç gazetenin de yayın politikalarını göz önüne aldığımızda, haber başlıklarına her üç gazete de kendi yayın politikalarını yansıtmışlardır. Bu bağlamda, ilk olarak Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin kullandığı başlıklara baktığımızda, gazetelerin yayın politikalarından biri de dramatik olanı ön plana çıkarmaktır ve yoksulluk gibi olumsuz bir olgunun sonucunda ortaya çıkan olaylar haberleştirilirken dramatize edilmiş başlıklar kullanılmıştır. Bu kapsamda ‘Yardımlarınızla yürüyecek, Yeni Şafak, 5 Temmuz 2017’, ‘Görmeyen Şeyma fakülte birincisi, Yeni Şafak, 10 Temmuz 2017’, ‘Üzüntüden beyin kanaması geçirdi, Yeni Şafak, 20 Ağustos 2017’ ve ‘3 çocuğuyla ortada kaldı, Hürriyet, 3 Eylül 2017’, ‘Ekmeğini çöpten çıkarıyor, Hürriyet, 3 Eylül 2017’, ‘DOKUNSAN ÇÖKECEK HAYATLAR, Hürriyet, 13 Ağustos 2017, ‘Suriyeli kızın dramı-Zorla evlendirilmek istenince 3’üncü kattan atladı, Hürriyet, 18 Ağustos 2017’ gibi başlıklar dramatize edilmiş haber başlıklarına örnek gösterilebilir. Ek olarak, Cumhuriyet gazetesi de diğer gazetelere nazaran çok fazla olmasa da dramatik olanı ön plana çıkarma politikasını uygulamıştır diyebiliriz. ‘Kamplarda aç biilaçlar-Kaçarken boğuluyorlar, Cumhuriyet, 1 Eylül 2017’, ‘14 YAŞINDA MEVSİMLİK İŞÇİ Meryem’in hayali doktor olmak, Cumhuriyet, 15 Ağustos 2017’ gibi haber başlıkları da Cumhuriyet gazetesindeki dramatize edilmiş başlıklara örnek gösterilebilir.

3.3.2.Nitel Veri Analizi

Araştırmamız kapsamında 09 Haziran-05 Eylül 2017 tarihleri arasında incelenen ‘Cumhuriyet’ (42 haber), ‘Hürriyet’ (72 haber) ve ‘Yeni Şafak’ (35 haber) gazetelerinde kadın yoksulluğuna ilişkin toplam 149 haber bulunmuştur ve bahsettiğimiz araştırma yöntemi çerçevesinde bu haberlere metin analizi uygulanmıştır.

Görüldüğü gibi kadın yoksulluğu gazetelerin genelinde etkili bir şekilde ele alınmamıştır. Bununla birlikte Hürriyet gazetesi kadınları diğer gazetelere oranla daha fazla haberleştirmiştir. Ancak kadının haberleştirilmesi ile kadın yoksulluğunun olgusal bir temelde haberleştirilmesi arasında nitelik açısından oldukça önemli farklar bulunmaktadır. Bu bağlamda gazeteler genellikle kadını araçsallaştırmakta ve kadın sorunlarını olgusallaştıramamaktadır. Kadın genellikle şiddet ya da magazin temaları ile birlikte kendisine haber sayfalarında yer bulmaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın nitel veri çözümlemesinde haberin başlığı, spotu ve haber metni ele alınarak öne çıkan temalar belirlenmiştir. Bunlar, 1) Acıma duygusu ve korku-nefret uyandıran haberler, 2) Dramatik-bireysel başarı hikâyeleriyle ilgili

haberler, 3) Hayırseverlikle bitmeyen kadın yoksulluğu, 4) İstatistiki veriler ve kurum kuruluş adına yapılan açıklamalar, 5) Kadın emeği ve yoksulluk, 6) Savaşların beraberinde getirdiği kadın yoksulluğu ve 7) Toplumsal sorumluluk kampanyalarıyla ilgili haberler, kategorileridir. Bu yedi kategoride sınıflandırılan haber metinlerinin merkezinde yer alan ve kadın yoksulluğuna ait konuları belirledikten sonra, analizi yapılacak haber öykülerinde kadının ve yoksulluğunun temsilinde uygulanan gazetecilik pratikleri, haber metinlerine “haberde nasıl bir dil kullanılıyor?”, “haber girişinde verilen ve önem atfedilen bilgiler hangileridir?”, “haberinin öznesi ve nesnesi kim ve hangi ifadelerle betimleniyor?” gibi sorular yöneltilecek şekilde incelendi.

3.3.2.1. Acıma Duygusu ve Korku-Nefret Uyandıran Haberler

Bu kategoride ilk olarak acıma duygusu uyandıran haberler ele alınacaktır. Bu bağlamda, genel yoksulluk haberleriyle benzer bir şekilde yoksulluk nedeniyle kadınların yaşadıkları acı olayları haberleştiren, dramatik boyutuyla sunan ve okuyucuyu da bu duyguların içine çeken haberler yer almaktadır. Ayrıca dramatik olaylar eşliğinde kadınların yaşadıkları dram ve mağduriyet haberleri de yer almaktadır:

“Ana-kızın bayram sofrası”

“Türkiye’de milyonlarca liralık kurban kesilir, bayram için milyonlar harcanırken Kayseri’de bayramın ikinci gününde bir kadın yanındaki kızı ile çöpleri karıştırarak yiyecek aradı. Beş çocuğu olduğu belirtilen kadın, yiyeceklerini çöpten topladıklarını söyledi. Kadın, gazetecilerin yardım önerilerini geri çevirdi” (Cumhuriyet, 3 Eylül 2017).

“Ekmeğini çöpten çıkarıyor”

“Kayseri’nin Talas ilçesi Mevlana Mahallesi’nde dün sabah saatlerinde çöpleri karıştıran bir kadın ve yanındaki çocuk dikkat çekti. Çöpe atılanlardan yiyeceklerden seçen kadın yürekleri burktu. 5 çocuğundan biri olan kızı ile çöp kutularında yiyecek arayan kadın, gün boyu çocuklarıyla atık yiyeceklerden topladıklarını ve evlerine götürdüklerini söyledi. Kadın, gazetecilerin yardım taleplerini geri çevirdi” (Hürriyet, 3 Eylül 2017).

“3 ÇOCUK ANNESİYDİ

İhraç edilen hemşire Isparta’da intihar etti”

“FETÖ/PDY soruşturması kapsamında kanun hükmünde kararname (KHK) ile geçen yıl ihraç edilen hemşire 37 yaşında ki Sevgi Balcı, Isparta’da oturduğu evde kendini asarak intihar etti. Balcı’nın cenazesi, eşinin memleketi Burdur’da toprağa verildi” (Cumhuriyet, 28 Ağustos 2017).

“Suriyeli kızın dramı

Zorla evlendirilmek istenince 3’üncü kattan atladı”

“Kilis’te ailesinin zorla evlendirmek istediği öne sürülen 16 yaşındaki D.H. adlı genç kız, oturdukları binanın 3’üncü katından kendisini aşağı attı. Ağır yaralanan genç kız hastaneye götürülürken, annesi ile ağabeyi gözaltına alındı” (Hürriyet, 8 Ağustos 2017).

Yukarıdaki örnek haberlerde de görüldüğü üzere kadınların yaşadığı yoksulluğun dramatik yönüne vurgu yapılarak sunulan haber metinlerinin ve haber başlıklarının en göze çarpan özellikleri duygusal bir ton taşıyarak hikâye haline getirilirken aynı zamanda acıma duygusuna yönelik (‘dram’, ‘annelik’, ‘yüreklere burktu’ ‘çöpleri karıştırarak yiyecek aradı’ gibi) ifadeler sıklıkla kullanılmıştır. Bu tür haberlerin en önemli özelliklerinden biri de daha başlığı okurken haber metninde yer alacak üzücü olayı yansıtmalarıdır.

Bu kategoride yer alan haberler genel anlamda yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, sansasyonel dil ve aşırı duygusallık içererek birbirlerine benzemektedirler.

Ana tamamızı oluşturan kadınlar ise, yoksulluk bağlamında mağduriyet yaşadıkları bu tarz haberlerde, haber hikâyelerini kendileri oluşturmalarına rağmen hiçbir söz hakkı almayarak sözde muhabirler aracılığıyla seyirlik hale getirilmişlerdir. Yani temsili olarak kadınlar haberin öznesi değil de nesnesi konumundadırlar.

Bu kategoride yer alan diğer tamamız ise korku ve nefret uyandıran haberlerdir. Genel olarak yoksulların, çalışmamız kapsamında yoksulluk yaşayan kadınların suça ve korkuya kaynaklık ederek sunulduğu, toplum tarafından kadınlara atfedilen geleneksel rollerin de kullanıldığı ve suça kaynaklık eden gruplar olarak betimlendikleri, dolayısıyla nefretin hâkim kılındığı haber hikâyeleri bu kategorinin konusunu oluşturmaktadır.

*“ANOMALİ İLE DOĞDU, ANNESİ TERK ETTİ
HALASININ OĞLU”*

“Halil Asaf 6 yaşında, 4 yıldır halası Türkan Soysal’ın oğlu. Yemek ve soluk borusu anomalisiyle doğdu. Ameliyat sonrası yoğun bakımda beyin kanaması geçirdi. Yüzde 98 engelli. Annesi 2 yıl dayanabildi... Ama onun halası var” (Hürriyet, 1 Temmuz 2017).

“Uyuşturucu krizine girdi telefon çaldı”

“Konya Karatay’da bir parkta pazartesi günü bir kızın cep telefonunu alıp kaçtığı iddiasıyla aranan Ceren N. “6 aydır uyuşturucu kullanıyorum. Bu yüzden

hemşirelik bölümünü okuduğum lise eğitimimi yarıda bıraktım” dedi. Genç kızın telefonu 100 liraya birine sattığı ortaya çıktı. Telefon, satın alan kişiden alınıp sahibine verildi. Adliyeye sevk edilen Ceren N. Mahkemece tutuklandı” (Hürriyet, 23 Haziran 2017).

“40 GÜNLÜK BEBEĞİNİ DENİZE ATMIŞTI

O çocuktan hemen kurtul!”

“İstanbul Eminönü’de 40 günlük bebeğini denize atarak öldüren anne Fatma K. hakim karşısına çıkarıldı. Fatma K., çocuğunun babasının azmettirdiğini söyleyerek, “Bu çocuktan kurtul, öldür, dedi. Onun aklına uydum, pişmanım” şeklinde ifade verdi. Mahkeme, babanın tahliyesine hükmetti.

İstanbul Eminönü’de geçtiğimiz ocak ayında 40 günlük bebeğini denize atarak öldüren anne Fatma K., ağırlaştırılmış müebbet hapis istemiyle hakim karşısına çıktı. Duruşmada dinlenen sanık Fatma K., gayri resmi eşinin azmettirdiğini söyleyerek, “Bu çocuktan kurtul, öldür dedi. Onun aklına uydum, pişmanım” diye konuştu” (Yeni Şafak, 13 Temmuz 2017).

Genel olarak yoksullar, çalışmamız kapsamında yoksullukla organik bağ kurmuş kadınlar, haberlerde mağdur ya da muhtaç değilse genellikle suçlu olarak sunulmaktadır. Haberlerde yer alan ve toplumu yansıtan hâkim düşünce, yoksulları suç ve şiddet gibi unsurlarla açıklamakta dolayısıyla yoksulları dışlayıcı bir söylemin parçası haline getirmektedir. Bu noktada, kadın yoksulluğunu kültürel ve davranışsal olarak ele alan egemen söylem, yukarıdaki örnek haberlerde de görüldüğü üzere yoksulluğu yaşayan kadınları davranışları üzerinden tanımlamış, ekonomik bağlamından soyutlayarak ahlaki anlamda katı bir şekilde sunmuştur.

Ayrıca yukarıda örnek olarak verilen ve 1 Temmuz 2017 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberi dil ve temsil olarak ele aldığımızda, haberde yüzde 98 engelli olarak ifade edilen Halil Asaf’ın mevcut mağduriyetinin tek sorumlusunun annesi olduğu belirtilerek ve toplum tarafından kadına yüklenen geleneksel rollerden annelik sorumluluğunun hassasiyeti de göz önüne alınarak kadına karşı nefret uyandıran bir temsil söz konusudur. Buna benzer olarak, Yeni Şafak gazetesinde yayımlanan haberde de suçlu olarak gösterilen anne rolündeki kadında da aynı temsil sorunu söz konusu olmakla birlikte, haberin birçok cümlesinde kadını aşağılayan ve ötekileştiren ifadeler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bebeğin sorumluluğunu sadece anneye yükleyerek, babanın çocuğuna olan sorumluluğu göz ardı edilmiştir.

3.3.2.2.Dramatik-Bireysel Başarı Hikâyeleriyle İlgili Haberler

Haberlere bakıldığında kadınların genellikle trajik/hüzünlü ya da dramatik olayların mağdurları olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu anlamda bir diğer

tema ise dramatik yoksulluk olaylarıyla bağlantılı olarak bireysel başarı hikâyelerine ilişkin haberlerdir.

“14 YAŞINDA MEVSİMLİK İŞÇİ

Meryem'in hayali doktor olmak”

“Türkiye'nin önemli tarım merkezlerinden Manisa'ya çeşitli illerden gelen mevsimlik işçilerin çocukları da; aşırı sıcak havaya rağmen ailelerine destek olabilmek amacıyla onlarla birlikte çalışıyor. Şanlıurfa, Suruç ilçesinden Manisa Yunusemre İlçesi Üçpınar Mahallesi'ne ailesiyle birlikte domates toplamaya gelen 14 yaşındaki Mercan Şahin'in hayali ise İzmir'de Tıp Fakültesi okuyup doktor olmak. Baba Mehmet Şahin, 3'ü kız 5 çocuğunu okutmak için mevsimlik işçi olarak çalıştığını söyledi.

TEOG sınavından 430 puan alarak Şanlıurfa Karaköprü İlçesi Emine Göncü Anadolu Lisesi'ni kazanan Mercan, tarlada saat 06.30'da çalışmaya başlıyor, saat 18.00'e kadar sürüyor” (Cumhuriyet, 15 Ağustos 2017).

Yukarıda Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde, yoksulluğuna rağmen TEOG sınavından yüksek puan alan bir öğrencinin öyküsünden bahsedilmektedir. Haberin başlığından ve metninden hareketle yaşanan bu durum, kişisel bir başarı bağlamında gösterilmekte ve yoksulluk sınıf odaklı bir sorun olarak değil de, kişisel bir sorun olarak başlıktan başlanarak haberin içerisinde bir mesaj olarak yer almaktadır.

Ayrıca yoksulluğu yaşayan bir kız çocuğu olmasına rağmen, haberin kaynağı olarak kendisine başvurulmazken onun adına babasına söz hakkı tanınmıştır. Bu da temsili olarak kadının haberin öznesi olmadığını göstergesidir.

“MİKRO KREDİNİN MAKRO KADINLARI”

“Sakine, Saniye, Mehlika ve Cemile... Eskişehir'de yaşayan dört farklı kadının ortak bir hikâyesi var. Hayat hepsini büyük ekonomik zorluklarla sınıdı. Ama yılmadılar, aldıkları mikro kredi desteği sayesinde kendilerini yoktan, yeniden var ettiler” (Hürriyet, 25 Temmuz 2017).

Söz konusu örnek haberden de anlaşılacağı üzere, kadının yoksulluğu, yoksulluk kavramı kullanılmamasına rağmen haberin girişinden anlaşılabilir. Kadının yoksulluğundan kurtulması için mikro kredi uygulamasının bahsedildiği haber, mikro kredi alan kadınların kendilerine sermayeye ilişkin fırsatlar tanındığında gelir elde edebilecekleri ve yoksulluktan kurtulabilecekleri bir yaklaşımın varlığını işaret ederken, haberde kadın yoksulluğu bireysel başarı öyküleri çerçevesinde gündeme gelmektedir.

3.3.2.3.Hayırseverlikle Bitmeyen Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk ve kadın yoksulluğunun işlendiği haberlere konu olma kategorilerinden biri de yoksulluğun hayırseverlikle biteceğini belirten haberlerdir. Bu noktada yoksullukla mücadelede, devletin veya kurumların ‘hayırseverliği’ne havale edilen bu konudaki haberler, genellikle yardım çağrılarına yer verilmesi biçiminde olurken, dolaylı yoldan yoksulluk konu edilmiş olmaktadır.

*“Yatağa bağımlı yaşayan küçük kız ile annesini mutlu edecek 2 eşya;
Hasta karyolası engelli arabası”*

“İzmir Torbalı’nın kırsal Çırpı Mahallesi’nde yaşayan Serap Torlup’un doğduktan iki gün sonra ateşlenip havale geçiren ve bundan sonraki hayatını bedensel ve zihinsel engelli olarak sürdürmek zorunda kalan 11 yaşındaki kızı Sevda, yatağa bağımlı yaşıyor. Sevda’dan bir yıl sonra Cansu adını verdiği bir bebeği daha olan, ancak eşi tarafından terk edilen genç anne, tek odalı evde yaşam mücadelesi veriyor. Sevda’nın gözünü önünde eriyip gittiğini söyleyen Torluk, ağır engelli raporu bulunan kızının mutluluğu için hayırseverlerden bebek arabası benzeri engelli arabası ve hasta yatağı için yardım istiyor” (Hürriyet, 21 Haziran 2017).

“Yardımlarınızla yürüyecek”

“Doğumsal anormaliyle dünyaya geldikten iki yıl sonra annesi tarafından terk edilen Halil Asaf Soysal’a halası sahip çıkarak evlat edildi. Doğduğu günden bu yana çeşitli hastalıklarla boğuşan minik Asaf’ın yürüyebilmesi için yardım kampanyası düzenlenmişti. İstanbul Valiliği izniyle düzenlenen kampanya için şu ana kadar 123 bin TL toplandı. Küçük çocuğun yürüyebilmesi için toplam 200 bin TL’ye ihtiyaç var. Halil Asaf için valilik izniyle açılan hesaba destek vermek isteyenler Türkan Soysal adına ‘28 0001 0021 3464 0684 1450 04’ numaralı İban numarasına bağışlarını yapabilir” (Yeni Şafak, 5 Temmuz 2017).

Yukarıda örnek olarak verilen Yeni Şafak ve Hürriyet gazetelerinde yayımlanan haberler, her iki gazetenin özellikle de Yeni Şafak gazetesinin yayın politikasına uygun diyebileceğimiz haberlerdir. Yeni Şafak gazetesinin bu politikasını, ideolojik anlamda muhafazakâr ve dini duyarlılığı fazla olan bir kitleye seslenmesi ve dolayısıyla yardımlar aracılığıyla hayırseverliği yüceltmesi ile açıklayabiliriz.

Ayrıca örnek haberlerinde gösterdiği gibi hayırseverlik anlayışı çerçevesinde gündeme gelen kadın yoksulluğu haberleri, yardımlaşmanın gerekli ve olumlu bir şey olduğuna dair toplum yapımızda var olan ve takdir edilen bir anlayışın izlerini taşıırken, devlet ve kurumları aracılığıyla da bu durum onaylanmaktadır. Bu noktada haber metinlerinde bağlam ve art alandan uzak bir şekilde, sadece kişiler üzerinde durulurken, kadının ve yoksulluğunun ekonomik ve politik temelleri göz ardı edilmektedir.

3.3.2.4. İstatistik Veriler ve Kurum Kuruluş Adına Yapılan Açıklamalar

Genel yoksulluk ve kadın yoksulluğunun gazete haberlerinde ele alınışının bir başka şekli de, farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlara ait araştırma sonuçları veya açıklamaları ile olurken, yoksulluğa ilişkin çeşitli rakamlar da sunulmaktadır. Bu başlık altında toplayabileceğimiz haberlerde kadın işsizliği de kadın yoksulluğunun merkezini oluşturduğundan, işsizlik ile ilgili sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve hükümetin açıklamaları ve sayısal verileri yer almaktadır.

“Kadın liderler için yeni dönem”

“Kadınların yüzde 27.5’inin istihdamda yer alabildiği Türkiye’de, Kadın Girişimcileri Derneği’nin (KAGİDER) genç kadınların istihdamına yönelik sürdürdüğü ‘Geleceğin Kadın Liderleri’ projesinin yeni dönemi başladı. Kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını artırmak amacıyla taşıyan programın başvuruları 17 Ağustos’a kadar devam edecek” (Cumhuriyet, 7 Temmuz 2017).

*“En çok iş cinayeti en az sendika İNŞAAT İŞKOLUNDA
Sendika da yok toplu sözleşme de”*

“DİSK AR raporu ürkütücü veriler ortaya koydu: Ülkedeki işçilerin yüzde 90’ı sendikasız, yüzde 95’i toplu sözleşme imzalamıyor. Kadınlar daha sendikasız” (Cumhuriyet, 12 Ağustos 2017).

*“Üniversite mezunu kadınların 3’te 1’i iş arıyor
Diploma istihdam sağlamıyor”*

“İstanbul’da İstihdama İlişkin Trendlerin Belirlenmesi’ araştırmasına göre, 15-19 yaşındakilerin yüzde 36.1’i, 20-24 yaşındakilerin yüzde 27.4’ü ve 25-29 yaşındakilerin ise yüzde 17’si iş arıyor. İnsani Gelişme Vakfı’nın (İNGEV) yaptığı araştırmada kadın işsizliği ayrı bir başlık oluşturdu. Çalışan kadınların yüzde 41.3’ü lisans ve üstü eğitime sahip iken, erkeklerde bu oran yüzde 25’e düşüyor. Kadın istihdamında lisans ve üstü eğitimin ağırlığının daha belirgin olduğunu belirten İNGEV Kurucu Başkanı Vural Çakır, kadınların erkeklere göre hem iş bulmada daha çok zorlandığını hem de yönetici pozisyonlarında daha az oranda çalışabildiğini söyledi. İşgücü piyasasındaki üniversite mezunu kadınların yüzde 29.2’sinin iş arar durumda olduğunu kaydeden Çakır, bu oranın üniversite mezunu erkeklerde ise yüzde 16.5’te kaldığını söyledi” (Cumhuriyet, 27 Temmuz 2017).

*“Sosyal yardım alan 10 milyon kişiyi yakından ilgilendiriyor
YOKSULU ÇALIŞTIRANIN PRİMİ DEVLETTEN”*

“Sosyal yardım alan 10 milyon kişinin istihdama katılması için devlet düğmeye bastı. Türkiye’de sayıları 10 milyonu bulan sosyal yardım alanlar istihdam edildiğinde işverenin 275 liralık primini artık devlet ödeyecek. İşe girmeyi kabul etmeyenine ise yardımı kesilecek” (Hürriyet, 23 Haziran 2017).

*“KADIN VE ENGELLİLERE POZİTİF AYRIMCILIK
İstihdamda öncelik gençlerde”*

“1 milyon 127 bin işsiz genç ile kadın ve engellilerin ekonomiye katılması için yeni bir çalışma başlatıldı. İşsiz gençlerin bir kısmını girişimci yapmayı hedeflediklerini belirten Çalışma Bakanı Müezzinoğlu, “İşsiz gençlere nitelikli olabilecekleri alanlarda her türlü desteği vererek iş sahibi olmalarını sağlayacağız” dedi” (Yeni Şafak, 9 Haziran 2017).

“Kreş yardımına vergi muafiyeti”

“Maliye Bakanı Naci Ağbal, işletmelerin çalışanlarına verdiği kreş yardımının 300 liraya kadar olan kısmının Gelir Vergisinden muaf tutulacağını açıkladı. Ağbal, “Böylece hem çalışanlarımız bakımından destekleyici bir unsur olacak hem işletmelerimizin kadın istihdamını desteklemesi adına önemli olacak” dedi” (Yeni Şafak, 23 Haziran 2017).

Genel anlamda yukarıda örnek olarak verilen haberlere ilişkin kadın yoksulluğu kavramından bahsedilmese de kadın işsizliğinin kadın yoksulluğuna neden olduğu dolaylı olarak ortaya konulmaktadır. Bu noktada kadın işsizliği konusunu haberlere taşıyan öncelikli nedenin, çeşitli araştırma sonuçları ya da açıklamalar (özellikle Cumhuriyet gazetesinin örnek haberleri) olduğunu göstermektedir. Bu kategoride yer alan benzer haberlerde gazeteler, kurum ya da kuruluşun tespit ettiği verileri, onu temsil eden kişinin açıklamalarını herhangi bir ek tespit olmadan sunuyor olsalar dahi konunun gündeme taşınıp kitlelere ulaştırılıyor olması son derece önemlidir. Ancak, genel yoksulluk ve işsizlikle bağlantılı olarak kadın yoksulluğu ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra toplumsal bir problem dolayısıyla olgu olmasından kaynaklı olarak, bu olguyu sadece ekonomik göstergelerle sınırlı bir biçimde yansıtmak yetersizdir.

Ayrıca, incelenen üç gazetenin de yukarıda verilen örnek haberlerinden yola çıkılarak ekonomik ve politik olarak ideolojilerini yansıttıkları söylenebilir. Bu çerçevede Hürriyet gazetesinin gücün yanında olma isteği ve bu doğrultuda gerektiğinde iktidara yakın liberal tavrı ve özellikle de Yeni Şafak gazetesinin hükümet adına konuşan politik aktörleri haberlerinde kaynak olarak kullanması dolayısıyla hükümet yanlısı bir tavır takınarak adeta sözcülüğünü yapması, her iki gazetenin de bu noktada ortak özelliklere sahip olduklarını göstermektedir. Cumhuriyet gazetesi ise, kullandığı kaynakları Sivil Toplum Kuruluşları ve Sendika temsilcilerinden seçerek, genel anlamda yoksulluk ve kadın yoksulluğu konusuna toplumsal bir olgu olarak baktığını göstermektedir.

Bütün bunlara ek olarak ana akım medya grubunda yer alan Hürriyet gazetesine ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Bu bağlamda gazetenin sosyal güvencesizlik, işsizlik ve yoksulluk gibi birtakım toplumsal problemleri dikkate almaması ve bu problemleri yok sayması, üzerinde durulması gereken önemli

noktalardır. Hürriyet gazetesinin bulunduğu konumu göz önüne alırsak, meydana gelen hak ihlallerine haberlerde yer vermemesi, yoksulluk kıskacında olan kadınlara ve çocuklara karşı kör bir tavır takınması, medyanın kamusal sorumluluğu bağlamında düşünülmesi ve tartışılması gerekli olan belli başlı problemlerdir.

3.3.2.5.Kadın Emeği ve Yoksulluk

Kadın yoksulluğunun gazete haberlerinde ele alınışında oluşan bir diğer kategori de, kadın emeğinin değersizleştirildiği yoksulluk haberleridir.

“Bereketli ellere destek çağrısı”

“Manisa Kadın Kooperatifi, Manisa Büyükşehir Belediye Meclisi Fuayesi’nde beş gün sürecek Bereketli Eller Çarşısı açtı. Kooperatif üyesi kadınlar, yaptıkları el işi ürünlerini ve hediyelik eşyaları satışa sunarak ev ekonomilerine katkıda bulunacak. Manisa Kadın Kooperatifi Başkanı Nilgün Beşirik, ürettikleri el işi yöresel ürünleri kentin işlek merkezinde satışa çıkarabilecekleri bir işyeri için sanayicilere çağrıda bulundu. Beşirik, kooperatife tahsis edilecek işyeri sayesinde yöresel hediyelik eşyaların daha çok kişiye ulaşabileceğini dile getirdi” (Hürriyet, 23 Ağustos 2017).

“Anne Üniversitesi’nden patronluğa yükseldi”

“Kadın girişimci 4 çocuk annesi Raziye Sevahilli, Anne Üniversitesi’nde eğitim aldıktan sonra tekstil atölyesi açtı. Şimdiyse, istihdam ettiği kadınların ev ekonomisine katkı sağlamasına yardımcı oluyor.

Kadın girişimci Raziye Sevahilli, “Anne Üniversitesi’ne ve girişimcilik kurslarına katıldıktan sonra açtığı tekstil atölyesi ile evli ve çocuklu kadınları istihdam ederek onların ev ekonomisine katkı sağlamasına destek veriyor. Evli ve 4 çocuk annesi 40 yaşındaki Sevahilli, 14 yaşından itibaren tekstil, turizm, sağlık ve havacılık gibi birçok sektörde çalıştı. Daha sonra kendi işinin patronu olmak isteyen Sevahilli, biriktirdiği parayla bir dikiş makinesi satın aldı. Esenler’de diktiği ürünleri, internette satmaya başlayan Sevahilli, ürünlerinin satışı artınca işini büyütmeye karar verdi” (Yeni Şafak, 29 Ağustos 2017).

Bu örnekler neticesinde görülmektedir ki, kadınların ücretli bir işte çalışsalar bile ve hatta haneye giren gelirin tek sahibi olsalar bile haberlerde genellikle hane ekonomisine yardım ya da katkı sağlayan bireyler olarak yansıtıldığı gözlemlenmektedir. Bu geçmişten beri ataerkil sistemin yarattığı ‘erkek ailenin reisidir’ mitinin hala genel kabul gördüğünün de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durum yalnızca erkeklerin algısında değil kadınların bilincinde de bu şekilde yer almaktadır.

3.3.2.6.Savaşların Beraberinde Getirdiği Kadın Yoksulluğu

İncelenen gazete haberlerinden çıkarılan temalardan biri de savaşların beraberinde getirdiği kadın mağduriyeti ve yoksulluğuna ilişkin haberlerdir. Söz konusu haber örneklerine üç gazetede de ulaşabilmek mümkündür.

“Myanmar’da CAN PAZARI”

“Myanmar’dan sivillerin kaçıışı sürüyor. Uluslararası Göç Örgütü, şiddet olayları nedeniyle, beş günde büyük kısmı kadın ve çocuk 18 binden fazla Rohingya Müslümanın Bangladeş’e geçtiğini açıkladı. Daha önce Budist şiddetine hedef olan Rohingya Müslümanların en az 4 bini ise iki ülke arasındaki sınır bölgesine sıkışmış durumda” (Cumhuriyet, 31 Ağustos 2017).

“3 çocuğuyla ortada kaldı”

“Ülkesindeki iç savaştan kaçarak Adana’ya gelen Suriyeli bir kadın, iddiaya göre gidecek bir yer bulamayınca polise sığındı. Çaresiz kadın 3 çocuğuyla sokakta kaldığını söyledi” (Hürriyet, 3 Eylül 2017).

“Üzüntüden beyin kanaması geçirdi”

“İsveç Göçmenlik Bürosu dünyanın en yaşlı sığınmacısı olduğu düşünülen 106 yaşındaki Afgan Bibikhal Uzbek’in iltica talebini reddederek, sınır dışı edilmesine karar verdi. Kararı duyan yaşlı kadın, beyin kanaması geçirdi” (Yeni Şafak, 20 Ağustos 2017).

Ortadoğu ve Afrika’da iç savaşlar nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanların mağduriyetlerinin hikayeleştirildiği bu kategorideki haberlerde, toplumsal cinsiyet bağlamında güçsüz ve yardıma muhtaç olarak kalıp yargılara dökülen kadınlar, savaşların anlatıldığı haber metinlerinde de aynı şekilde yeniden üretilerek dezavantajlı durumları pekiştirilmektedir.

Ayrıca, haberlerin görsellerinde genel olarak vitrin eşyası şeklinde sunulan kadınlar, bu kategorideki haber fotoğraflarında da adeta acının ve dramın simgesi olarak sunulmaktadır. Bu noktada yoksullukla bağlantılı olarak kadın yoksulluğunun incelendiği üç gazetenin de bu temada sahip oldukları ortak özellik, haber fotoğraflarının genelde kadın ve çocuklardan oluşmasıdır. Dolayısıyla kadınlar hem vitrinde sunularak teşhir edilmekte hem de mağduriyet haberlerinin vazgeçilmez nesnelere olarak öne çıkarılmaktadırlar.

3.3.2.7. Toplumsal Sorumluluk Kampanyalarıyla İlgili Haberler

Kadın yoksulluğu bağlamında incelenen gazetelerde oluşan son kategorimiz de toplumsal sorumluluk kampanyalarıyla ilgili yoksulluk haberleridir. Bu noktada ele alınacak haberlerde toplumsal sorumluluk kampanyalarının yoksulluğun resmedilmesinde öne çıktığını görebilmekteyiz.

“Onlar birer yıldız”

“Çağdaş yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ve Mercedes-Benz Türk’ün 2004’ten beri ortaklaşa yaptığı “Her Kızımız Bir Yıldız” projesi kapsamında burs imkânı tanınan kız öğrenciler basınla bir araya geldi. Etkinlikte söz alan ÇYDD Genel Başkanı Prof. Dr. Aysel Çelikel eğitimin, çocuk yaştaki evliliklerin önlenmesinin tek yolu olduğunu kaydetti” (Cumhuriyet, 27 Temmuz 2017).

“Geleceğin kadın liderleri kampa”

“Aydın Doğan Vakfı, burs verdiği üniversite öğrencisi kızlardan 19’unu Aliğa’da bir haftalık kampa aldı” (Hürriyet, 13 Temmuz 2017).

“Halil’in hayalini gerçekleştiriyoruz”

“Sri Lanka’da ‘Şehit Halil Kantarcı Yetimhanesi’ hizmete açıldı. Sadakataşı Derneği Başkanı Kemal Özdal, “Halil kardeşimiz yetimhane kurmayı hayal eden birisiydi. Şehadetinin ardından dostları ile 9 STK’mızın desteğiyle bugün Halil’in hayalini gerçekleştiriyoruz” dedi” (Yeni Şafak, 9 Temmuz 2017).

Yukarıda verilen örnek haberler dikkate alındığında toplumsal sorumluluk bağlamında kadın yoksulluğuyla mücadelede bu tarz kampanyalar, sorunu çözmek yerine genellikle yoksulluğun yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Bu tür haberler gelir dağılımı eşitsizliği, sosyal adalet ve eşitlik konularına yer vermezken kadın yoksulluğuna ilişkin sorumluluk devlete değil sivil toplum kuruluşlarına aktarılmaktadır. Bu noktada toplumu her anlamda olumsuz etkileyen yoksulluk, bu anlayıştaki kampanyaların çözüm noktasında başarılı olamayacağı açıkça ortada olan kemikleşmiş bir sorundur. Bütün bunlara ek olarak örnek haberlerden de görüleceği üzere, kadın yoksulluğu bağlamında gerçekleştirilen kampanyalarda kurumlar öne çıkarılırken, bu tarz faaliyetlerin tanıtım ve reklam fırsatı olarak algılandığı da görülebilmektedir.

3.3.3. Gazete Haberlerinde Analizi Yapılan Kadın Yoksulluğunun Genel Değerlendirmesi ve Öneriler

Araştırmamız kapsamında incelenen gazete haberlerinde, kadın yoksulluğu konusunun hem nicel hem de nitel olarak nasıl yer aldığı ve işlendiğinden bahsedilmiştir. Genel olarak özetlemek gerekirse, yoksulluk bağlamında kadınlar

gazete haberlerinde acıma duygusu ve korku-nefret uyandıran temsillerle, dramatik olan kişisel başarı hikâyeleriyle, sosyal devletin bir kenara bırakılıp hayırseverlerin hazzını arttıran haber hikâyeleriyle, istatistiki veriler ve kurum kuruluş adına yapılan açıklamalarla, savaşlarda yaşadıkları mağduriyetlerinin ve yoksulluklarının pornografi temsilleriyle görseller aracılığıyla fotoğraflarda yer almalarıyla ve bir türlü çözüm olmayan toplumsal sorumluluk kampanyalarında yer aldıkları temsillerle gündeme gelmektedirler.

Ancak gazetelere göre birtakım farklılıklar olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Hürriyet gazetesi 72 haber ile kadın yoksulluğu konusuna diğer gazetelere oranla daha fazla yer veren gazete olmaktadır. Fakat gazetede yoksullukla bağlantılı olarak sunulan kadın genel olarak acı olaylar eşliğinde dramatize edilerek temsil edilmektedir. Temsil edilirken bile münferit bir olaymış gibi kadının başına gelenlerden kendisi sorumlu tutularak yoksullukları bireyselleştirilmektedir.

Yeni Şafak gazetesi ise ideolojisinden kaynaklı olarak muhafazakâr ve dini duyarlılıkları fazla olan bir kitleye seslenmesinden dolayı, yoksullukla ilişkili olarak 35 haber ile kadına en az yer veren gazete konumundadır. Yayımlanan haberlerde ise genel olarak hayırseverlerden gelecek yardımlarla yoksulluğun biteceğini belirten ifadeler yer almaktadır. Ayrıca, diğer gazetelere nazaran yoksulluk ve yoksulluğu çağrıştıran kavramlara en çok yer veren gazetedir. Ancak bu kavramları da Türkiye’de var olan yoksulluğa rağmen ülke sınırları içerisinde haberler yayımlamak yerine, daha çok Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin bahsedildiği haberlerde kullanmaktadır.

Ayrıca, çalışmamızın en can alıcı noktalarından biri olan ‘kadın emeği’ konusunu her iki gazetenin de aynı bakış açısıyla haberlerinde sunduklarını ifade edebiliriz. Bu çerçevede, kadın emeği ile ilgili haberler cinsiyetçi bir şekilde verilmektedir. Haber başlıkları, girişleri ve metinleri kadınların çalışıyor olduklarını ve patron olduklarını söylerken bile arka planda kadınların gelirinin aile ekonomisine yardım düzeyinde olduğu belirtilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi ise yoksulluğa ilişkin kadının konu olduğu bazı haber kategorilerinde her iki gazete ile benzer sunumlar yapsa da genel olarak ele aldığımız kriterler bazında ayrışmaktadır. Gazetede haberler sunulurken diğer iki gazeteye nazaran sendikalara ve sivil toplum kuruluşlarına daha çok söz hakkı verilirken hem liberal sistemi eleştiren bir habercilik yapılmakta hem de sosyal adaleti konu alan ve savunan haberlere sayfalarında yer vermektedir.

Özetle, genel olarak yoksulluk ve kadın yoksulluğu gazete haberlerinde sunulurken, özellikle kadın yoksulluğu konusuna ilişkin haberlerde bağlamdan ve art andan uzak bir şekilde sadece kişiler ve olaylar önemslenmekte ve temelde yatan sebepler göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla, incelenen haberlerde kadın ve yoksulluk toplumsal bir olgu olmaktan ziyade bireysel temsiller üzerinden sunulmaktadır.

Medyadaki kadın ve yoksulluk konusuna ilişkin sonraki araştırmalar ve medya sektörü açısından yapılması gereken önerilere değinecek olursak, kadın ve yoksulluk konusunda çözüm odaklı yeni araştırma ve projeler yapılması yerinde olacaktır. Kadın ve yoksulluk birbiriyle bağlantılı olarak diğer kitle iletişim araçları, özellikle sosyal medya bağlamında incelenebilir. Ayrıca, yoksulluk ekseninde kadın konusu sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini giderecek bağlamda daha derinlemesine fakat kitlelerin hem ilgisini çekecek bir çerçevede hem de duyarlılık oluşturacak şekilde bir habercilik anlayışı yaratılabilir.

Bunlara ek olarak, kadının medyada nasıl temsil edildiğine ilişkin yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre, genel olarak kadınlar medyada kimlikleri, icraatı, başarılarıyla değil, bedenleri, mağduriyetleri ile öne çıkmaktadır. Ayrıca kadınlar medyada daha çok eğlence ve magazin haberleriyle, suç ve şiddet içeren haberlerle kendilerine yer bulurken, yapılan bu çalışmanın analiz kısmında da görüldüğü üzere mağduriyet haberlerinde de teşhir edilmektedir.

Bu çerçevede, medyada kadının yukarıda bahsedilen temsilinde de değinildiği gibi kadının bu dezavantajlı durumunu en aşağıya çekebilmek için birçok şey yapılabilir. Bunlar, 1) Haberlerde kullanılan dil toplumsal cinsiyet bağlamında daha eşitlikçi bir yapıyla oluşturularak kitlelere sunulabilir, 2) Özellikle kitle iletişim araçlarının kitlelerin düşünceleri üzerindeki algısını değiştirme özelliğini dikkate alarak, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık oluşturacak daha duyarlı habercilik anlayışı geliştirilebilir, 3) Haberlerde kadınlar mağdur, suçlu ve magazin ögesi halinde bir nesne olarak değil, nitelikleriyle ve kimlikleriyle bir özne olarak görünür kılınabilir ve 4) Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlarda 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Medya' konulu seminerler verilebilir ve hatta bu konu müfredata ders olarak eklenebilir.

SONUÇ

“Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Yoksulluk ve Kadın Olgusunun Ulusal Yazılı Basında Temsili” adlı tez çalışması, kapitalizm içerisinde yer alan küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikalarının uyumlu birliktelikleri sonucu oluşan eşitsizliklerle birlikte ortaya çıkan yoksulluk ve özellikle bu durumu erkeklere göre daha ağır ve şiddetli yaşayan kadınların yoksulluğunu açıklamayı hedeflemekle birlikte, ulusal yazılı basında toplumsal cinsiyetle ilişkili olarak kadın ve yoksulluk olgusunun nasıl ele alındığını ve temsil edildiğini ulusal düzeyde günlük yayımlanan farklı ideolojilere ve yayın politikalarına sahip ‘Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet’ gazetelerini incelemeyi amaçlamıştır.

Üç ana bölümden oluşan tez çalışmamız hazırlanırken ilk olarak “Neoliberalizm ve Yoksulluk Kavramları” başlığı altında “Klasik Liberalizmden Neoliberalizme Liberalizm Halleri”ne değinilerek liberalizmin çeşitlerinden bahsedilmiştir. Ardından “Küreselleşme ve Neoliberalizm Bağlantıları” alt başlığıyla birlikte küreselleşme sürecine değinilmiştir. Son olarak ise “Yoksulluk Kavramı ve Yoksulluğa Kuramsal Yaklaşımlar” alt başlığıyla “yoksulluk ve türleri” açıklanmıştır.

“Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Yoksulluğunun Kuramsal Çerçevesi” adlı ikinci bölümde ise, ilk olarak genel anlamda “Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları”na değindikten sonra, kadın yoksulluğuna bakışı ve çözümü noktasında “Feminizm” alt başlığıyla devam edilip “Feminizm Türleri”nden de bahsedilmiştir. Sonrasında ikinci başlığımız olan “Kadın Emeği” ile alt başlıkları olan “Kadının Görünmeyen Emeği: Hane İçi Ücretsiz Emek” ve “Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Kadın İşsizliği” ile devam edilmiştir. Üçüncü başlığımızda ise, “Feminist İktisatçılar” ile devam edilip kadın yoksulluğu noktasında çözüm olup olmayacağı açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak ise, bu bölümü sonuca bağlayan “Türkiye’de Kadın Yoksulluğu” başlığı altında kadın yoksulluğu istatistiki verilerle açıklanıp ülkemiz üzerinden tartışmaya açılmıştır.

Son bölümde ise, toplumsal cinsiyet bağlamında yoksulluk ve kadın olgusunun Türkiye basınında ne kadar ve nasıl yer bulabildiği sorusunun cevabını aramak ve kadının genel anlamda haberlerde nasıl temsil edildiğini görmek için, farklı ideoloji ve yayın politikalarına sahip olan üç gazete incelenmiştir. Bu bölümde Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan haberler çalışmaya esas alınmıştır. Buna bağlı olarak ayrıca kadın yoksulluğunun Türkiye basınında nasıl algılandığını ve okuyucuya nasıl aktarıldığını, ele alınan gazetelerde karşılaştırmalı olarak izleme imkânı da mümkün olmuştur.

Bütün bunlara ek olarak, çalışmamız hazırlanırken ilk iki bölümde konumuz ile ilgili yazılı kaynaklara başvurularak araştırmamızın kavramsal çerçevesi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, bölümün özelliğine ilişkin gazete sayfalarının taraması yapılarak kadın ve yoksullukla ilgili haberlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamız kapsamında incelenen gazete haberlerinde, kadın yoksulluğu konusunun hem nicel hem de nitel olarak nasıl yer aldıklarından ve işlendiklerinden bahsedilmiştir. Genel olarak özetlemek gerekirse, yoksulluk bağlamında kadınlar gazete haberlerinde acıma duygusu ve korku-nefret uyandıran temsillerle, dramatik olan kişisel başarı hikâyeleriyle, sosyal devletin bir kenara bırakılıp hayırseverlerin hazzını arttıran haber hikâyeleriyle, istatistiki veriler ve kurum kuruluş adına yapılan açıklamalarla, savaşlarda yaşadıkları mağduriyetlerinin ve yoksulluklarının acının pornografisini çağrıştıran temsilleriyle birlikte görseller aracılığıyla fotoğraflarda yer almalarıyla ve bir türlü çözüm olmayan toplumsal sorumluluk kampanyalarında yer aldıkları temsillerle gündeme gelmektedirler.

Ancak gazetelere göre birtakım farklılıklar olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Hürriyet gazetesi 72 haber ile kadın yoksulluğu konusuna diğer gazetelere oranla daha fazla yer veren gazete olmaktadır. Fakat gazetede yoksullukla bağlantılı olarak sunulan kadın genel olarak acı olaylar eşliğinde dramatize edilerek temsil edilmektedir. Temsil edilirken bile münferit bir olaymış gibi kadının başına gelenlerden kendisi sorumlu tutularak yoksullukları bireyselleştirilirken bir anlamda kadın yoksulluğu görmezden gelinmektedir.

Yeni Şafak gazetesi ise ideolojisinden kaynaklı olarak muhafazakâr ve dini duyarlılıkları fazla olan bir kitleye seslenmesinden dolayı, yoksullukla ilişkili olarak 35 haber ile kadına en az yer veren gazete konumundadır. Yayımlanan haberlerde ise genel olarak hayırseverlerden gelecek yardımlarla yoksulluğun biteceğini belirten ifadeler yer almaktadır. Ayrıca, diğer gazetelere nazaran yoksulluk ve yoksulluğu çağrıştıran kavramlara en çok yer veren gazete diyebiliriz. Ancak bu kavramları da Türkiye’de var olan yoksulluğa rağmen ülke sınırları içerisinde haberler yayımlamak yerine, ülkede yoksulluk yokmuş gibi daha çok Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin bahsedildiği haberlerde kullanılmaktadır. Bu noktada gazetenin politikalarından birinin de mevcut hükümet, yani iktidar ile yakın ilişkiler kurmak olduğunu söylemekle birlikte, gazetenin ekonomi sayfalarında yer alan kadın işsizliğine ilişkin haberlerde iktidarın aktörlerine söz hakkı vererek adeta iktidarın sözcülüğünü yapmaktadır.

Ayrıca, çalışmamızın en can alıcı noktalarından biri olan ‘kadın emeği’ konusunu Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin de aynı bakış açısıyla haberlerinde sunduklarını ifade edebiliriz. Bu çerçevede, kadın emeği ile ilgili haberler cinsiyetçi bir şekilde verilmektedir. Haber başlıkları, girişleri ve metinleri kadınların çalışıyor olduklarını ve patron olduklarını söylerken bile arka planda kadınların gelirinin aile ekonomisine yardım düzeyinde olduğu belirtilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi ise yoksulluğa ilişkin kadının konu olduğu bazı haber kategorilerinde her iki gazete ile benzer sunumlar yapsa da genel olarak ele aldığımız kriterler bazında ayrılmaktadır. Gazetede haberler sunulurken diğer iki gazeteye nazaran sendikalara ve sivil toplum kuruluşlarına daha çok söz hakkı verilirken hem iktidarı eleştiren bir habercilik yapılmakta hem de sosyal adaleti konu alan ve savunan haberlere de sayfalarında yer verilmektedir.

Son tahlilde, genel olarak yoksulluk ve kadın yoksulluğu gazete haberlerinde sunulurken, özellikle kadın yoksulluğu konusuna ilişkin haberlerde bağlamdan ve art alandan uzak bir şekilde sadece kişiler ve olaylar önemslenmekte ve temelde yatan sebepler göz ardı edilerek, kadın yoksulluğu bir anlamda görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla, incelenen haberlerde kadın ve yoksulluk toplumsal bir olgu olmaktan ziyade bireysel temsiller üzerinden sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

Abacı, B. (2012). *Küreselleşme Sürecinde Neoliberal Politikaların Kalkınma Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Acar Savran G. Ve Tura Demiryontan, N. (2016). *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.

Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi Yardım ve Dayanışma*, 1(2), 45-60.

Akçelik, A. B. (2010). *Televizyon Programlarında Yoksulluğun Temsili: Kimse Yok mu*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aksan, G. (2009). *Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Aksoy, S.Ç. (2010). Yoksulluğun Türkiye Yazılı Basınında Sunumu. *Journal Of Yasar University*, 3221-3236.

Aktan, C.C. (1994). *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*. Ankara: Doğu Matbaası.

Aktan, C.C. (2003). Yoksulluk Sorununun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri, (*Yoksulluk-1. Cilt, Yoksulluk Sempozyumu* içinde. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y. (2002). *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-72.

Albayrak, Ö. ve Memiş, E. (2011). Feminist İktisat. *Fe Dergi*, 3(2), 1-3.

Alptekin, D. (2006). *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Alptekin, D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları. A. Topçuoğlu, G. Aksan ve D. Alptekin (Ed.), *Yoksulluk Ve Kadın*. (s. 15-33). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Alptekin, D. ve Aksan, G. (2010). Yoksulluk Ve Kadın: Teorik Ve Uygulamalı Bir Çalışma, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu, Ed. Mahmut Kardeş vd., İstanbul.

Altay, A. (2007). Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(510), 57-67.

Arpacıoğlu, Ö. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Arpacıoğlu, Ö. ve Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.

Aslanpay, E. (2014). *Küresel Kadın Yoksulluğunun Önlenmesinde Kamu Mali Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Avşar, B.Z. ve Demir, V. (2005). *Düzenleme Ve Uygulamalarla Medyada Denetim*. Ankara: Piramit Yayıncılık.

Awad, Y. and Israeli, N. (1997). *Poverty and Income Inequality: An International Comparison, 1980s and 1990s*. National Insurance Institute, Jerusalem-Israel, 2-38.

Ayaşlıoğlu, E. (2007). *Yoksulluk Ve Reklam Algısı: Reklam Metinlerine Yönelik Algılamalar Üzerine Bir Alan Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ankara.

Aydeniz, N., Silinir, M. ve Karhan, G. (2012). Küreselleşme Olgusuna Temel Yaklaşımlar, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1013-1023.

Aydın, D. (2014). “Küreselleşme ve yoksulluk”. İHH, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

Ayhan Türkbay, R. ve Polat, F. (2011). Neo-liberalizmde Özgürlük Paradoksu ve Sosyal Haklar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, s. 85-97.

Aytaç, A. ve Hatipler, M. (2013). *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara: Paradigma Kitabevi Yayınları.

Aytekin, B. (2010). ABD’de Neoliberal Politikaların Yol Açtığı Bölüşüm Dengesizliklerinin Krize Etkileri. İrfan Kalaycı (der.), *Halil Seyidoğlu’na Armağan Finansal Kriz Yazıları* içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Balaban Salı, J. (2016). *İletişim Araştırmaları*. N.S. Sever, N.B. İspir (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Başkaya, F. (1995). *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Batchelder, A.B. (1966). *The Economics of Poverty*. John Wiley and Sons, Inc., New York-London-Sydney.

Batur, E.B. (2011). *Nevşehir’de Kadın Yoksulluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. (Çev. Ümit Öktem). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bayrak, S. (2007). *Doksanlı Yıllardan Günümüze Türkiye’de Yoksulluk Kavramının Medyada Ele Alınış Biçimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Beaudoin, S.M. (2017). *Yoksulluğun Tarihi*. (Çev. T. Kaban). İstanbul: Dedalus Yayınevi.

Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi Ve Türkiye. *Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferans Yazıları*, 7.

Berktaş, F. (2016). Liberalizm, Tek Bir Pozisyona İndirgenmesi Olanaksız Bir İdeoloji. H.B. Örs (der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet, Bize Yüklenen Roller*. (Çev. A.Coşkun, K. Ay, M. Yalçın). İstanbul: Kadav Yayınları.

Bora, A. (2005). Yoksul Çocukların Medyada Temsili, <https://bianet.org/bianet/cocuk/70342-yoksul-cocuklarin-medyada-temsili> adresinden 18 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Ankara: STGM Yayınları.

Bora, A. (2010). *Kadınların Sınıfı, Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bullock, H.E., Wyche K.F., and Williams, W.R. (2001). Media Images Of The Poor. *Journal of Social Issues*, 57(2), 229-246.

Butler, J. (2012). Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi. (Çev. B. Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.

Büyükbaş, H. Ve Ören, K. (2005). Küreselleşme, Birleşmiş Milletler Ve Uluslararası Sosyal Düzen Arayışı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 103-121.

Chant, S. (2003). Female Household Headship And The Feminisation of Poverty: Facts, Fictions And Forward Strategies. *New Working Paper Series, London School of Economics, Gender Institute*.

Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi, IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İç Yüzü*. İstanbul: Çivi Yazıları.

Çağatay, N. (1998). Gender and Poverty, *UNDP, Social Development and Poverty Elimination Division, Working Paper Series, WP5*.

Çağlar, N. (2014). Haberlerde Cinsiyetçilik ve Kadın Adaylar. H.Kuruoğlu, B. Aydın. (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Medya* içinde, Ankara: Detay Yayınları.

Çakır, S. (2016). Feminizm, Ataerkil İktidarın Eleştirisi, H.Birsen Örs (der.), *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çamur Duyan, G. (2006). *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, M.Y. (2012). Boyutları Ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar University Journal Of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(32), 57-74.

Demir, M. (2012). Çevre Olarak Konumlandırılmış Kadını Ve Doğayı Birlikte Düşünmek: Ekofeminizm. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 16(63), 11-45.

Deniz, Ş. (2010). Türkiye’de Yazılı Basında Kadınların Siyasal Temsili: 03 Kasım 2002 Ve 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri. *Journal Of Yasar University*, 5(19), 3199-3220.

Dinçoflaz, N.J. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu Ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Doğan Günday, P. (2011). *Ekonomik Kalkınmada Kadının Önemi ve Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Doğan, A. (2015). Yoksulluk Ve Medya: Yoksulların Bakış Açısından Yoksulluğun Medyada Temsili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38).

Dökmen, Z.Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

DPT (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf> adresinden 15 Şubat 2019 tarihinde alınmıştır.

Duby, G., Perrot, M. and Thébaud, F. (2005). *Kadınların Tarihi, Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru, Cilt V*. (Çev. A. Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dumanlı Kürkçü, D. (2013). Küreselleşme Kavramı Ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC Volume 3 Issue 2*, 1-11.

Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de Yoksulluk Ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1), s. 143-154.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 83-88.

Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Y.Ecevit ve N.Karkıner (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Ekiz Gökmen, Ç. (2013). *Kaynakların Hane İçerisindeki Dağılımı Açısından Kadın Yoksulluğu: Mardin-Muğla Örneği*. Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Ekiz Gökmen, Ç. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu, *Çalışma ve Toplum*, 55(4).

Elçin, A.B. (2012). “Küreselleşmenin Tarihçesi”, <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> adresinden 27 şubat 2018 tarihinde alınmıştır.

Emir, İ. (2009). *Van İli Edremit Merkez Sağlık Ocağı Bölgesinde Kadınların Toplumsal Cinsiyeti Nasıl Yaşadığı Ve Bu Durumun Kadın Yoksulluğuna Etkisinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Van.

Erdem, T. (2003). Yoksulluk Kimin Sorunudur. *Ekonomik Yaklaşım*, 14(49), 130-149.

Erdoğan, M. (2005). Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni. M. Yılmaz. (Ed.), *MODERN TÜRKİYE'DE SİYASİ DÜŞÜNCE-CİLT 7 Liberalizm* içinde, (s. 23-41). İstanbul: İletişim Yayınevi.

Eroğlu, Ö. ve Albeni, M. (2003). *Küreselleşme, Ekonomik Krizler Ve Türkiye*. Isparta: Bilge Yayıncılık.

Eroğlu, Ö. ve İşler, R. (2004). İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (46), 53.

Fidan, F. (2000). Kapitalizmin Gelişme Sürecinde Kadının Çok Yönlü Konumu (Medya Örneği). *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 117-133.

Fidan, F.Z. (2016). *Yoksulluk Kıskaçında Kadın*. İstanbul: Opsiyon Yayınları.

Gerşil, G. (2015), Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *Yönetim Ve Ekonomi*, 22(1), s.161-181.

Gezgin, S. (2005). Küreselleşmenin Medya Ve Toplum Üzerindeki Etkileri (Bölüm I). *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Istanbul University Faculty Of Communication Journal*, (21).

Gittins, D. (2012). *Aile Sorgulanıyor*. (Çev. T. Erdem). İstanbul: Pencere Yayınları.

Godoy, L. (2004). *Understanding Poverty From a Gender Perspective (Vol. 52)*. United Nations Publications, Santiago, Chile.

Gökalp, E., Ergül, H. ve Cangöz, İ. (2010). Türkiye'de Yoksulluğun ve Yoksulların Ana Akım Basında Temsili. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 144-182.

Gül H. ve Gül, S.S. (2004). Türkiye'de Yoksulluğun Bölgesel Ve Kentsel Boyutları, İzmir İktisat Kongresi, İzmir.

Gül, H. ve Gül, S.S. (2008). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları, Nurgün Oktik (der.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* içinde. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

Gündoğan, N. (2008). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. Ankara: Ankara Sanayi Odası.

Güneş, F. (2016). Yoksulluk Söyleminin Toplumsal Cinsiyet Açısından Yoksunluğu. *SAV Katkı*, 3, 6-17.

Güneş, H. (2013). Vahşi Kapitalizm Küreselleşme. *Eleştirel Pedagoji Politik Eğitim Dergisi*, 5(27), 61-70.

Güngör, N. (2013). *İLETİŞİM, Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güven, H.S. (2001). *Sosyal Politikanın Temelleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Güzel, E. (2017). *Malatya'da Kadın Yoksulluğu*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Hattatoğlu, D. (2007). Küreselleşme, Yeni Emek Biçimleri, Yoksulluk Ve Kadınlar. *Amargi*, 2(6), 18-22.

Heywood, A. (2014). *Siyaset*. (Çev. B.B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu ve A. Yayla). Ankara: Adres Yayınları.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M.M. (2002). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İmançer, D. (2002). Feminizm Ve Yeni Yönelimler, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 5(19), 151-169.

İnsel, A. (1989). Liberalizm, Muhafazakârlık ve Türkiye'de Toplumsal Tahayyül. *Birikim Dergisi*, Sayı:1, s.42.

Kabaş, T. (2010). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*. Adana: Nobel Kitabevi.

Kabeer, N. (2003). Gender Equality, Poverty Eradication and The Millennium Development Goals: Promoting Women's Capabilities and Participation. *Gender & Development Discussion Paper Series*, No: 13.

Kalaycı, S. (2015). *Yoksulluk Kültürü Ve Sosyal Dayanışma Geleneği-Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Karaca, G. (2007). Küreselleşme Ve Büyük Ortadoğu Projesi. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kasalak, Ç. (2013). Türkiye'de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 1-16.

Kaymak, Ö. (2011). *Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kete, N. (2009). *Türk Yazılı Basınında Yoksulluk Söylemi: Yeni Kapitalizme Eleştirel Bir Bakış*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kızılay, E.T. (2010). *Türk Modernleşmesinde Ataerkil Söylemin Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Koçak Turhanoğlu, F.A. (2012). Aile Sosyolojisi. A. Kasapoğlu, N. Karkıner (Ed.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Konca, B. (2016). *İktisatta Feminist Bir Bakış: 2000 Sonrası Dönemde Kadın İş Gücünün Ekonomideki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Körükmez, L. (2008). Kent Yoksulluğu İle Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Nurgün Oktik(der.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

Köse, A. (2010). *Türk Basınında Kadın: 2010 Türkiye’sinde Sosyal Haklar Açısından Kadınların Temsili*. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, 401-418.

Köse, B. (2008). Yoksulluğun Küreselleşmesi. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2(4)

KSGM, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2009). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”, Ankara. <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2008-AnaRapor.pdf> adresinden 19 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Küçükkalay, A.M (2015). *İktisadi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Akinhay, O. ve Kömürcü, D.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Memiş, E. ve Özay, Ö. (2011). Ev İçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme. (Ed.) Serpil Sancar. *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* içinde, İstanbul Koç Üniversitesi Yayınları.

Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161.

Michael, B. (2003). Theorising the Politics of Globalisation: A Critique of Held et al. Transformationalism. *Journal of Economic and Social Research*, 4 (2), 3-17.

Michel, A. (1993). *Feminizm*, (Çev. Ş. Tekeli). İstanbul: İletişim Yayınları.

Moghadam, V.M. (2005). The 'Feminization of Poverty' and Women's Human Rights, *Social and Human Sciences Papers In Women's Studies, Gender Research*, France.

Mollaibrahimoğlu, M. (2016). *Feminist İktisat Türkiye'de Kadın Emeği Ve İstihdamı*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Mora, N. (2008). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi Ve Küresel İletişim*. www.altkitap.com adresinden 20 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Nakiboğlu, C. (2004). *Neol-liberal Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Ankara.

Nalçaoğlu, H. (2003). *Medya ve Toplum İlişkisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve. İçinde: Medya ve Toplum*.

Oktik, N. (2008). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Ve Kuramsal Bakış*, Nurgün Oktik (der.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* içinde, İzmir, Yakın Kitabevi Yayınları.

Okumuş, H.Ş. (2010). *Dünyada Ve Türkiye'de Mikro Finansman Ve Yoksulluğun Azaltılması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları (İTO).

Öz, M. (2018). *Yoksul Ailelerde Kadına Yönelik Eş Şiddeti Ve Şiddeti Etkileyen Faktörler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özateş Gelmez, Ö.S. (2014). *Kadının Bakım Emeğinin Evde Bakım Uygulaması Üzerinden Değerlendirilmesi, Bir Karma Yöntem Araştırması: Ankara Mamak Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özbudun, S. (1984). *Niçin Feminizm Değil?, Niçin Değil Dizisi*, İstanbul: Süreç Yayınları.

Özcan, A. (2018). *Denizli'de Mutlak Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Ve Yoksullukla Mücadele*. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 1-14.

Özçatal, E.Ö. (2011). *Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı*, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 21-39.

Özdemir, M. (2010). *Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.

Özdemir, S. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları. 2. Baskı.

Özdoğan, F. (2009). *Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özer, H. (2018). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Kadın Emeginin Değerlendirilmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(2), 295-333.

Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.

Özpınar, Ş. ve Çondur, F. (2007). Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu”, Küreselleşme ve Yoksulluk, IV: Uluslararası.

Özşahin M.C. ve Uluer, A.G. (2014). *Yoksulluk Ve Kadın*. Ekonomik Küreselleşme Ve Kadın Yoksulluğu: Bir Yazın Taraması. (Der: Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan ve Duygu Alptekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Öztürk, E. (2013). *2000 Sonrası Türk Sinemasında Yoksulluk*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, M., ve Çetin, B.I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar. *Journal Of Yasar University*, 3(11), 2661-2698.

Pehlivan, V. (2010). Küreselleşme, Yoksulluk Ve Türkiye. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sallan Gül, S. (2005). Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38(1), 25-45.

Sancar, S. (2011). *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Sapancalı, F. (2001). Yeni Dünya Düzeni Ve Küresel Yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2, s. 115-140.

Sapancalı, F. (2005). Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu Ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3, 51-70.

Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*. (Çev. Yavuz Alogan). Ayrıntı Yayınları.

Serdaroğlu, U. (1997). *Feminist İktisat’ın Bakışı (Postmodernist mi?)*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Sevim, A. (2005). *Feminizm*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Ö. Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan ve Ü.Tatlıcan). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu . *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51-67.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk* . İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taçyıldız, Ö. (2006). *Türkiye 'de Yoksulluk Ve Basına Yansıması*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taner, O. (2004). *Dünyada ve Türkiye 'de Küreselleşme ve Yoksulluk Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Muğla.
- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2012), Türkiye 'de ve Dünya 'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma, *International Conference On Eurasian Economies, Session 3D: Büyüme ve Gelişme III*, ss.423-430.
- Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. A.H. Akder, M. Güvenç. (Ed.). *Devlet Reformu: Yoksulluk*. (s.139-161). İstanbul: TESEV Yayınları.
- Temizarabacı Yıldırım, Y. (2016). *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası*. İstanbul: Sel yayıncılık.
- The World Bank, (1990). World Development Report 1990, *Poverty*. Washington D.C.
- Tire, O. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye 'de Kadın Yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112.
- Tireli, M. (2009). *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) Ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz* . Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Topgöl, S. (2013). Türkiye 'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 277-296.
- Topuz, S.K. ve Erkanlı, H. (2017). *Kapasite Yaklaşımı Bağlamında Türkiye 'de Kadın Yoksulluğu Ve Kadının Özgürlüğü Meselesi*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- TÜİK ,(2012). "İstatistiklerle Kadın, Women in Statistics 2012", Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası: Ankara.
- TÜİK, (2012). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8642> adresinden 10 Ocak 2019 tarihinde alınmıştır.

TÜİK, (2019a). “İşgücü İstatistikleri”, Nisan, sayı: 30682 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30682> adresinden 18 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

TÜİK, (2019b). “İstatistiklerle Kadın”, Mart, sayı: 30707 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707> adresinden 18 Nisan 2019 tarihinde alınmıştır.

Türgay, T. Ve Aydın, M. (2011). Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), (2016). “Kadın ve Medya: Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi Haber Kılavuzu”, İstanbul: Akademi Yayını. https://www.tgc.org.tr/images/kadin_ve_medya_kilavuz.pdf adresinden 2 Mayıs 2019 tarihinde alınmıştır.

TÜSİAD, (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk-Avrupa Birliği ile Karşılaştırma. Yayın No: TÜSİAD-T/2000-12/295, İstanbul.

Uğur Tanrıöver, H. (2007). Medyada Kadınların Temsil Biçimleri ve Kadın Hakları İhlalleri. Sevda Alankuş (der.), *Kadın Odaklı Habercilik* içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

UNDP (1997). Human Development Report 1997. Oxford University Press, Newyork.

UNICEF Türkiye Milli Komitesi, <https://www.unicefturk.org/yazi/yoksulluk>. adresinden 06.02.2019 tarihinde alınmıştır.

UNICEF, (2005). “Dünya Çocuklarının Durumu: Çocukluk Tehdit Altında”, http://www.unicef.org/turkey/pdf/_dcd05.pdf adresinden 06.02.2019 tarihinde alınmıştır.

Urhan, B. (2016). “Kadın Emeği Ve Toplumsal Cinsiyet”, Feryal Saygılıgil (der.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde, Ankara: Dipnot Yayınları.

Uzun, A.M. (2003). Yoksulluk Olgusu Ve Dünya Bankası. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-174.

Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 25-40.

Williamson, J. (2004-2005). The Strange History of the Washington Consensus. *Journal of Post Keynesian Economics*, 27 (2), s. 195-206.

Yar, F. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı & Yoksulluk. *Toplum ve Ekonomi Çalışmaları Merkezi*, Ankara.

Yayla, A. (2000). *Liberal Bakışlar*. Ankara: Liberte Yayınları.

Yetişen, H. (2010). *İktisada Feminen Bir Bakış: Feminist İktisat*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yıldırım, S. & Özdemir, A. (2013).Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4), 50-83.

Yıldırım Aykurt, A. (2010). *Yapısal Yanlılık Perspektifinden Medyada Yoksulluk; Haberlerde Yoksulluğun Temsili*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yiğitbaş Akça, B. (2005). *Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Stratejisi Olarak Mikrokredi: Türkiye Diyarbakır Grameen Bank Mikrokredi Projesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , İstanbul.

Yusufoğlu, Ö. Ş. (2010). *Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Elazığ.